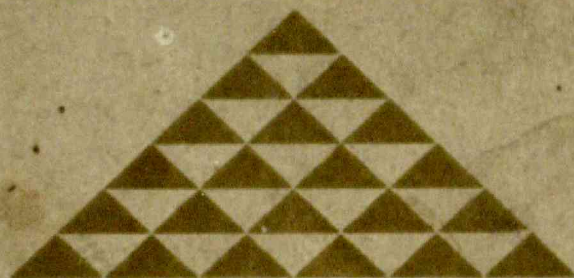
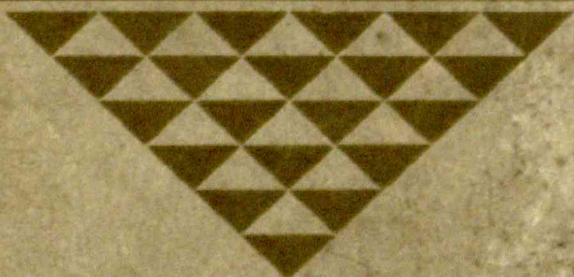

PROBOČIŲ ANŪKAS

MAŽOSIOS LIETUVOS BUVUSIEJIE RAŠYTOJAI

IR ŽYMESNIEJIE LIETUVIŲ KALBOS MYLĖTOJAI

PROBOČIŲ ANŪKAS

MAŽOSIOS LIETUVOS BUVUSIEJIE RAŠYTOJAI

IR ŽYMESNIEJIE LIETUVIŲ KALBOS MYLĖTOJAI

TILŽEJE, 1920 m.
„SPAUDOS" (PAVLOVSKIO) SPAUSTUVĖ.

Janas Bretkūnas.

Bretkūnas yra gimęs Bambluose, Tepliavos apskrityj. Mokės Karaliaučiuje valdžios lėšomis. Užbaigęs mokslą, buvo paskirtas 1563 m. Labguvoj kunigu ir buvo ten iki 1587 m. Iš čia tapė pavadintas kunigu Karaliaučiun ir kunigavo ten iki savo mirties. Mirė 1602 m. spalių mėn.

Bretkūnas buvo pirmasis kunigas, kurs Labguvoj lietuviams pamokslus be vertėjų sakęs. Šiaip skaitydavo iš sakyklos keletą sakinių vokiškai, ir lietuviškai mokąs žmogus, iš šalia stovinčios sakyklos versdavo kunigo vokiškai sakytus žodžius lietuviškai. Tačiau kur per vertėjus buvo pamokslai lietuviams sakomi, čia negalėjo jie lietuvių patenkinti. Todel kunigaikštis Jurgis Friedrichas, išleistame rašte, Tilžėje, 1578 m. sausio 6 d., sako ištyręs, jog Ragainės ir Tilžės apskrityj daug kuršių ir lietuvininkų esą didi deivių arba stabų garbintojai, atlanką gojus, aukoją iš vaško padarytus paveikslus, nešvenčią šventadienių, kiti einą į žemaičių bažnyčias ir ten sulig popiežiško būdo ir pajunkimo duodą aliejum teptisi ir venčiavotisi. O idant lietuvius prie Lutėriaus mokslo prilaikius, įsakė kunigaikštis tik paskirtas bažnyčias telankyti ir ten skelbiamą krikščionišką įstatymą pildyti...

Bet gryžkim prie Bretkūno. Jis užima lietuvių raštijoj labai žymią vietą. Pirmiejie jo raštai pasirodė 1589 m. Buvo tai: a) Pirmasis atskiras lietuvių giesmių rinkinėlis „Giesmes Duchaunos“, kurias tūli kunigai sutaisę buvo, b) „Kancionalas“ t. y. liturgios giesmės su gaidomis, c) „Kollectas alba paspalitas Maldas prastasu Nedeliasu ir didzosu Schwentesu, per wissus maetus Hercegisteie Prusu giedamas“, d) „Paraphrasis“. Šis pastarasis raštelis buvo Mažvydžio sutaisytas. Tada 1591 m. išėjo Bretkūno sutaisyta „Postilla“, t. y. trumpas evangelijų išguldymas arba šventadienių pamokslai.

Didžiausias Bretkūno darbas — tai Šventojo Rašto išvertimas lietuvių kalbon. Bet šitas jo darbas liko neišspausdintas. Rankraštį atpirko kunigaikštis Jurgis Friedrichas ir jis tebeguli dar rankraščiuose Karaliaučiaus universitatės knygyne.

Bretkūnas, sulig profesoriaus d-ro Rėzos ištarimo — tai lietuvių Lutėrius. Lutėrius vokiečiams Šventąjį Raštą versdamas rado du, nors ir netobūlu, vokišku vertimu, bet mūsų Bretkūnas nieko nerado. Jis turėjo pats plėšinį plėšti ir visas kalbos sunkenybes pašalinti, nes tuokart nebuvo dar nei lietuviško kalbamokslio nei žodyno. Jis vertė Šventąjį Raštą iš graikų kalba rašyto originalo.

Pavyzdys Bretkūno vertimo.

1. Mos. 2, 7—9.

Ir ponas diewas dare szmogu isch gi dulku szemes, ir ikwiepe iam giwa dwasse, ing nasi. Ir schitaipo tapa szmogus giwa dusche.

Ir padare ponas diewas szardi ing Eden, ant usztekeymo ir ing ta inteya szmogu, kuri buwa padarens.

Ir diewas ponas dawe aukti isch szemes wissokius medzius graszus iweizdeti ir gierus walgiti, ir medi gimenima widdui Szardzio ir Medi paszinties giero ir pikto.

Sakoma, jog Bretkūnas esąs ir istorišką raštelį „Historia rerum Prussicarum“ parašęs.

Mūsų rašytojai septynioliktame šimtmetyj.

Šiame šimtmetyj lietuvių raštijos dirvoj darbuojasi daugiausia vokiečiai. Matyt, tų laikų sąlygos pakenkė patiems lietuviams savo tautos labui dirbti. Tūlą laiką (1618—1648 m.) siautė Prūsijoj 30-metinis karas, kurs be abejojimo skaudžiai atsiliepė į Mažosios Lietuvos lietuvių-baudžiauninkų sielą. Karo audrai praūžus, valdžia nelabai bus norėjusi, kad lietuviai greta vokiečių atsistotų. Juk sulig valdžios paliepimo 1681 m. gruodžio 5 d. buvo lietuviams draudžiama vienokį užmokesnį su vokiečiais imti ir vienokius rūbus su vokiečiais nešioti. Valdžiai rūpėjo, kad lietuviai tikyboj būtų pamokinami, bet kas tikybą mokino, tai vis tiek. Todel kunigai vokiečiai, norėdami savo tikybiškas pareigas tarp lietuvių pildyti, buvo priversti lietuviams knygas rašyti. Daugiausia jie tvėrės už giesmių sutaisymo. Visus giesmininkus surašyti, užimtų perdaug vietos. Paminėsim tik žymesniuosius.

Lazarus Sengštokas.

Sengštokas (vok. Sengstock) gimė Lübecke penktadienyj prieš šv. Martyną 1562 m. Pradinį mokslą gavo gimtinės mieste, aukštesnįjį — Rygoj, Danskoj ir Karaliaučiuje. Mokslus užbaigęs liko 1587 m. paskirtas diakonu, o 1588 m. kunigu Verdainėj, kunigavo ten nuo 1588—1590 m. Tada 1590 m. išėjo diakonu Rusnėn, 1595 m. tapė paskirtas kunigu tenpat ir išbuvo iki 1598 m. 1598 m. sausio 12 d. pastojo kunigu Klaipėdos lietuvių bažnyčioj. Galiausiai 1604 m. tapė pavadintas kunigu Šv. Elzbietos bažnyčios Karaliaučiuje. Ten ir mirė 1621 m. vasario 28 d.

Sengštokas patobūlino ir išleido 1612 m. antrą kartą Vilenčiaus sutaisytą „Rankvedį“ ir Evangėlijas su apaštališkais laiškais. Be to išleido didesnį

giesmių rinkinėlį: „Giesmes Chrikstzionischkos ir Duchaunischkos.“

Jonas Rėza.

Rėza (vok. Rhesa) gimė Tilžėj 1576 m. gegužio 25 d. Jo tėvas, Matas Rėza, buvo čiapat rektoriu. Jonas ėjo aukštuosius mokslus Karaliaučiaus universitatėj. Juos užbaigęs buvo Tilžėn pavadintas bažnytiniu mokytoju (kantoriumi). Tada 1600 m. tapė paskirtas kunigu Tolminkiemiuose. Iš ten buvo 1621 m., mirus Sengštokui, jo vieton kunigu pavadintas Karaliaučiun. Ten išbuvo iki savo mirties. Mirė 1629 m. rugpiūčio 30 d. užsikrėtęs maro liga.

Rėza parūpino mums 1625 m. Dovydo psalmus. Jis paėmė juos iš Bretkūno rankraščio ir tada, sulygindamas su Lutėriaus vokišku vertimu, priruošė spaudon. Šitie psalmai tapė valdžios lėšomis kartu dviejose kalbose išleisti. Jų užvardis toks: „Der Psalter Davids Deutsch vnd Littawisch. — Psalteras Dowido Wokischkai Bei Lietuwischkai.“

Dangelas Kleinas.

Kleinas (vok. Klein) gimė Tilžėj 1610 m. Mokės Karaliaučiaus universitatėj ir gavo 1636 m. philosophijos magistro laipsnį. 1637 m. buvo pavadintas kunigu lietuvių bažnyčios Tilžėj ir kunigavo ten iki savo mirties. Mirė 1666 m. lapkričio 28 d.

Kleino lietuviškas rašymo darbas labai žymus. Tais laikais mokės lietuvių kunigais beveik vieni vokiečiai, bet ne esant jokio lietuviško kalbamokslio, nebuvo jiems kuo lietuvių kalbos tobūlai išmokti. Kleinas apsiėmė tą spragą atpildyti. 1653 m. išleido jis Mažojoj Lietuvoj pirmąjį lietuvių kalbamokslį, o 1654 m. išėjo jo surengtas trumpas ir suprantamas lietuvių kalbai pramokti vadovėlis. Jis savo kalbamoksliais nevien vokiečius lietuvių kalbos pamokino, bet ir padėjo pamatą

vienodumui mūsų rašomosios kalbos. Jis taikinos prie lenkiškos rašybos, bet lietuvių kalbai jo įvestoji rašyba labiau pritiko, negu ligtol vartotoji senoji rašyba.

Svarbus Kleino rašto darbų paminklas yra ir jo 1666 m. išleistosios „Naujos Giesmju Knygos“ ir „Maldų Knygelės“. Šitos „Maldų Knygelės“ — tai pirmutinis lietuvių kalba rinkinėlis, kuris dar šiandien Mažojoj Lietuvoj tebevartojamas. Kleino sutaisytosios „Naujos Giesmju Knygos“ susilaukė tarp Lietuvos kunigų didį prieštaravimą, nes jiems netiko, kad jis tūlas senas giesmes „pagerino“. Jų išleidimas tapė trikdinamas ir tik jo mirties metuose iš spaudos teišėjo.

Kleinas buvo nevien rašytojis, bet ir giesmininkas. Jis apie 40 giesmių iš vokiečių kalbos lietuviškai išvertė.

Kristupas Sapūnas.

Sapūnas gimė 1589 m. Didžiuosiuose Rudupėnuose, kurie vėliau Encūnais vadinami tapė. Mokslus užbaigęs buvo jis 1612 m. paskirtas kunigu Encūnuosna ir išbuvo ten iki savo mirties (1659 m.). Jis parašė trumpą lietuvišką kalbamokslį ir peržiūrėjo su kitais kunigais Rėzos sutaisytą „Psalterą Dowido“. Buvo dar ir „Nomenclatorą“ arba žodynėlį spaudan priruošęs ir jo išspausdinimui 1651 m. iš Karaliaučiaus philosophiškojo fakulteto leidimą gavęs. Bet šis veikalas liko neišspausdintas.

Teophilas Šulcas.

Šulcas (vok. Schulz) buvo 1650 m. įšvęstas kunigu Išdagose, o 1662 m. buvo iš ten pavadintas kunigu Katnavon. Ten išbuvo iki savo mirties (1673 m.).

Šulcas išleido 1673 m. Sapūno parašytąjį kalbamokslį. Be to ir pats kalbamokslį ir žodyną rašė, tačiau abu veikalėliu liko neužbaigtu.

Jonas Hurtelius.

Hurtelius buvo, kaip G. Ostermeyeris spėja, Ragainės vokiškosios parapijos kunigo sūnus. Pastojo lietuviškosios parapijos kunigu čia pat 1635 m. ir mirė ten 1666 m. Jis vertė lietuviškas giesmes ir rašė Šventojo Rašto skaitymėlius ir žodynėlį. Be to peržiurėjo Kleino kalbamokslį.

Jonas Rikovius.

Rikovius gimė Salavoj 1652 m. Mokės Karaliaučiaus universitatėj ir gavo 1676 m. magistro laipsnį. 1681 m. buvo jis paskirtas kunigu Norkituosna, o 1695 m. — Vėliavon. Mirė 1703 m. Jis taip pat vertė lietuviams giesmes ir peržiūrėjo Kleino sutaisytųjų „Giesmių Knygų" antrąjį leidimą.

Milkioras Švobas.

Švobas (vok. Schwaben) buvo paskirtas 1650 m. kunigu Valterkiemiuosna ir mirė ten 1663 m. Jis išvertė apie 30 lietuviškų giesmių. Gottfriedas Ostermeyeris rašo, kad platesnių žinių apie jo gyvenimą nesą galima susekti, nes laike karų esąs Valterkiemių bažnyčios archivas neprietelių sudegintas ir tokiu būdu visos žinios apie jį dingusios.

Jokūbas Perkūnas.

Perkūnas gimė Išdagose 1665 m. vasario 3 d. Buvo kunigu: 1685—1690 m. — Išdagose; 1690 iki 1707 m. — Valterkiemiuose. Iš Valterkiemių tapė 1707 m. pavadintas vyskupu Įsrutėj. Ten išbuvo iki savo mirties. Mirė 1711 m. kovo 12 d. Jis ir prisidėjo prie lietuviškų giesmių pagaminimo. Bet jo poetiška dovana, sulig G. Ostermeyerio išsitarimo, buvusi menka.

Jurgis Skrodzkis.

Skrodzkis gimė Gilgenburge 1635 m. balandžio 6 d. Mokslus užbaigęs buvo paskirtas rektoriu į Friedlandą. Iš ten pavadintas tapė 1662 m. lenkų kunigu Šv. Nikalojaus bažnyčios Karaliaučiun. Ten ir mirė 1682 m. vasario 28 d. Jis skaitomas vertėju lietuvių reformatų Šventojo Rašto, kurs 1660 m. Londone spausdinamas buvo.

Ernstas Dycelius.

Dycelius (vok. Diezelius) gimė 1629 m. kovo 13 d. Fischhauseno vyskupijoj. Mokslus užbaigęs buvo paskirtas kunigu 1659 m. Katnavon, 1661 m. Nibudžiuosna, 1664 m. Valterkiemiuosna. Ten ir mirė 1692 m. Buvo to laiko geriausias lietuvių giesmininkas. Išvertė iš vokiečių kalbos 7 giesmes, o pats sueiliavo 2 giesmi.

Friedrichas Pretorius.

Pretorius (vok. Prätorius), vadinamas „Senasis“ gimė 1624 m. gegužio 20 d. Buvo Žiliuose kunigu 1646—1695 m. Ten ir mirė 1695 m. vasario 27 d. Jis ruošė lietuviškas giesmes ir rašė katechistiškas pamokas, Šventojo Rašto skaitymėlius ir žodynėlį.

Matas Pretorius.

Matas Pretorius gimė apie 1635 m. Klaipėdoj.*) Jo tėvas, Kristupas Pretorius, buvo lutėriškas vyskupas. Pretorių šeima vadinos pirma Schulz, bet vėliau prisidėjo lotinišką pravardę Prätorius. Matas ėjo aukštesniuosius mokslus Rostoke ir Karaliaučiuje. 1661 m gavo jis Rostoke philozophijos magistro laipsnį. Tada

*) Dr. William Pierson: „Matthäus Prätorius' Deliciae Prussicae oder Preußische Schaubühne“ (prakalboj) ir Johannes Sembritzki: „Geschichte der Königl. Preuß. See- und Handelsstadt Memel“, pusl. 168.

sugryžo Klaipėdon ir buvo paskirtas pavaduotoju kunigo Jono Lehmano ir vėliau savo tėvo. 1664 m. tapė pavadintas kunigu Nibudžiuosna prie Gumbinės. 1671 m. rados tarp jo ir konsistorijos del asmeniškų priežasčių nesutarimas. Jo duktė buvo iš berno neščia pastojusi, už tai jis ją smarkiai baudė, bet duktė tokio pažeminimo pakelti negalėdama, kluone pasikorė. Be to pradėjo Pretorius katalikų pusėn linkti, per ką labiau į konsistorijos nemalonę puolė. Tada atsisakė jis 1685 m. nuo kunigavimo, priėmė Romos katalikų tikybą ir apsigyveno Olivos vienuolyne (šalia Danskos). 1688 m. tapė jis paskirtas katalikų kunigu Strasburge (Vakarų Prūsuose), tada Prūsų Stargarde, galiau klebonu Weiherstadte (Kašubuose). Mirė 1707 m.

Būdamas lutėrišku kunigu, suruošė Pretorius keliolikę lietuviškų giesmių, kurios bemaž visos iš vokiečių kalbos verstos yra. Be to parašė jis apie lietuvius istorišką raštelį „Deliciae Prussicae". Raštelis susideda iš aštuonioliką atskirų knygelių. Bet kadangi jis šiame raštelyj ir ištraukas iš kitų rašytojų raštų patalpino, tai pakenkė jis savo rašteliui, nes patilpusios ištraukos buvo abejotinos tiesos ir nerado tarp mokslininkų pritarimo. Del to ir jo raštelis liko neišspaustas. Jis dabar guli Karaliaučiuje provincijos archive. Ištraukas iš šito raštelio 1871 m. išleido prof. D-ras William Piersonas.

Šalia to parašė Pretorius dar tūlus kitus raštelius. 1685 m. išėjo jo raštelis „Tuba Pacis", kuriame evangėliškiesiems patariama popiežiaus globon sugryžti. 1688 m. išėjo „Scutum Regium, Orbis Gothicus" ir 1691 m. „Mars Gothicus". Pastaruosiuose rašteliuose bandoma lenkų praeitį iškelti. Už atsidavimą lenkams gavo jis karališko lenkiško istorijos rašytojo ir sekretorio vardą.

Mūsų raštijos ir kalbos mylėtojai aštuonioliktame šimtmetyje.

Šiame šimtmetyj Mažosios Lietuvos inteligentų skaičius žymiai padidėjo. 1744 m. rugpiūčio mėn. buvo Karaliaučiaus universitatėje 62 lietuviu studentu. Iš jų pastojo gers skaičius lietuvių rašytojų ir mūsų raštija galėjo sparčiai augti. Buvo bandoma ir pasaulinę lietuvių raštiją kurti. Kunigas Jonas Šulcas išvertė ir išleido 1706 m. Aizopo pasakas. Kunigas Duonelaitis pagamino mūsų tautai labai žymų poemą. Bet šiame šimtmetyj norima jau tautiškąjį lietuvių gyvastį apmarinti: norima pradėti juos vokietinti. Prūsų karaliai vis dar rūpinas lietuvių dvasinės raštijos leidimu, bet tai labiau savo naudai, ne lietuvių švietimui. Jų tikslas buvo lietuvius savo politikai nuolankiais išlaikyti. Šiaip buvo lietuvis jiems lygios verčios su keturkojais sutvėrimais. Toktai patikrina karaliaus Friedricho Didžiojo raštas, kurį jis rašė 1739 m. rugpiūčio 8 d. iš Trakėnų karališkosios arklidės į vokiečių rašytojį Jordaną*): Jei Jūs būtumėt šičia — taigi jei Jūs būtumėt čia, aš duočiau Jums pasirinkti tarp gražiausios lietuvių mergaitės ir gražiausios mano išaugintos kumelaitės. Nesupykit už tai, gerbiamasis, nes čionykštė mergaitė skiriasi nuo kumelaitės tik tuo, kad pirmoji tur dvi koji, o pastaroji keturias.“

Bet lietuvių rašytojai turėjo kitokią nuomonę apie lietuvius. Jie norėjo lietuvius statyti ant vieno laipsnio su kitų tautų žmonėmis. Prisižiūrėję šio šimtmečio lietuvių rašytojus arčiau, mes rasim tarp jų tikrų tėvynės ir kilnių mūsų kalbos mylėtojų.

Friedrichas Sigismundas Šustėrius.

Šusterius gimė 1671 m. ir mokės Karaliaučiaus universitatėj valdžios lėšomis. Mokslus užbaigęs buvo

*) Dr. Fr. Tetzner „Die Slaven in Deutschland“, pūsl. 52

1701 m. paskirtas kunigu Budviečiuose (Ragainės apskr.) ir kunigavo ten ligi savo mirties. Mirė 1750 m. sausio 21 d. Dar studentu būdamas Šusterius jau prisidėjo prie mūsų raštijos gaminimo. Jis buvo bendradarbis 1701 m. išleistojo Naujojo Įstatymo vertimo ir parašė lietuvišką prakalbą. Jis rašė ir lietuviškas giesmes ir peržiūrėjo 1705 m. leidžiamąją Kleino „Giesmių Knygų“ trečiąjį leidimą.

Gabrielius Engelis.

Engelis (vok. Engel) gimė Tilžėj 1685 m. kovo 5. .d. Mokslus užbaigęs buvo 1710 m. pavasarį pavadintas kunigu Tolminkiemiuosna, o rudenį tų pačių metų Mielkiemiuosna. Iš ten nuėjo 1711 m. kunigu į Žilius, kur išbuvo lig 1731 m., tada tapė į Prūsiškąją Kretingą nukeltas,. kur lig savo mirties išbuvo. Mirė 1761 m. kovo 19 d. Kretingoj bekunigaudamas nusipirko jis 1746 m. ūkį Medikiuose ir per tai savo dvasinį pavadinimą kiek apleido.*)

Engelis yra pasižymėjęs lietuvių kalbos mylėtoju ir pirmuoju kovotoju prieš suvokietinimą. Užsimanius karaliui Friedrich Vilhelmui I mokslą ir mokyklas sutvarkyti, idant liaudis daugiau supratimą apie tikybą įgytų, padavė jis sumanytąjį savo darbą į konsistorijos patarėjo H. Lysiaus rankas. 1718 m. atvažiavo Lysius į Lietuvą ir tvėrės už jam priskirto darbo. Tarp kitako norėjo jis įvesti visoms mokykloms vienokią mokslo tvarką. Tačiau Lietuvos kunigai sužinojo, kad Lysius šalia mokslo dalykų turi ir vokietinimo planus, nes jis norėjo visus Prūsuose gyvenančių nevokiečių kūdikius suvokietinti. Tiems planams pradėjo Lietuvos kunigai priešintis. Šitų Lysiui priešingųjų Lietuvos kunigų priešakyj atsistojo kunigas Engelis. Atsilankius 1721 m.

---

*) Johannes Sembritzki: „Geschichte des Kreises Memel“, pusl. 107.

karaliui Lietuvoje, pranešė Engelis jam apie Lysiaus sumanymus ir Lietuvos kunigų pasipriešinimą. Netrukus tapė Lysius nuo jam pavesto darbo paliuosuotas ir jo vietoj paskyrė karalius kun. Engelį, kurs lig 1728 m. Lietuvos mokyklų sutvarkymo darbą, pradžioje su kitais, galiau vienas, vedė. Engelis užmanė kiekvienoj lietuviškoj parapijoj po 10 mokyklų įtaisyti. Jis, matyt, turėjo aiškų supratimą, jog mokykla nėra taisoma kūdikio prigimtosios kalbos naikinimui, tik jo švietimui.

D-ras Jonas Jokūbas Kvandtas.

Kvandtas (vok. Quandt) gimė Karaliaučiuje 1686 m. kovo 27 d. Pirma mokės tėviškės mieste, tada persikėlė kitosna mokyklosna. 1707 m. gavo Leipcige philosophijos magistro, o 1715 m. Rostoke — teologijos daktaro laipsnį. 1716 m. pastojo jis profesoriu, 1717 m. tapė paskirtas kunigu Karaliaučiuje, 1721 m. generalsuperintendentu, 1732 m. pastojo teologijos pirmuoju profesoriu, 1734 m. gavo dar vyriausiojo bažnyčios patarėjo vardą. Mirė 1772 m. sausio 17. d.

Kvandtas ypatišku pasišventimu mūsų raštija pasirūpino. Jam buvo 1721—1722 m. bendrai su kunigu Engeliu ir konsistorijos patarėju Sahme pavesta Lietuvos mokyklų sutvarkymas. Atsilankęs Lietuvoj matė jis ko lietuviams trūksta. Pats lietuviškai nemokėdamas, ragino tačiau iš visos širdies lietuviškai mokančius kunigus lietuviško darbo imties. Jo rūpesniu susilaukė lietuviai 1735 m. visą „Šventąjį Raštą“. Taip pat parūpino jis „Evangelijų Išguldymus“, „Šventojo Rašto Nusidavimus“ ir tt. Kiekvienoj jo užmanymu išleistoj lietuviškoj knygoj parašė jis vokišką prakalbą, kurioj ryškiai lietuvių kalbos meilė matoma yra. G. Ostermeyeris mini, jog jis laikui bėgant ir lietuvių kalbos mažumą pramokęs.

Friedrichas Vilhelmas Haack'as.

Haack'as yra gimęs Prūsiškojoj Kretingoj. Jo tėvas, Erdmonas Haack'as, buvo ten kunigu. Sūnus taip pat kunigavimui pasišventė. Jis buvo tūlą laiką docentu lietuvių seminarijoj Hallėje, kuri 1727 m. karaliaus Friedricho Vilhelmo I lietuvių kalbos pamokinimui įsteigta buvo. Traukiant sambrams (salcburgiečiams) Lietuvon, jis juos palydėjo ir sugryžo su jais 1732 m. vėl į Lietuvą. 1733 m. tapė Friedrichas Vilhelmas Haackas paskirtas kunigu, pirmiausia Gerviškyj (šalia Gumbinės), tada Pilkalnyj. Ten ir mirė 1754 m. lapkričio 19 d. Jis parengė lietuviškai-vokišką ir vokiškai-lietuvišką, „Naujame Įstatyme“ esančių žodžių žodynėlį, kurs 1730 m. iš spaudos išėjo. Prie žodynėlio buvo dar priglaustas trumpas lietuviškas kalbamokslis.

Jonas Berendt'as.

Berendt'as gimė Įsrutyj 1667 m. sausio 18 d. Mokslus užbaigęs buvo 1692 m. paskirtas kunigu Mielkiemiuose, 1708 m. tapė pavadintas kunigu Encūnuosna ir išbuvo ten lig 1711 m. Mirus Įsručio vyskupui Perkūnui, pastojo jis jo vietoj vyskupu ir tokiu liko iki savo mirties. Mirė Verbų šventėj 1737 m.

Berendtas naujai peržiūrėjo Kleino „Giesmių Knygas“ ir „Maldų Knygeles“. Taip pat tvarkė ir prižiūrėjo 1735 m. išleistojo „Šventojo Rašto“ vertimą. Jis parašė be to „Giesmių Knygoms“ ir „Šventąjam Raštui“ lietuvišką prakalbą.

Fabianas Ulrichas Glaser'is.

Glaseris gimė Davidėlių dvare prie Juodlaukių 1688 m. vasario 17 d. Jo tėvas buvo dvarininkas. Mokės Karaliaučiuje. Mokslus užbaigęs buvo 1712 m. paskirtas kunigu Didlakiuose (Įsručio vyskupijoj). Ten ir mirė 1747 m. lapkričio 7 d. Jis išvertė su Kaukėnų kunigu Berendtu d-ro Rogaliaus giesmes lietu-

vių kalbon ir išleido jas 1736 m. atskiroj knygutėj. Spausdinant peržiūrėjo šias giesmes Karaliaučiaus lietuvių parapijos kunigas Broscovius. Šių giesmių išėjo trys leidimai. Vėliau tapė šios giesmės Kleino „Giesmių Knygoms“ pridėtos. Be to išvertė Glaser'is lietuvių kalbon Rambako sustatytus „Pamokslus apie išganymo davadą“.

Jonas Berentas.

Berentas, kurs su kunigu Glaser'iu Rogaliaus giesmes išvertė ir išleido, yra gimęs Damnavoj. Jis buvo pradžioj bažnyčios mokytoju Encūnuose, tada tapė pavadintas 1723 m. kunigu Katyčiuosna, o iš ten tapė nukeltas 1728 m. į Kaukėnus. Ten ir mirė 1749 m. spalių 1. d.

Pilipas Ruhig'as.

Ruhig'as gimė Katnavoj 1675 m. kovo 31 d. Įsirašydino Karaliaučiaus universitatėj studentu rudenį 1692 m. Mokslus užbaigęs buvo 1708 m. paskirtas kunigu Valterkiemiuose. Ten ir mirė 1749 m. balandžio 6 d. Jis buvo 1727 m. išėjusio „Naujojo Įstatymo“ vyriausias vertėjas, taip pat prisidėjo ir prie „Senojo Įstatymo“ vertimo. Rašė ir lietuviškas giesmes. Jo versta yra 11 giesmių, be to vieną yra jis pats sutaisęs. Šalia to ruošė jis dar ir moksliškus raštus. 1745 m. išėjo jo raštas apie lietuviškos kalbos būtybę, o 1747 m. — lietuviškai-vokiškas ir vokiškai-lietuviškas žodynas. Prie žodyno buvo pridėtas lietuviškų dainų, patarlių ir mąslių rinkinėlis. Dainų buvo išviso trys: 1. Anksti rytą rytužį, 2. Aš turėjau žirgelį, 3. Aš atsisakiau savo močiutei. Šios dainelės taip sužadino domę vokiečių poeto Lessing'io, jog tas paragino ir vokiečių poetus Herderį ir Goethe įžvelgti į lietuvių dainų poesijos turtus. Philosophijos magistras ir Karaliaučiaus universitatės meno profesorius Jonas Gottliebas Kreutzfeld išvertė 1777 m. keletą lietuviškų

dainų į vokiečių kalbą ir patalpino jas Herderio dainų rinkinyj tarp iš anglų, skotų, ispanų ir kitų kalbų verstų dainų.

Paulus Ruhig'as.

Paulus Ruhig'as, sūnus kunigo Pilipo, gimė sulig Goldbeko padavimo*), apie 1728 m. Valterkiemiuose. Pradinį mokslą gavo iš tėvo, tada mokėsi Karaliaučiaus universitatėj. Iš ten persikėlė į maldingųjų Brolių Draugijos auklėjimo namą Herrnhut'e. Po kelių metų sugryžo vėl Karaliaučiun, bet negavęs ten nei jokio užsiėmimo, išėjo Latvijon. Ten išbuvo ilgus metus, bet sunkiai susirgęs, turėjo vėl gryžti ir rado prieglaudą karališkojoj ligoninėj Karaliaučiuje. Dar studentu būdamas buvo Paulus porą raštelių parašęs apie lietuvių kalbą, būtent: apie sulyginimą lietuvių kalbos su rytžemių kalbomis, ypačiai su ebrėjų kalba ir apie lietuviško kalbamokslio pagrindus.

Kiti rašytojai mini, būk Paulus buvęs mokytoju Karaliaučiuje lietuvių kunigų seminarijoj ir tame laike savo raštelius parašęs, kuriuos tačiau jo tėvas patobūlinęs ir išleidęs. Bet platesnių žinių apie jį trūksta.

Kristionas Štimėris.

Štimėris (vok. Stimehr) gimė 1676 m. Įsrutyj. Pradžioj mokės gimtinės mieste, tada Karaliaučiaus universitatėj. Po mokslų užbaigimo buvo paskirtas 1704 m. kunigu Salavoj, ten ir mirė 1750 m. Jis buvo viens 1735 m. išėjusio „Šventojo Rašto“ vertėju ir vertė lietuviškas giesmes. G. Ostermeyeris apie jį sako: Jis buvo geras kunigas ir geras laukininkas, nes buvęs ir turtų susitaupęs.

Adomas Friedrichas Šimmelpfennig'is.

A. F. Šimmelpfennig'is, vadinamas „Jaunasis“, gimė Piktupėnuose 1699 m. liepos 25 d. Mokslus

*) Feldprediger J. F. Goldbeck: „Litterarische Nachrichten von Preußen“, pusl. 111.

užbaigęs buvo paskirtas bažnyčios mokytoju Žiliuose, tada tapė pavadintas 1726 m. kunigu Papelkiuosna. Ten ir mirė 1763 m. lapkričio 22 d. Jis išvertė virš 50 lietuviškų giesmių ir sutvarkė 1753 m. „Pagerintases Giesmių Knygas“, suvienydamas Kleino „Giesmių Knygas“ su Glaser'io - Berento „Giesmėmis“, kurios dar šiandien Mažojoj Lietuvoj evangėliškųjų lietuvių tebevartojamos. Taip pat dalyvavo jis 1735 m. išleistojo „Šventojo Rašto“ vertime ir prižiūrėjo 1755 m. tojo vertimo leidžiamąjį antrąjį leidimą. Be to parašė tam leidimui lietuvišką prakalbą. 1753 m. išėjo jo sutaisyta knygutė: „Szirdingas Priszaukimas Mielkiemių Kunigui Mielkui“. Jis buvo dar išvertęs iš vokiečių kalbos Jono Arndto pamokslus „Apie tikrą krikščionumą“. Bet šis jo vertimas pražuvo septynių metų kare (1756 lig 1763 m.).

Kristionas Duonelaitis.

Duonelaitis (lot. Donalitius) gimė Lazdynėliuose (šalia Gumbinės) 1719 m. sausio 1 d. Jo tėvai turėjo dvarelį. Bet tėvui miruś, liko motina su septyniais kūdikiais nepergeriausioje padėtyj. Kristionas tapė į Karaliaučių nugabentas ir lankė Kneiphofe esančiąją katedralinę mokyklą. Šią mokyklą buvo įsteigęs kryžeivių mistras Vinrich v. Knyprode. Šios mokyklos mokiniai gavo dovanai mokslą, butą, o dalinai ir valgį. Už tai turėjo mokiniai pagelbėti prie lavonų apgiedojimo. Rodos ir Duonelaitis pirm įstojimo į universitatę, gyveno neturtėliams vaikams dovanai duodame bute. Koks jo gyvenimas buvo, galima iš to suprasti, jog sakoma, būk jis kartą iš išalkio apalpęs... Universitatėn įstojo jis 1732 m. ir mokės teologijos ir senųjų kalbų. Jis kalbėjo šešiomis kalbomis: lietuviškai, vokiškai, graikiškai, lotiniškai, ebrėjiškai ir prancūziškai. Būdamas universitatėj lankė jis ir lietuviš-

kąją seminariją, kuri 1718 m. lietuvių kalbos pamokinimui įsteigta buvo. Mokslus užbaigė 1736 m.

Tad Duonelaitis užsiėmė pradžioje tik privatiniu mokytojavimu. 1740 m. buvo pavadintas bažnyčios mokytoju Stalupėnuosna, 1742 m. gavo ten pat rektoriaus vietą. 1743 m. paskyrė jį valdžia kunigu Tolminkiemiuose. Ten išbuvo lig savo mirties. Mirė 1780 m. vasario 18 d.

Liuosas valandas praleido Duonelaitis vasarą darže medžių auginimu. Šiaip buvo jo mieliausias užsiėmimas mechanika, optika ir phisika. Jis tekino stiklus ir taisydavo barometrus ir termometrus. Taip pat dirbo muzikos instrumentus ir pritardavo jais savo surašytosioms eilėms, kurioms pats ir balsus sudėjo. Bet deja, jo kompozicijos yra dingusios. Užsilikę bėra tik jų vardai: „Pirmųjų žmonių gaspadorystė“, „Dovido ir Jonatano prietelystė“, „Laimė ir nelaimė“ ir „Viltis“.

Duonelaitis paliko mums gerą paveikslą. Būdamas lietuviu jis nevien pats lietuviškai kalbėjo ir rašė, bet ragino ir savo bičiulius neišsižadėti lietuvybės: ragino lietuviais likti ir laiškus lietuviškai rašyti. Ir savo eilėse graudena jis lietuvius saugotis nuo vokiškų papročių, tuosius šitaip išpeikdamas:

„. . . Tarp lietuvninkų daug syk tūls randasi smirdas,
Kurs, lietuviškai kalbėdams ir šokinėdams,
Lyg kaip tikras vokietis mums gėdą padaro.
Daug tarp mūs yra, kurie, durnai prisiriję,
Vokiškas dainas dainuot ir keikt pasipratin
Ir kaip vokiečiai kasdien į karčemą bėga . . .“

Daug nesmagumų padarė Duonelaičiui amtmonai, kurie tuokart kaimų laukus dalydami, taip pat ir kunigų žemę susiaurino, bet už tai nei jokio atlyginimo nedavė. Jis savo užrašuose yra pažymėjęs: „Laimingiausia ta parapija, kur nėr karališko pono.“ Tačiau, su valdininkais kovodamas, jis ne kunigų luomą,

bet teisybę gynė. Nes kitoj vietoj*) peikia jis saunaudiškus kunigus, apie juos šitaip minėdamas: „Mano laikuose jau atsirado žmonių, kuriems rūpi ne avys, bet tiktai jų vilnos. Jei apie ką-nors dar būdavo kalbama, tai daugiausiai — apie padidinimą ir pakėlimą pelno, ir kas kartą vis rečiau girdėti dievobaimingų ir rimtų kalbų. Kuomet susieidavo tokie žemės turtais apsirūpinę kunigai, tai retai išgirsdavai juos kalbant apie mokslus arba prakalbas; bet apie pajamų pagerinimą ir apie žemės gerybes kalbėdavo, kiek tik lenda.“ Taip pat jis nemėgo, kad kas į jo valdiškus dalykus kišos. Laikuose septynių meto karo, užėmus 1757 m. maskoliams Lietuvą, Duonelaitis su kitais savo parapijiečiais slapstėsi Romintės šiluose. Bet tik turėjo maskolių valdžios paliepimus pildyti ir maskoliškas šventes švęsti. Tačiau Duonelaitis darė savaip. Šv. Aleksandro Nevskio šventei buvo jam paliepta atlikti pamaldas ir pasakyti atitinkamą pamokslą. Jis pradėjo pamokslą šiokia prakalba: „Man yra dabartinės aukštos valdžios įsakyta šventąjį Aleksandrą Nevskį pagerbti. Jis gal yra geras žmogus buvęs, bet aš jo nepažystu, o jūs ir ne, todel mes geriau apmąstysim žodžius Tim. 4, 14: Aleksandras kalvis man daug pikto padarė. Viešpatie, užmokėk jam sulig jo darbų. Nuo jo saugokis, nes jis mūsų žodžiams priešijos.“

Duonelaičio vardas pastojo garsus per jo paliktąjį poemą, kuriame jis tuolaikinį lietuvių baudžiauninkų gyvenimą šešpėdinėmis eilėmis aprašė. Jis savo poeme vartojo Homero ir Virgiliaus eiliavimą. Tuomi jis pastatė lietuvių tautą į kulturiškiausiųjų tautų eilę. Jis tai žymiausias mūsų poetas. Mokslininkas Aleksandrovas sako: „Jeigu Duonelaitis būtų savo eiles

*) Dr. F. Tetzner: „Unsere Dichter in Wort und Bild“, knyga VI.

vienoje didžiųjų kultūros kalbų rašęs, tai būtų jis pirmoje eilėje tarp didžiųjų poėtų, visur pažystamas.“ Bet, matyt, mūsų Kristionas negeidė garbės. Jis savo raštų rodos nenorėjęs visuomenei paduoti, bet tik draugams paskaityti, todel nei raštų likimu nesirūpino. Jis savo eilėse peikia girtuokliavimą ir apskritai visą paleistuvingą gyvenimą, bet niekur neprisimena surinkimininkų maldininkų. Gal būti, maldininkai neturėjo tuokart tarp baudžiauninkų nei jokios įtakos.

Iš Duonelaičio raštų bėra likę tik vienuolika dalylykelių, iš kurių tik du: „Pavasario linksmybės“ ir „Vasaros darbai“ originaliniai yra. Kiti yra tik kopijos. Jo raštų turinys toks: „Lapės ir gandro česnis“, „Rudikis jomarkininks“, „Šuo didgalvis“, „Pasaka apie šūdvabalį“, „Vilks provininks“, „Aužuols gyrpelnys“, „Pričkaus pasaka apie lietuvišką svodbą“, „Rudenio gerybės“, „Žiemos rūpesčiai“, „Pavasario linksmybės“ ir „Vasaros darbai“.

Norint Duonelaičio eilių vertybę suprasti, reikia į jas įsigilinti. Jose suglausta visa gamta. Štai koks linksmumas atspindi iš jo „Pavasario linksmybės“:

„Jau saulelė vėl atkopdama budino svietą
Ir žiemos šaltos triūsus pargriaudama juokės.
Šalčių pramonės su ledais sugaišti pagavo,
Ir putodams sniegs visur į nieką pavirto.
Tuoj laukus orai drungni gaivindami glostė
Ir žoleles visokias iš numirusių šaukė.
Krūmai su šilais visais išsibudino keltis,
O laukų kalnai su kloniais pametė skrandas.
Vislab, kas rudens biaurybėj numirė verkdams,
Vislab, kas ežere gyvendams peržiemavojo,
Ar po savo keru per žiemą buvo miegojęs,
Vislab tuoj pulkais išlindo vasarą sveikint...“

Toks pat linksmumas matyt ir jo „Vasaros darbuose“. Bet prisikreipdamas rudeniop, jis jau į gamtą

liūdniau žiūri. Jam gaila gaištančios pavasario šlovės. Jos jis nemainytų nei į jokias „Rudenio gerybes“. Jis idealistas, ne materialistas. „Žiemos rūpesčiai“ jam lyg kokie mirties šešėliai vaidinas. Štai, kaip jis pradeda apie juos pasakoti:

„Ant, žiemos narsai jau vėl rūstaudami gryžta
Ir šiaurys pasišiaušęs vėl mus atlekia gandint.
Vei, kaip ant ežerų visur langai pasidaro,
Lygiai, kaip antai stiklorius įdeda stiklą.
Taipgi namai žuvų, kur varlės vasarą šventė,
Del barnių žiemos nei su šarvais užsidengė,
Ir tamsoj miegot kiekvieną gyvuolį siunčia,
Ant, laukus žiemys jau taip nugandino bardams,
Kad ir balos ir klampynės pradeda rauktis
Ir purvynai jų teškėt ir šliurpt pasiliauja...“

Duonelaitis rašė eiles nevien lietuvių, bet ir lotinų, graikų ir vokiečių kalba. Be lietuviškų eilių yra dar išlikę jo raštų vokiečių kalba vos keletas eilių ir šiaipjau užrašų Tolminkiemių parapijos popieriuose. Vienos jo vokiškos eilės randasi krikštijimo aktuose, kurios lietuviškame vertime šitaip skamba:

„Būkie nekaltas, gyvenime mano,
Būk apsėjime mano, teisus!
Vieno tetrokšta širdis ir išmano —
Gera daryti ir gelbėt visus.
Dievą ir žmones ištikro mylėti;
Nieko niekad ir nieku nenuskriausti,
Šitai tebūn mano kaltė viena.“

Pirmąjį Duonelaičio raštų rinkinėlį išspausdino prof. d-ras Rėza 1818 m. Vėlesniame laike prisidėjo ir kiti mokslininkai prie jo raštų praplatinimo.

Bendrame lietuvių raštijos darbe Duonelaitis nedalyvavo. Kada G. Ostermeyeris, žinodamas jo poetišką gabumą, pakvietė jį talkon prie lietuviškų giesmių sutaisymo, atsikaltino jis savo senatve, sakydamas, jog

jo rankos drebančios ir per tai jam rašymas pasunkstąs.*)

Rūpesniu d-ro Fr. Tetzner'io Duonelaičio atminimui 1896 m. balandžio 8 d. yra jo gimimo vietoje, Lazdynėliuose, akmens paminklas pastatytas. Žymesnį paminklą jam pastatyti ruošėsi Prūsų lietuviai 200 metų jo gimimo sukaktuvėms. Bet prasidėjusis pasaulio karas šitą jų darbą pertraukė.

Immanuėlis Kantas.

Kantas gimė Karaliaučiuje 1724 m. balandžio 22 d. Tūli skaito jį vokiečiu, tūli norėtų jį net skotams priskaityti, bet tik ne lietuviams, o tik jis, sulig Jono Mačio išvedimo,**) buvo lietuvis. Immanuelio probočius Richardas Kandt turėjo apie 1667 m. viešnamį Verdainėj (šalia Šilutės). Richardo sūnus, Ansas, buvo balnius ir gyveno Klaipėdos priemiestyj vadinamu Friedrichstadt. Jis pirko 1693 m. birželio 2 d. Muišininkuose (Priekulės krašte) dvarelį.***) Bet kadangi jis nei palūkanų nei mokesnių užmokėt neįstengė, tai jo dvarelis 1698 m. spalio 3 d. tapė parduotas. Iš Klaipėdos persikėlė jis vėliau Tilžėn. Anso sūnus, Jonas Jurgis, kurs dar ir lietuviškai tebekalbėjęs, apsigyveno kaipo balnius Karaliaučiuje. Jis tai yra tėvu Immanuėlio.

Immanuėlis mokės Karaliaučiaus „Friedrichskolegijoje", tada įstojo universitatėn ir atsidavė matimatikos, physikos ir philosophijos mokslams. 1755 m. įgijo jis laipsnį mokslų daktaro ir profesorio teisę. Nuo tų metų tapė jis privatdocentu Karaliaučiaus universitatėj, iki tol buvo jis tik privatiškas mokytojis. Jis mokyto-

---

*) G. Ostermeyer: „Erste Litauische Liedergeschichte", pusl. 173.

**) „Saulėteka" 1900 m. No. 7. pusl. 181.

***) Johannes Sembritzki: „Geschichte des Kreises Memel", pusl. 66—68.

javo Jučiuose šalia Gumbinės prie reformatų kunigo Andersch. 1770 m. jį padarė tikru profesoriu. Bet 1794 m. tapė jis del rašto „Religion innerhalb der Grenzen der blossen Vernunft“, karaliaus Friedricho Vilhelmo II paliepimu atstatytas nuo profesoriaus vietos. Paskutinius savo gyvenimo metus praleido jis savo raštus tvarkydamas. Jis parašė apie dešimtį aukštos vertės philosophiškų veikalų ir virš dvidešimt mažesnių raštelių. Jis mirė 1804 m. vasario 12 d.

Nors Kantas savo lietuviškos kilmės aikštėn nekėlė, bet jame nebuvo dar užšalęs lietuviškas jausmas. Toktai išreiškė jis savo prakalboj prie 1800 m. Mielkaus leidžiamojo lietuviškai-vokiškojo žodyno. Kantas rašė šitaip:

„Kad Prūsų lietuvis labai užpelno, kad jam ypatingumas jo būdo ir taip pat grynumas jo kalbos, kuri yra geriausias įrankis išauklėjimui ir išlaikymui būdo, išlaikyta liktų taip mokymui mokykloje, kaip ir vartojimui bažnyčioje, matome iš aukščiau paduotojo aprašymo (žodynui pridėtų Mielkaus, profesorio Jenisch'o ir Heilsberg'o prakalbų). Aš prie šito dar priduriu, jog jis (lietuvis), pasižeminimo tiek nepažindamas, kaip kaimyniškosios jo tautos, papratęs yra kalbėti su vyresniaisiais kaip su sau lygiais, ir širdingu atvirumu, ką jie jam piktu nepriskaito, ir droviai neatmeta rankos spūstelėjimą, nes jie tokiu būdu jį randa su visakuo, kas tik teisinga, noriai sutinkantį. Ypatingas yra jo bingtumas, visai nepanašus į tūlos kaimyniškos giminės pasididžiavimą, jeigu viens yra tarp jų prakilnesnis, arba geriau sakant, atjautimas paties vertybės, reiškiąs drąsą ir podraug laiduojąs ištikimybę. Bet jau neminint tos naudos, kurią valstija gali turėti iš pagalbos tokio būdo tautos, reikėtų pripažinti naudą, kurią patsai mokslas, ypačiai senoviškoji tautų keliavimo istorija, galės pelnyti iš tos dar nesumajšytos kalbos, nunai ankštame plote susigrūdusios ir, tarytum, isoluotos tau-

tos, todel tad ir jos ypatybės yra didei verta išlaikyti. Büschingas todel apgailėjo labai perankstybą mirimą mokyto profesorio Thunmanno Hallėje, kursai šitokiems tyrinėjimams su per didžiu stropumu savo pajėgas sunaudojęs buvo. Apskritai sakant, jeigu jau ir ne iš kiekvienos kalbos galima būtų tiek daug išgauti, tai vis gi del apšvietimo visų tautelių tokiame krašte, kaip antai Prūsų Lenkijoj, svarbu yra vartoti mokykloje ir bažnyčioje sulig pavyzdžio gryniausią kalbą, nors ji taip pat tik už krašto rubežių kalbama būtų, ir išpalengvo prie jos pripratinti, nes tuomi kalba pasidaro tautos ypatybei pritinkamesnė, o ir jos supratimas būtų aiškesnis.“

Kadangi Kantas stovi eilėje žmonių, kuriuos pasaulis pripažysta didžiausiais, tai jo žodžiai už lietuvišką kalbą ir lietuvių tautą tur kiekvienam lietuviui paraginimu būti, visur ir visados už savo kalbą įstoti ir jos neišsižadėti.

Gottfriedas Ostermeyer'is.

Ostermeyeris*) gimė Marienburge 1716 m. balandžio 20 d. Jo tėvas, Baltazaras Gottlybas, buvo odininkas (Weißgerber). Gottfriedas mokės Torų gimnazijoj (1728—1736 m.). Gimnazijos mokslus užbaigęs, studijavo Karaliaučiaus universitatėje (1737 lig 1740 m.). Čia mokės ir lietuvių kalbos. Idant mokslo išlaidas apmokėjus, turėjo bestudijuodamas du kartu prie žemininkų kunigų mokytojo vietą užimti. Bemokytojaudamas Verdainėj prie kunigo Fabiano Kalau išmoko tobūlai vartoti lietuvių kalbą, nes Kalau buvo lietuvių kalbos žinovas. Mokslus užbaigus, 1744 m Trempų bažnyčios patronatas, ministeris Friedrichas v. Görne, pavadino Ostermeyerį — Trempų (Darkiemių vyskupijoj) bažnyčios mokytoju. 1752 m. tapė

*) Prediger Paul Rudolf Ostermeyer: „Die Ostermeyer alias Ostermayr“. Karaliaučiuje 1903 m.

jis čiapat kunigu paskirtas ir kunigavo ten lig savo mirties. Mirė 1800 m. kovo 13 d.

Nors Ostermeyeris gimimo vokietis, bet lietuvius mylėjo tikro ganytojo meile. Tai reiškia jo lietuvių ir vokiečių kalba rašyti raštai. Paminėjimo vertas yra jo 1781 m. išėjusis giesmių rinkinėlis: „Giesmes szwentos Bažnyczioje ir Namėj giedamos su nobažnomis Maldomis". Dauguma šitų giesmių dabar yra „Evangėliszkuose Psalmuose". Del minėtojo rinkinėlio atsirado kunigų tarpe didis nesutarimas. Savo pateisinimui išleido G. Ostermeyer'is porą raštelių. Viename, Karaliaučiuje 1787 m. išleistame raštelyje: „Bedenken über einen Entwurf zu einem Neuen Littauischen Gesangbuch, nebst vorangesetztem Bericht von der Veranlassung dazu. Ans Licht gestellet von Gottfried Ostermeyer, der Trempenschen Gemeine Past. Seniore und der Königl. deutschen Gesellschaft zu Königsberg Ehrenmitgliede"*), jis paduoda tų giesmių tokią istoriją:

Išleistosios giesmės esančios jo ir kun. Šrėderio darbų vaisius. Jų išleidimą užmanęs kun. Lovynas, nes senosios giesmių knygos buvusios jo akyse labai blogos. Bet pradėjus dirbti, Lovynas greit atleidęs ir nukeltas į Jonaikiškius, visai nuo darbo atsitraukęs ir atidavęs visus rankraščius Klaipėdos vyskupui Wolfui, kuriam taip pat išleidimas naujų giesmių knygų širdingai rūpėjęs. Netrukus pradėjęs Lovynas gailėtis pradėtąjį savo darbą atidavęs ir prašęs Ostermeyer'io, kad jis toliau dirbtų. Tačiau Ostermeyer'is, norėdamas nulaukti, kas bus padaryta Klaipėdoj, atsisakęs. Bet laike 6 metų nieko nesulaukęs ir nesant vilties, kad kas daroma būtų, apsiėmęs Ostermeyer'is su Šrėder'iu, kuriuodu jau be to daugiausia medžiagos suteikusiu buvo,

*) Abejojimai del sumanytos naujos lietuviškos giesmių knygos su įdėtu priešakyj pranešimu apie jų priežastį. Išaiškinta Gottfriedo Ostermeyerio. Trempų parapijos senesniojo kunigo ir karališkosios vokiškos draugijos Karaliaučiujė garbės nario.

pradėtą darbą baigti. Ostermeyer'is pranešė savo apsiėmimą konsistorijai ir prašė jos pritarimo, koktai ir gavo. Dabar atsiprašė jis iš vyskupo Wolfo rankraščius ir pradėtąjį darbą užbaigė. Išėjus minėtoms giesmėms iš spaudos, tuoj pradėjo prieš jas kovoti Pilkalnio bažnyčios mokytojis Mielkus. Mat, Ostermeyer'is priėmė savo giesmynan ir Mielkaus tėvo taisytas giesmes, bet davė pirma jas Kristiono Gottlybo broliui Dangelui Friedrichui, Mielkiemių kunigui, patobūlinti. Bet šiam užtrukus, pataisė tas giesmes kun. Mielkaus uošvis, kun. Šrėderis, ir Ostermeyeris. Del pertaisymo šitų giesmių užpyko abu Mielku, nes juodu nenorėjo, kad jų tėvo giesmės būtų pertaisomos*). Pilkalniškis Mielkus parašė prieš jas 1781 m. raštelį „Anmerkungen zu dem neuen Littauischen Gesangbuch"**) ir reikalavo, kad lietuviškoji ministerija neleistų jas skleisti. Šitą raštelį perrašė kiti kunigai ir pradėjo išsiuntinėti. Taip pat išleido Mielkus ir lietuvišką paskvilą, kuriame lietuvius šitaip persergėjo: „Žiūrėkit, mieli lietuvininkai! žiūrėkit, koks stebūklas! Jums nor naujas giesmes užkarti; giesmes, kuriose kitokia kalba mokinama ir nor jus nuo jūsų senosios tikybos atskirti. Saugokitės nuo jų!" Be to keliavo Mielkus pas lietuviškus kunigus ir atkalbinėjo nuo priėmimo Ostermeyerio giesmių. Mielkaus draugas, kun. Küßner'is, kreipės į konsitoriją, prašydamas Ostermeyer'io giesmių praplatinimą suturėti. Tada padavė Mielkus ir kun. Meisner'is iš Širvintos užmanymą, naujas giesmių knygas išleisti. Ostermeyer'is išleido 1786 m. raštelį: „Grammaticalisch-historische Untersuchung"***) ir atsiliepė Mielkui, jog bažnyčios mokytojo pareiga yra giesmes bažnyčioj ir mokykloj giedoti, kurios knygose stovi ir kunigo paskirtos yra, o nesirūpinti, kokio

*) G. Osterm. „Erste Lit. Liedergesch.", pusl. 190.
**) Pastabos prie naujosios lietuviškų giesmių knygos.
***) Gramatiškai-istoriškas ištyrinėjimas.

turinio jos yra. Taip pat jis sakė: Prastas giesmes lietuviškuose giesmynuose palaikyti šiandien visai nereikalinga. Tuokart, kada šimtai lietuvių skaityti nemokėjo, rasi būtų atsiradusi nuo didžio giesmių permainymo kokia iškada, bet dabar, kur tarp šimto lietuvių vos vienas yra, kurs skaityti nemok, giesmių permaina yra nauda ir didė nauda....

Antrame, 1787 m. Karaliaučiuje išėjusiame raštelyj: „Sinceri Schreiben an den Pfarrer Ostermeyer zu Trempen von diesem selbst mit den nöthigen Antworten ans Licht gestellet"*), veda Ostermeyeris ginčus del savo giesmių su tūlu Mielkaus šalininku, kurs jį laiškais užgavęs buvo. Šitas Mielkaus šalininkas nedrįso aikštėn išeiti, bet rašės tik „Sincerus iš Friedlando". Jis prikišo Ostermeyer'iui, kad jis save neklaidingu popiežiu laikąs ir prieš Mielkų perdaug užgaunančiai atsiliepiąs. Ostermeyer'is atsakė į tai, kad Mielkus ir jo šalinínkai prieš jį neteisingai pasielgę ir jo darbą be pamato išpeikę. Jo su Šrėderiu išleistoji giesmių knyga esanti prieš Berendt'o giesmių knygą — dar vis kaip auksas prieš šviną. Į Sincerio priekaištą, būk Lovynas išsitaręs: „Pons kunigs Ostermeyer'is yra iš mano giesmių lietuvišką grožę pašalinęs", atsiliepė Ostermeyeris: „O aš užtikrinu ponui Sinceriui, Lovyno giesmės nepasirodytų tokios geros, kokios jos dabar yra, jeigu jos nebūtų po mano trintuvu buvusios. Jeigu aš perdaug nutryniau, kodel jis man to nepriminė? Rasi būtų tada pasirodžius, kad mudviejų supratimas apie grožę didei nuo viens kito skirias." Į tai atsiliepė vėl Mielkus savo 1788 m. Karaliaučiuje išleistu rašteliu: „Bescheidene Beantwortung des Bedenkens, so Herr Pfarrer Ostermeyer von Trempen über einen Entwurf zu einem neuen Littauischen Gesangbuch bekannt ge-

*) Sincerio raštas į kun. Ostermeyer'į Trempuose to paties reikalingais atsakymais paaiškintas.

macht, ans Licht gestellt von C. G. Mielcke Kantor in Pilkallen"*). Šitame raštelyj iškėlė Mielkus Ostermeyer'io giesmyno klaidas. Bet Ostermeyer'is prieš tai vėl išleido keturias brošiūrėles, kurios 1789—91 m. po užrašu: „Apologie des neuen Littauischen Gesangbuchs wider die Mielckischen Beschuldigungen"**) išėjo. Čia Ostermeyer'is atitaiso jam daromus užmetimus del kalbos ir tt. Ginčai privedė prie negeistino galo. Ostermeyer'io giesmių knygos nerado bažnyčios globėjų pritarimo ir spaustuvininkas turėjo jas kaip įvyniojimo poperį pardavinėti.

Po išleidimo minėtųjų giesmių, buvo Ostermeyeris dar apie 30 giesmių išvertęs ir kun. Šrėderiui peržiūrėt ir pagerint padavęs. Šitas norėjo Ostermeyeris išspausdinti, jeigu kiekvienas kunigas prisižadėtų šių giesmių po 10 egzemplarų pirkti, o tai tik už spaudos lėšas, be jokio atlyginimo už jo darbą... Šitas rinkinėlis išėjo 1791 m. Išviso buvo 32 giesmi.

Pisanskis***) mini, jog 1781 m. išėję iš spaudos Ostermeyer'io sueiliuoti „Tamosziaus isz Kempės Smerties Apdūmojimai". Tuose pačiuose metuose išėjo jo raštelis: „Szirdingas Pagraudenimas sawo Amžo Galo". 1786 m. buvo Ostermeyer'is išleidęs vieną raštelį del žodžio „Iszgaiszti", prirodydamas, jog šis žodis lietuvių vartojamas.

Iš jo vokiškų raštų minėtini šie: „Kritischer Beytrag zur Altpreussischen Religionsgeschichte"****) Marienwerder 1775 m.), „Gedanke von den alten Be-

*) Nuolankus atsakymas į abejojimus, kuriuos paskelbė ponas kunigas Ostermeyer'is Trempų apie sumanytą naują lietuviškų giesmių knygą, paaiškintas C. G. Mielkaus, kantorio Pilkalnyje.

**) Apologija naujosios lietuviškų giesmių knygos prieš Mielkaus kaltinimus.

***) G. C. Pisanski's: „Entwurf einer preußischen Litärergeschichte." Herausgegeben von Rudolf Philippi.

****) Kritiškas papildinys senprūsiškos tikybos istorijos.

wohner des Landes Preussens, nebst angehengten kritischen Untersuchungen"*) (Karaliaučiuje 1780 m.), „Neue littauische Grammatik ans Licht gestellt"**) (Karaliaučiuje 1791 m.), „Erste Littauische Lieder-Geschichte"***) (Karaliaučiuje 1793 m.). Šioj pastarojoj knygutėj rašo Ostermeyer'is, prisimindamas lietuvių ir tuolaikinių jų kunigų, tarp kitako taip****): „Mums, nečiagimiams, tur lietuviai krikščionys dėkingi būti už labdarybę (manyta yra parūpinimas naujų giesmių knygų), kurią jiems jų draugžmonės tiek metų, dalinai del nepateisinimo tingėjimo, dalinai del bėdnumo sutūrėję yra...." Be minėtų veikalų Ostermeyeris dar rašė straipsnius apie lietuvius į moksliškus laikraščius.

Nevien bažnyčioj ir raštuose vartojo Ostermeyeris lietuvių kalbą, bet ir savo šeimoj. Jis buvo vedęs kun. Kalau'o dukterį Anę Reginą ir susilaukė dešimtį kūdikių, kurie beveik visi jauni mirė, išėmus sūnų Sygfriedą ir vieną dukterį. Abu buvo mokytu ir kalbėjo, taip sūnus, taip duktė, kelioms kalboms, taip pat ir lietuviškai. Todel gal kun. Ostermeyer'is mūsų inteligentams kalbos ir kūdikių auklėjimo klausime pavyzdžiu būti. Lietuviai, kurie mokslą ragavę, gėdis savo kalbos ir savo kūdikių lietuviškai nebemokina, turėtų iš Ostermeyerio mokinties lietuviškąją kalbą mylėti ir ją visur vartoti, ypačiai pačių šeimoj branginti. G. Ostermeyeris buvo tikras lietuvių bičiulis. Jis mylėjo lietuvius ir sakė*****): „Lietuviai yra gabūs ir gali taip pat ką nors atlikti, kaip ir kitų, apšviestų tautų, žmonės."

---

*) Mintis apie senuosius Prūsų žemės gyventojus su prisegtais kritiškais tyrinėjimais.

**) Nauja lietuviška gramatika švieson pastatyta.

***) Pirmoji lietuviškųjų giesmių istorija.

****) G. Osterm.: „Erste Lit. Liederg.", pusl. 17.

*****) G. Osterm.: „Erste Lit. Liederg.", pusl. 79.

Paulus Šrėderis.

Šrėderis (vok. Schröder) gimė Reine (Mozūruose). Buvo iš pradžios Karaliaučiuje prie lietuvių bažnyčios mokytoju. 1749 m. buvo pavadintas kunigu Klešovuosna (Gumbinės apskr.), o 1765 m. tapė nukeltas kunigu į Balėtus. Jis buvo Gottfriedo Ostermeyerio vyriausias bendradarbis ir lietuviškų giesmių vertėjas.

Kristionas Lovynas.

Lovynas gimė Bartensteine 1721 m. gruodžio 15 d. Pradinius mokslus ėjo gimtinės mieste, tada mokės Karaliaučiaus universitatėj. Mokslus užbaigęs buvo paskirtas bažnyčios mokytoju Katyčiuose, Plaškiuose, tada 1745 m. Klaipėdoj prie lietuvių bažnyčios, iš ten išėjo mokytoju Prūsiškojon Kretingon, o iš čia tapė nukeltas 1749 m. mokytoju prie Plibiškių bažnyčios. Iš ten nusidangino 1752 m. Potsdaman ir užėmė karališkame našlaičių name mokytojo vietą. Po to tapė pavadintas lietuviškosios bažnyčios kunigu Klaipėdon. Tačiau, parvažiavęs, šios vietos negavo. Tada tapė 1755 m. paskirtas kunigu Georgenburge (prie Įsručio), o iš ten buvo nukeltas 1771 m. į Jonaikiškius (šiandien Naujoji), kur išbuvo iki savo mirties. Mirė 1783 m. sausio 6 d. Jis rašė lietuviškų giesmių ir išvertė Hasselbergo „Pamokinimą apie Užauginimą Waikų.“ Taip pat išvertė ir išspausdino Hollaco „Ewangėiiszką Malonės Dawadą“ ir laidotuvių pamokslą, sakytą jo uošviui, vyskupui Hahn iš Įsručio: „Apie Malonės Algą wiernų Mokytojų“.

Petras Gottliebas Mielkus.

Mielkus (vok. Mielcke) yra gimęs Tilžiškis. Pradžioj mokės teisių mokslus, vėliau kreipėsi prie teologijos. 1726 m. buvo paskirtas kunigu Jurbarke, bet iš ten davės persikelti 1736 m. Mielkiemiuosna. Ten ir mirė 1753 m. birželio 9 d. Jis lietuvių raštijoj

stropiai darbavos. Buvo vertėjas ir korektorius pirmojo 1735 m. lietuvių kalba išleistojo „Šventojo Rašto“. Taip pat buvo vyskupo J. Berendt'o padėjėjas prie giesmių išleidimo ir pats išvertė apie 18 giesmių. Jis skaitomas tėvu Kristiono Gottliebo Mielkaus.

Kristionas Gottliebas Mielkus.

Apie Kristiono gyvenimą trūksta žinių. Tiek žinoma, jog jis buvo Pilkalnio bažnyčios mokytoju ir lietuvių raštija labai rūpinos. Jis parašė veikalėlį apie lietuviškos kalbos pamatinius dėsnius, sutaisė lietuviškai-vokišką ir vokiškai-lietuvišką žodyną. Šiam žodynui naudojo jis kun. Ruhig'o žodyną ir Trempų bažnyčios mokytojo Jokūbo Brodovskio parašytą lietuviškai-vokišką ir vokiškai-lietuvišką enciklopediją. Be to išvertė Heymo „Miszknyges“ ir sutaisė giesmių rinkinėlį: „Senos ir naujos krikszczoniszkos Giesmes“. Mat, jis buvo su kunigu G. Ostermeyer'iu susipykęs, kad tas jo tėvo giesmes savo rinkinėlyj užimdamas, pertaisęs buvo. Jis išpeikė Ostermeyer'io išleistas giesmes ir tikėjos galėsiąs savąsias praplatinti. Jam padėjo tūli kunigai, nes lietuviškų giesmių buvo tuokart stoka. Jau Klaipėdos vyskupas Leppach, lankydamas 1785 m. bažnyčias, pastebėjo, kad lietuviams trūksta giesmių ir uždavė Verdainės kunigui Tiedtkiui jųjų parūpinti. Bet Tiedtkis buvo Mielkaus pusbrolis ir žinojo, kad ans su kunigu Meisner'iu ruošia giesmių knygas, todel atsisakė nuo vyskupo užmanymo. Tačiau Ostermeyer'is sako, buk vyskupas buvęs po Tiedtkio įtaka ir todel buvęs už naujų giesmių knygų išleidimą, norėdamas Mielkaus-Meisner'io užmanymą pašelpti. Sulig Ostermeyer'io išvedimo, buvo taip Mielkaus, taip vyskupo Leppacho užmanymas, leisti naujas giesmes, netikęs darbas. Ir jos nerado pritarimo, todel reikėjo ir jas, kaip Ostermeyer'io giesmes, įvyniojimo popeperiumi parduoti. Ypatiško poetiško gabumo Mielkus

neturėjęs, jis sudarkęs ir Ruhigo bei Štimėrio verstąsias giesmes.

Kristionas Mikėlis Piečis.

Piečis (vok. Pötsch) gimė Pilkalnyj 1730 m. rugsėjo 26 d. Buvo pradžioj Lazdynuose ir Gilijoj bažnyčios mokytoju. 1762 m. buvo paskirtas kunigu Labguvoj, o iš ten nukeltas 1775 m. kunigu Gilijon. Ten ir mirė 1806 m. gruodžio 13 d. Jis buvo Kristiono Mielkaus bendradarbis ir vertė lietuviškas giesmes. Jis parašė ir lietuvių mokykloms maldeles, kurios dar tebėra rankraščiuose.

Vilhelmas Regge.

Regge gimė Papelkiuose 1716 m. kovo 16 d. Buvo Gilijoj ir Auluvėnuose bažnyčios mokytoju. 1751 m. tapė paskirtas kunigu Kalninkuose, o iš ten tapė nukeltas 1767 m. lietuvių bažnyčios kunigu Tilžėje. Čia ir mirė 1791 m. Jis ir buvo Mielkaus bendradarbis ir vertė lietuviškas giesmes. Jo yra dar išversta „Mokslas Pamokinimo ant gero Wartojimo Laukininkams, Szeimynai ir ipat jauniems Szuilokams ant krikszczioniszko Elgimos.“ Ši knygelė tapė išleista Karaliaučiuje 1788 m.

Mūsų rašytojai ir kalbos užtarytojai devynioliktame šimtmetyje.

Šiame šimtmetyj rados mūsų raštijos dirvoj nevien tikrų darbininkų, bet ir samdininkų. Valdžia visokioms priemonėms stengės lietuvius raminti. Kada 1802 m. Klaipėdos apskričio lietuviai valstiečiai pradėjo nerimastauti ir atsisakė vokiečiams dvarininkams baudžiavon eiti, tai stojos Priekulės bažnyčios mokytojis

Settegast ir pradėjo valstiečius nuo jų apsiėmimo atkalbinėti. Už šitą didyjį darbą gavo jis iš valdžios 20 dolerių atlyginimo. Valdžia, matydama, jog tuo būdu galima sau daug „veikėjų" laimėti, tokiais atlyginimais neskūpėjo. Karalius Friedrichas Vilhelmas IV padarė fondą lietuviams „naudingus" raštus rašantiems rašytojams apmokėti. Per tai mūsų raštija tūliems kunigams ir mokytojams pastojo algos padauginimo šaltiniu. Rados kunigų ir mokytojų, kurie lietuviškas knygas rašė, bet lietuvių kalbos nekentė. Tūli mokytojai gavo dar ypatišką atlyginimą už lietuvių kūdikių suvokietinimą. Bet šalia to rados vėl iš lietuvių tikrų tėvynę mylinčių žmonių, kurie visu įgalėjimu rūpinosi lietuvių raštija. Tokių randama tarp mokslininkų ir paprastų valstiečių. Sakoma, kad pirmuosius „Ewangėliszkuosius Psalmus" išleidęs prastas kareivis. Jono Buniano „Szwentojo Karawimo" knygų vertėjas ir buvęs nemokytas žmogus. O tokių buvo daugiau. Rods pradžioje šitie savamoksliai tik dvasine raštija tesirūpino. Bet vėliau, kada Didžiosios Lietuvos veikėjai: d-ras Jonas Basanavičius, d-ras Jonas Šliupas ir Jonas Andrius Vištalius pabėrė tautiško susipratimo sėklą Mažojoj Lietuvoj, pradėjo susipratę lietuviai ir pasaulinę raštiją kurti. Iš vokiečių taip pat rados keli, kurie tikrais mūsų kalbos užtarytojais pasižymėjo. Minėtina dar, kad dvasinė vyriausybė, kuri pirma lietuvių raštija rūpinos, pabaigoj šio šimtmečio ėmė ją slopinti. Nes slaptu įsakymu kunigams buvo draudžiama pasirūpinimas naujai leisti dvasiškų raštų lietuvių kalba.*) Čia, matyt, evangėlikų dvasinė vyriausybė Mažojoj Lietuvoj, kaip ir katalikų Didžiojoj Lietuvoj, sulig kun. Baužos išsitarimo, neturėdama iš Dievo, kaip apaštalai, dovanos, kalbėti įvairiausiomis kalbomis, atrado sau lengvesnį būdą: priversti lietuvius mokytis vyriausybės

---

*) „Prūsų Lietuvos Savaitraštis" 1914 m. Nr. 16.

kalbamos kalbos. Tačiau buvo ir tokių kunigų, kurie lietuvių kalbos neprieteliams patarė, nenorint lietuviams tarnauti, iš Lietuvos išsinešinti.

Siegfriedas Ostermeyer'is.

Siegfriedas, sūnus kun. Gottfriedo Ostermeyer'io, gimė Trempuose, 1759 m. spalio 23 d. Pradinį mokslą gavo iš savo avyno, Trempų bažnyčios mokytojo Ernsto Ludvigo Kalau. Išėjus šitam kunigu Żydkiemuosna, Siegfriedo mokinimą užėmė pats tėvas. Taip priruoštas įstojo jis pavasarį 1776 m. Karaliaučiaus universitatėn. Mokslus užbaigęs tapė Siegfriedas pavasarį 1781 m. paskirtas Vilūnų bažnyčios mokytoju. 1795 m. tapė jis paskirtas kunigu naujai įkurtosios Šilėnų bažnyčios (Pilkalnio apskr.). 1804 m. buvo jis iš Šilėnų nukeltas į Plibiškius (Vėliavos apskr.). Ten ir mirė 1821 m. rugsėjo 19 d. Jo tėvas rašo*), kad Siegfriedas buvęs pirm paskyrimo Vilūnų bažnyčios mokytoju, tris metus docentu prie lietuviškos seminarijos Karaliaučiuje. Jis esąs lietuvių kalbon daug raštų vertęs ir porą giesmelių sutaisęs.

Siegfriedas buvo vienas didžiausiųjų lietuvių kalbos gynėjų. Užmanius 1814 m. tūlam bevardžiui iš Gumbinės**) lietuvių kalbą iš mokyklų pašalinti, jis prieš tai ypatišku užsikarštinimu pasipriešijo. Jis išleido 1817 m. Gumbinėj lietuvių kalbos apgynimui pavestą knygelę: „Ist es anzurathen, die litthauische Sprache zu verdrängen und die Litthauer mit den Deutschen zu verschmelzen?"***) Jis savo raštelio prakalboj mini, jog jį leidžiąs prirodymui savo didžio pagarbinimo ir ypatiško prisirišimo prie brangiosios

---

*) G. Osterm.: „Erste Lit. Liedergesch.", pusl. 254.

**) „Jenaische Literatur-Zeitung", 1814 m. Nr. 59.

***) Ar patartina Lietuvių kalbą pabriauti ir lietuvius su vokiečiais sulieti?

lietuvių tautos ir apgynimui nekaltai kankinamųjų lietuvių. Visą raštelį atpasakoti, užimtų perdaug vietos. Jis priešijas lietuvių suvokietinimui ir prirodo, jog lietuviai taipojau geri Dievo kūdikiai yra kaip vokiečiai, ir tur lygius reikalavimus prie pamokslo ir apšvietimo. Iš lietuvių kalbos sudėjimo galima ir persitikrinti apie jos aukštą senatvę, nes ji nesanti nei jokia sulopyta kalba, kaip tūlos naujoviškos kalbos. Pati tauta esanti pirmapradė (Urvolk), kuri metų tūkstančius gryna ir nesumaišyta užsilikusi. Sulig lietuvio luomo esanti jau lietuvių kalba didžiausioj dalyje ištobūlinta, o kas dar kur trūksta, tai žinovai jau padėsią.

Toliau jis sako lietuvių kalbos priešininkams: Būtų velytina, kad visi šie vyrai, kuriuos Lietuva savo prieglobstin priima, ir jiems duonos ir garbės suteikia, taipojau lietuvišką kalbą pasisavintų, per ką daugel netobūlumų būtų išvengiama, kurie dažnai atsitinka nemokant tos kalbos. Bet deja, toktai tėra tik velyjimas. Tam priešingai juk yra daug smagiau, lietuvišką algą imti, lietuvišką duoną valgyti, bet ne lietuvišką kalbą išsimokinti. O idant savo nuogumą nors šiek tiek pridengus, tai niekina lietuvišką kalbą ir pataria ją draug su visa tauta išnaikinti. Bet šitiems ponams galima teisingai prišaukti: Jeigu jums šita kalba ir šie žmonės netink, kodel nepasišalinat nuo jų; mes galim ir be jūsų apsigelbėti, nes jūs tik sumišimą darot! Lietuviams atėmus jų kalbą ir juos vokiečiais padarius, nebūtų iš to nei phyziškos nei morališkos naudos. Nėsa lietuvis nutveria jam nudalijamą pamokslą daug lengviau ir greičiau, negu vokietis. Kiekviena kalba yra Dievo dovana ir prigimimu kiekvienai tautai suteikta. Tokiu būdu ji yra neprarandama nuosavybė, kurią nieks atimti neprivalo. Togidel laiko kiekviena tauta savo kalbą lyg' kokią su tikyba ir gyvasčiu vienokią vertybę turinčią šventybę ir atiduoda ją tik gyvastį atiduodama. Taigi kas mano kalbą atimti nor,

nusikalsta prieš mano savastį, prieš šventą dalyką, kurs man per visa ką brangiausias yra.

Jeigu toktai gal teisingas veikimas būti, tai yra kiekvienas plėšimas teisingas ir leistinas. Sulig Ostermeyer'io nuomone, kalbos išplėšimas yra baisiausias smarkavimas ir dangun šaukianti priespauda, kuri nieku nėra pateisinama, ir nei mažiausiai neužtartina. Jo raštelis — jo didžios meilės į lietuvius paminklas, turėtų kiekvienam lietuviui paraginimu būti, sergėti nuo plėšikų brangiausį savo turtą — kalbą.

Klimkus Grigelaitis.

Grigelaitis gimė 1750 m. liepos 23 d. Paškuose ir mirė 1825 m. birželio 21 d. Pašalteikiuose (Priekulės parapijoj). Jis buvo dailydė ir užsiėmė trobų statymu. Bet vėliau jis pastojo maldininku ir pradėjo lietuviams surinkimuose pamokslus sakyti. Jis yra tėvu vadinamojo „klimkėnų surinkimo“. Apie jį sakoma, būk jis kartą surinkiman beeidamas omenyje apimtas buvęs ir girdėjęs angelus danguje giesmes giestant. Šitas giesmes, iš viso 12, jis tada iš atminties užrašydinęs ir išspausdinęs. Šitos giesmelės, vadinamos „Liaupselės“ yra ir dabar vis „Giesmių knygoms“ pridedamos. Sulig kitų žinių, esąs Grigelaitis šitas giesmeles iš katalikiškų kunigų gavęs.*) Klimkus įvedė tarp savo surinkimo draugų savotišką tvarką: visi senieji lietuvių papročiai ir lietuvių dailė tapė atmesta ir naikinama. Lietuvių patarles, mysles, dainas pakeitė maldos ir dvasiški giedojimai. Ir aiškiu balsu juoktis buvo nuodėmingu veikimu skaitoma. Vietoj margų lietuvaičių aprėdalų tapė juodi arba pilki rūbai įvesti. Mergaitėms buvo uždrausta irgi rūtų vainikėlius dėvėti. Prie šitos tvarkos laikos didumoj dar ir šių dienų

---

*) Dr. phil. V. Gaigalat: „Die evangelische Gemeinschaftsbewegung unter den preußischen Litauern“, pusl. 10.

Klimkaus įpėdiniai. Nors jie lietuvių kalbą savo surinkimuose prilaiko, tačiau lietuvių būdus naikina.

Kristionas Dangelas Hassenstein'as.

Hassensteinas gimė Nemmersdorfe (Gumbinės vyskupijoj) 1756 m. vasario 13 d. Mokslus užbaigęs buvo 1778—1792 m. bažnyčios mokytoju Budviečiuose. 1792 m. tapė paskirtas kunigu Piktupėnuose. Čia ir mirė 1821 m. gruodžio 17 d. Jis vadinos „lietuvninkų viernu prieteliu" ir išvertė lietuvių kalbon reformacijos istoriją, kuri 1818 m. Tilžėje išėjo su užrašu: „Kaip Krikszczioniszka Wiera bey Bažnyczia Žmonių pagadinta, Diewui maloningay bewaldant per Lutera bey kittus nobažnus wyrus atnaujinta." Jis taip pat parašė lietuvių kalba Napoleono I laikų prancūzų karo istoriją ir prisidėjo 1824 m. prie peržiūrėjimo ketvirtojo „Šventojo Rašto" leidimo.

Hassensteino sūnus, Friedrichas Gottlybas, ir buvo lietuvių kalbos žinovas. Tėvui mirus, užėmė jis su profesoriu d-ru Rėzu „Šventojo Rašto" peržiūrėjimą. Jis gimė Budviečiuose 1786 m. balandžio 29 d. Buvo 1821—1830 m. Tilžės lietuvių bažnyčios kunigu. Mirė čiapat 1830 m. rugpiūčio 3 d.

D-ras Ludvigas Jediminas Rėza.

Rėza (latv. Reehse) gimė Karvaičiuose (Kopose — Kurische Nehrung) 1776 m. sausio 9 d. Jo gimimo vieta tapė apie 1790 m. smėliu užnešta. Jo tėvas turėjo viešbutį ir kartu buvo pajūrio sargu. Tėvo neteko Ludvigas turėdamas 5 metus, o motinos 3 metuose. Neužilgo ir pamotei mirus, prisiėmė jį ir tris jo brolius bei vieną seselę gentys. Prie genčių būdamas Ludvigas lankė Rositės mokyklą, o laisvomis valandomis ganė žąsis. Kadangi jis mokslus buvo, tai nusiuntė jį Rositės mokytojis į Kaukėnus pas kunigą Wittichą, kurs jį 1785—1791 m. lotinų kalboj pa-

mokino ir universitatei priruošė. Wittichas būdamas neturtingu ir negalėdamas jam padėti aukštesniuosius mokslus išeiti, nusiuntė jį Karaliaučiun į neturtėlių prieglaudą. Iš čia pradėjo jis 1794 m. universitatę lankyti ir klausės philosophijos, teologijos ir orientalių paskaitų. Laike studijavimo užsiėmė jis privatišku mokinimu. 1800 m. tapė jis Karaliaučiuje, Friedrichsbergo kareivių bažnyčios kunigu paskirtas. Būdamas kareivių kunigu ruošės jis akadėmiškam mokslui. 1807 m. gavo jis teologijos daktaro laipsnį. 1809 m. buvo jis ekstraordinariu ir vedėju lietuviškos seminarijos paskirtas.*) 1811 ir 1812 m. turėjo jis kaip garnisono kunigas su Prūsų kareiviais Maskolijon traukti. 1813 metuose palydėjo jis, jau kaip brigadės kunigas, kareivius Fransijon. Sugryžęs iš karo jis atsisakė nuo kareivių kunigo tarnybos ir užėmė 1816 m. prie universitatės teologijos profesorio vietą. 1828 m. jis buvo vyriausiu teologijos profesoriu paskirtas. 1829 m. tapė jis konsistorijos patarėju ir garbės nariu pramintas. Moksluose buvo jis labai gabus, buvo ne vien teologijos, bet ir philosophijos daktaras. Jis mirė 1840 m. rugpiūčio 30 d. Liko nevedęs. Savo turtu įsteigė jis neturtingiems moksleiviams prieglaudą, kuri vadinos „Rhesianum".

Rėza yra žymus mūsų rašytojis. Jis rašė lietuvių ir vokiečių kalba. 1809 m. išėjo jo eilių rinkinėlis „Prutena". Antra dalis jo eilių išėjo 1825 m. 1810 m. išėjo Karaliaučiuje, Prūsų karalienės Luizės atminimui pašvęstas eilių rinkinėlis: „Luise und Proserpina in Elysium." Kiti jo vokiški raštai yra: „Kurzgefasste Nachrichten von allen seit 1775 an den evangelischen in Ostpreussen (taip pat ir Westpreussen) angestellten evangelischen Predigern", „Nachrichten und Bemerkungen aus den Feldzügen 1813/14 aus aus dem Tagebuch eines Feldgeistlichen", „Ueber den

*) Hans Prutz: „Die Kgl. Albertus-Universität zu Königsberg i. Pr. im 19. Jahrhundert", pusl. 200.

Geist und Zweck der Bibelverbreitung in unseren Tagen", „Philologisch-kritische Anmerkungen zur Litthauischen Bibel", „Geschichte der litthauischen Bibel", Be to yra rašęs bažnyčios istoriją, savo paskaitas ir savo biografiją. Jo biografiją, rašyta iki 1810 m., guli Karaliaučiaus universitatėj.*)

Lietuvių raštija jam ypačiai buvo širdies dalykas. Jis parūpino ir patobūlino „Šventojo Rašto" trečią ir ketvirtą leidimą (1816 ir 1824 m.). Jo peržiūrėtasis lietuviškas „Šventasis Raštas" buvo dar ir dvidešimtame šimtmetyj Britijos Biblijų Draugijos leidžiamas. 1824 m. išėjo jo lietuvių kalbon verstos „Aisopas arba Pasakos isz Grekonų kalbos perguldītos". Prie šitų „pasakų" buvo jis pridėjęs kelias iš vokiečių giesmininko Gellerto verstas pasakas ir mūsų poeto Duonelaičio surašytas pasakas. Kokiu tikslu jis pasakas leido, pasako jis minėtų knygučių prakalboj, kurios dalį čia paduodam:

„Sztay, mieli Lietuwininkai, jums Aisopo Pasakas, isz Grykonų Kalbos perguldītas, į rankas duomi, jeib szittą Pamokslû-Skarbą ant iszmintingo Pasielginnmo ir tikros Nobažnystês wartotumbit.

Senosa Gadynosa kone vissi Iszmintiês ir Teisybês Mokįtojei sawo Pamokslus per Pasakas arba Prilyginnimus Žmonėms praneszdawo. Taipo szwentame Raszte Pasaka Jotamo skaitome Knygosa Waldonû 9. Persk. 8—16 p. „Medzei nuėjo, kad Karalų ant savęs įdėtų, ir tol. Prarako Jezaiosziaus Pasaka apie Wynkalną Persk. 5, p. 1—7, ir kittas. — Musû Iszganytojis pats, kart ant Žemês waikszczodams, žmones wis per Prilyginnimus mokinno. Kas isz jusû ne pažysta aną gražų Prilyginnimą apie Sėjėją ir Sėklą? Ew. Mattėosz. 13 Persk. 3—9; apie Wynkalną, apie Awį paklydusę ir k. — Per tokius Prilyginnimus Iszmin-

*) Dr. Adalbert Bezzenberger: „Die Kurische Nehrung und ihre Bewohner". Stuttgart 1889 m., pusl. 59 (219).

tiês ir Teisybês Mokslai ney regimay po akių statomi — jeib aiszkiaus juos gali iszmanyt ir sawo Szirdije palaikyti. . .“

Rėza iškėlė ir Duonelaičio eiles į šviesą. Jis sutvarkė jas ir, pridėjęs vokišką vertimą, išleido 1818 m., užvardydamas „Das Jahr in vier Gesänge“. Taip pat išleido jis 1825 m. lietuviškų liaudies dainų rinkinėlį. Buvo pridėtas ir vokiškas vertimas su paaiškinimu apie lietuviškų dainų ypatybes. Jis rašė ir lietuvišką žodyną, bet neužbaigė.

Rėza buvo gimimo latvis arba Prūsų kuršis, bet skaitė save lietuviu. Sumanius vokiečiams 1814 m. lietuvių kalbą iš mokyklų pašalinti, jis tam sumanymui pasipriešino, šitaip rašydamas:*)

„Reikia linkėti, kad mūsų didei gerbiamoji krašto valdžia, kuri neužmirštinus nuopelnus mokyklų klausime Prūsų valstybės nelaimingame laike laimėjusi yra, taip pat ir lietuvių brangiausiu turtu, jų kalba, Lietuvos mokslo įstaigose pasirūpintų! Kiekvienos tautos aukštesnis apšvietimas ir dvasios ištobūlinimas tegal tik prigimtoj kalboj nusiduoti: nes prigimtoji kalba yra vartai, pro kuriuos visos didžiosios ir vaisingosios idejos žmonių sielai privedamos. Patarimas, kurį mes viešuose laikraščiuose (Jen. Lit. Zeit. Intell. Bl. 59. Nov. 1814 viename rašte iš Gumbinės) skaitome, jog jau laikas esąs lietuvišką kalbą pašalinti, reiškia menką žmogaus dvasios pažinimą. Tai būtų visiems geriems pažinimams duris uždaryti ir žmonių būdus žavinti, jeigu kas žmonėms jų nesunaikinamą sąvastį (kurį jie iš Dievo gavo), jų kalbą, išplėšti norėtų. Arba ar būtų galima, kalbą, kurią šiandien milionas žmonių vartoja, kokioms nors priemonėms išnaikinti? Toktai negalėjo nei Napoleono smarkavimas vokiškąjai tautai padaryti. O kaip būtų kilniems vokiečiams skaudu buvus, jų tėvų brangiausį palikimą, jų galios ir kar-

*) „Geschichte der litthauischen Bibel“, pusl. 37/39 (išnašoj).

žygių kalbą į švelnią išdailintą fransų kalbą išmainyt reikėjus! Ana mintis yra tokia netobūla ir žmogiškume išsilavinusio vyro neverta, jog jokio aiškesnio atguldymo nereikalinga.

O Karaliaučiaus lietuviškoji seminarija yra įstaiga, iš kurios prakilnūs vyrai, kaip Duonelaitis, Ruhigas, Mielkus ir kiti, kurie tautos gyrius buvo, išėję yra, ir todel kaipo sentėvių šventas įtaisymas vertas išlaikymo. Ji tur būti lavinimosi įstaiga tolimesniam išsitobūlinimui tokiems, kurie gerą pagrindą lietuviškoje kalboje padėję yra, bet neužsiimti lavinimu paprastų pirmųjų gramatikos mokslų (kaip tai dabar, stokojant priruoštų narių, atsitikti tur). Bet nei jokiu būdu negal šitos įstaigos vyriausias tikslas pasiekiamas būti, jeigu Lietuvos gimnazijose ir Tilžės, Gumbinės, Įsruties mokyklose ir kitose vietose lietuviška kalba, kaipo mokslo dalykas, šalia kitų mokslų, nešelpiama, ir prie kvotimų, stojant į universitatę ir į kunigų pavadinimą, pažinimas lietuviškos kalbos nereikalaujamas. Šis dalykas tur tikrai rimtas ir svarbes pasekmes. Dar iki to prieis ir turės pareiti, kad mokyklų ir kunigų pavadinimui nesiras jokių lietuvišką kalbą mokančių vyrų, ir žemė turės del mokytojų stokos savo buvusioj barbarijoj pragrimsti. Iš svetimųjų, kurie liaudies kalbos nemyl ir nuo kurių tauta savo širdį nukreipia, yra sunku tikėti, kad jie žmonių dvasios patobūlinime ką atsieks. Valstybės istorija parodo, kad visa, kas del lietuvių dvasios tikro apšvietimo ir jų raštijos iki šiol daroma buvo, per to krašto vaikus, kaip tai: Mažvydį, Vilenčių, Bretkūną, Duonelaitį, Mielkų ir kitus, atlikta tapė. Kiekvienas prakilnios dūmos esantis tur todel linkėti, kad neužmirštamųjų valdonų įtaisymai (Friedrichas Vilhelmas I įsteigė Tilžėje lietuvišką mokyklą) ir labdaringi palikimai (lietuviškos seminarijos nariams buvo 1735 m. suteikta teisė, naudoties tris metus dovanai duodamu užlaikymu) lietuvišką kalbą

studijuojantiems, kur galima, vėl atnaujinami būtų. Pat lietuviški kunigai ir dvasiškiai laimėtų sau nuopelnus, jeigu jie nebeleistų, kaip dabar būna, savo vaikus ir gentis, be mažiausio lietuviškos kalbos pažinimo, į universitatę traukti, manydami, kad seminarijos viršininkai, lyg raganos kirčiu, gali vyrus, kurie dar skaityti nemok, gatavais kalbos žinovais padaryti. Prie šešėlių prakilniųjų kunigaikščių, Albrechto ir Friedricho Vilhelmo, kurie apie mūsų žmones gerai dūmojo, patikrinu aš, kad vienat tikra meilė del mano tėvynės gero šiuos linkėjimus mano sieloje pagamino.“

Nevien iš šitų žodžių, bet iš visų Rėzos raštų atspindi jo meilė į savo draugžmones ir tėvynę Lietuvą. Jo aukštieji mokslai jį lyg verste vertė savo broliais lietuviais rūpinties. Ak, kad ir mūsų dienų lietuviai mokslininkai savo pareigas atmintų!

Friedrichas Kelkis.

Kelkis (vok. Kelch) gimė 1801 m. birželio 10 d. Mokės Karalėnų seminarijoj. Mokslus užbaigęs buvo bažnyčios mokytoju paskirtas, pirma Įsėje, tada nuo 1850—1867 m. Prūsų Kretingoj. Tada atsisakė nuo mokytojavimo ir apsigyveno prie savo žento Kisinuose (Dovilų parapijoj). Ten ir mirė 1877 m. vasario 19 d.

Kelkis užim mūsų raštijoj žymią vietą. Jis įsteigė 1832 m. pirmąjį lietuvišką laiškelį „Nusidawimai apie Ewangėlios Prasiplatinimą tarp Žydû ir Pagonû“ ir buvo jo redaktoriu. Vėliau nuo šito laiškelio atsitraukęs, įsteigė jis 1875 m. „Pasiuntinystės Laiszkelį“. Jis suruošė ir tūlas lietuviškas knygas. Išvertė „Pamokslas apie Neszimą Kryžiaus Kristaus“, „Kelionės Atestas tikro Krikszczionies“, „Salamonas ir Sulamytė“. Jo versta yra dar su Lauknų bažnyčios mokytojo Lapačio pagalba Endrikio Millerio ir kelių kitų bažnyčios mokytojų „Miszios isz szwentų Gromatų“ ir

Rambako „Apmąstimai wisų Kentėjimų Kristaus“. Jis buvo ir giesmininkas, nes išvertė ir pats sueiliavo tūlas lietuviškas dvasiškas giesmeles. Jo giesmelių rinkinėlis, tai „Giesmeles apie Ewangelios Praplatinimą tarp Żydų ir Pagonų“ ir „Koks yra Żmogaus Mirimas“. Jis taip pat peržiūrėjo ir „Giesmių Knygas“. Be to surašė ir išleido „Krikszczioniszkas Kalendras“.

Friedrichas Kelkis.

Visi Kelkio raštai yra maldingos pakraipos. Jis pats buvo maldininku ir laikė dvasiškus surinkimus. Jis priklausė „jurkūniškių surinkimui“, kurs šiek-tiek laisvesnis yra ne kaip klimkiškių surinkimas. Išvarius lietuvių kalbą iš mokyklų, siuntė jis peticijas į valdžią, prašydamas sugrąžinti lietuviams iš mokyklų atimtas lietuviškas tikybos pamokas. Jo parašyta ir dviejos pasaulinės eilės apie lietuvius. Pirmose — „Lietuw-

ninkai"*) aprašo jis lietuvių senovę, antrose — „Wiernas Kretingos Žmogus" *), nupiešiama tos apylinkės papročiai. Abejos silpnokos. Pastarųjų eilių toks turinys:

Aš iš Kretingos esmi,
Ponai netur dyvyti;
Kad skaityt ir paskaitau,
Iš galvos tik menk žinau.

Mаž aš moku iš galvos,
Nes esmi iš Kretingos.
Jau kitaip aš nežinau,
Kaip skaityte kad skaitau.

Dar senovės aš žmogus
Ir todel aš vokiečius,
Ir kas jų, neapkenčiu.
Kas mylės nprietelių?

Rods girdžiu nepr ietelius
Reikiant ir mylėt visus.
T e s i r y š t a s tuom kiti!
Aš iš Kretingos esmi.

Iš šalies esu aš tos,
Kur Prūsijos uodegos
Dar galelis nusitenk,
Maskolijoj įsilenk.

Čia mes dar ne kaip kiti
Esmi taip įpainioti
Į žabangus vokiečių,
Kretingos nemylimų.

Dar prie mūsų teb'yra
Iš senovės a t s t a n k a,
Dar iš pat senų dienų,
Neardyta nuo kitų.

*) „Saulėteka" 1900 m. Nr. 8 9. pusl. 224.
**) Čia pat Nr. 10/11, pusl. 248.

Dar prie mūsų aug vaikai
Medžių kaip kokie aulai,
Irgi mergos aug mums čia,
Kaipo pušįs girioje.
Vyrai velkam tavorus,
Mergos aria mums laukus,
Aug kas aug — mums yr gerai.
Ar šiaudai yr ar grūdai.
Moterės mums duoną kep,
Sviestą baltą mums užtep;
Saujoms duod mėsos stukius,
Kad taukai drimb per pirštus.
Liegį turim bliūduose,
Putros prisisrebiame;
Tai nei vokiečiai nepeik,
Ko daugiau todel bereik?
Rūbai mūsų nemenki,
Ir daiktai visi geri.
Kas prieš tai gal ką sakyt?
Eikšte patįs tai matyt!
Yr kitur lietuvininkai,
Mes ale visi čionai
Būrai, būrai esame,
Būriškoje kalboje.
Mūsų kitokia kalba
Ne kaip šiaip per Lietuvą:
Teigiam ir rokuojamės,
Kas taip kaip kiti kalbės?
Kits kur verk, mes blįaujame,
Valanda mums brydis čia,
Kas švieža mums yr briša,
Kirvis — jekšis mums yra.
Aukštą žmonės tur kiti,
Šičion kriautį tik randi;
Kur kiti im kopėčias,
Čia mes turime trepes.

Kas pikts — mums kytrus yra,
Kas jiems tink — mums pasabna,
Ir kitiems kas yr sunku,
Tai prie mūsų yr smagu.

Mažą kad sulaukiame,
Dedam tą į šiūpulį;
Vaiks — tai mums nei šioks nei toks,
Jei jis bests yr — tai mums vaks.

Vislab kas gal pasakyt,
Pats girdėt eikš ir matyt
Kaip viskas gerai yra —
Čion pas mūsų Kretingą.

Būtų dar toli geriaus
Čion prie mūsų ir gražiaus,
Jei nebūtų jau baisių
Ir prie mūsų vokiečių.

Rods ir tie juk ne visi
Mus užgaun, bet tik keli,
Tie ale neprieteliai
Drąsinąs ir čion didei.

Apgalėti nor ir mus
Senprūsių dar likusius,
Ir jei tiems čion pasiseks
Mums į žmones virsti teks.

Tie baisybės nor užgįt,
Seną paprotį laikyt,
Nor iš miego mus prišaukt,
Miglą iš akių mums braukt.

Nor, kad būtų mums viera,
Ir kas jei prieit, tiesa,
Nor, kad nemeluotumbim,
Kad burna būt su širdim!...

Toliau pasakojama, kaip „baisiejie“ vokiečiai Kretingiškių senus papročius atmesti užsimanę yra, kad norį juos doriškesniais, apšviestesniais padaryti, norį mokyklas uždėti, norį vaikus pamokinti. Prieš visa tai, sako autorius, Kretingiškiai norį ginties: norį atmesti perkreiptą vokiečių kalbą ir prilaikyti prigimtus papročius. Bet, jis toliau sako Kretingiškių žodžiais:

Ne sakau, kad vokiečių
Nieks netiktų nuo visų;
Juk nei jų, žinau tikrai,
Peiktini visi daiktai.

Juk ir vokiečių kiti
Mums daiktai pritinkami;
Jų kapija juk gera,
Arbata jų neprasta.

Gruką gert juk mums gerai,
Vyną geriam ir mielai;
O brangvyną kad geri,
Kits žmogus pasijunti.

Jųjų pyvs juk yr skanus,
Cukars jų yra saldus;
Jų pyragai juk geri,
Tie daiktai mums tinkami.

Ir cygorą parūkyt,
Ranką ant kulšies statyt,
O taip ir daugiaus daiktų
Mums patink iš vokiečių.

Galų gale peikiami naujos kartos mokytojai, kad su liaudim išvieno nebeina, peikiami ir lietuviai, kurie peikiamus papročius priima...

Erdmonas Šesnakas.

Šesnakas buvo mokytoju Tilžėj. Platesnių žinių iš jo gyvenimo nėra. Bet jo raštai neleidžia jį palikti

nepaminėjus. Jis buvo Mažojoj Lietuvoj pirmasis lietuviškų kalendorių rašytojis. Jo kalendorius išėjo pirmą kartą Klaipėdoj 1847 m. ir vadinos „Prusiszkos Kalendros“. Šitus kalendorius rašė jis iki 1861 m. Be to yra jis tūlas knygutes išvertęs, kaip tai: „Giwasties Medis ant Pasiteszijimą ir Pasistiprinimo į Zion kakinancziomsioms Duszioms“, „Reikmenų Pagalbos Knygeles“, „Nauji Įstatymų Dawadai musų prusiszkos Tėwiszkės“ ir tt. Taipojau yra jis prisidėjęs prie sutaisymo mokykloms skiriamų „Szwentojo Raszto Nusidawimų“.

Rudolfas Andreas Cippelis.

Cippelis (vok. Zippel) gimė Kalninkuose 1813 m. lapkričio mėn. pabaigoj. Jo tėvas, Karolius Vilhelmas Augustas, buvo kunigu, pirma Kalninkuose, tada 1815—1874 m. Priekulėj.

Rudolfas buvo antruoju kunigu nuo 1841 m. liepos 18 d. iki 1846 m. Prūsų Kretingoj; iš čia tapė antruoju Kunigu pavadintas Klaipėdon. Tada buvo 1849 m. gruodžio mėn. paskirtas kunigu Darkiemyje. Pagaliau buvo tenai paskirtas vyskupu. Bet susirgęs sunkia gerklės liga turėjo dvasiškąją tarnybą padėti. Jis parsidangino Priekulėn ir buvo ten, 1877 m. paskolos draugijai susidarius, tosios kasierius. Pagaliau nusipirko ūkį Drukiuose ir apsigyveno tenai, kur ir mirė 1894 m. vasario 19 d.

Būdamas Klaipėdoj kunigu, leido jis nuo 1849 m. balandžio 1 d. savaitinį lietuvišką laišką „Lietuwininkų Prietelis arba Klaipėdos Ceitungos“. Jis buvo kartu ir redaktorius to laiško ir norėjo lietuvius su visuomenės gyvenimu supažindinti. Didį svarbumą jis priskaitė mokykloms, išsireikšdamas apie jas šitaip*):

---

*) „Liet. Priet.“ 1849 m. Nr. 38.

„Szuilės yra didžiausias Skarbas Žemes, kas Iszmintį ir gerą Dumą tur, laiko jas Garbėje, ir procewojas, kad Szuiles wis' geryn eitu.“

D-ras Friedrichas Kuršatis.

Kuršatis gimė Noragėliuose prie Gastų (Lankos apskr.) 1806 m. balandžio 24 d. Jo tėvas buvo moky-

D-ras Friedrichas Kuršatis.

tojis, todel ir sūnų jau anksti mokytojo pavadinimui priruošė. Vos 18 metų sukakęs pradėjo Friedrichas mokytojauti. 1824 m. buvo jis mokytoju Naujojoj (Neukirch), nuo 1826 m. — Gastuose, nuo 1831 m. — Kalthofe prie Pr. Hollando. Bet jis turėjo aukštesnį tikslą, todel visą atliekamą laiką sunaudojo prisiruošimui aukštesniam mokslui. 1834 m. jis atsisakė nuo mokytojavimo ir stojo Elbingos gimnazijon. Čia mo-

kės du metu ir įstojo rudenį 1836 m. Karaliaučiaus universitatėn. Čia paėmė jį globon prof. d-ras Rėza ir, šito prikalbėtas, jis mokės teologijos. Šalia to ėjo jis dar mokytojo pareigas Tragheimo (Karaliaučiaus miesto dalies vardas) mokykloj. 1841 m. išlaikė jis pirmąjį, o sekančiame mete antrąjį kunigų mėginimą. Profesoriui Rėzai mirus, buvo jam pavesta lietuviškos seminarijos vedimas. Šitą įstaigą jis vedė iki 1883 m. Be to tapė jis dar 1844 m. paskirtas lietuvių kareivių kunigu. Bet jis nevien Karaliaučiuje esančius lietuviškus kareivius aprūpino, bet aplankė ir kitus Rytprūsių ir Vakarprūsių miestus; nukeliavo iki į Potsdamą ir Berlyną ir ten lietuviams kareiviams prigimtoj jų kalboj evangėliją apsakė. Po pamaldų jis padalydavo kareiviams jo paties išleidžiamąjį ir surašomąjį „Keleiwį". 1865 m. buvo jis pramintas profesoriu, o 1875 m. gavo philosophijos daktaro laipsnį. Mirė Krance prie Karaliaučiaus 1884 m. rugpiūčio 23 d.

Kuršatis buvo valdžios ištikimas tarnas, o prie tos ištikimybės jis stengėsi ir savo vientaučius išlaikyti. Tuo tikslu leido jis valdžios pašalpa nuo liepos mėn. 1849 m. iki kovo 1880 m. lietuvišką savaitinį laišką „Keleiwį". Iki 1866 m. surašė jis savo laiškelį viens, vėliau padėdavo jam rašyti lietuviški mokytojai. Politikoje apsireiškė jis konservatoriu, apie pačių lietuvių teises nieko neprasitardamas. Bet vėliau, matydamas, kad lietuviai už konzervatorių meškerės nekanda, bet lenda į pažangiųjų tinklus, jis apgailėjo lietuvių „nesusipratimą", bet tačiau patarė „atstovo tarp savęs ieškoti, kursai Berlyne atsimintų ir užtartų lietuvininkus".*)

Lietuvių raštijos dirvoj yra Kuršatis labai daug veikęs. Jis peržiūrėjo ir išspausdino „Augsburgiszką Wieros Iszpažinimą", peržiūrėjo ir pagerino Buniano

*) „Keleiwis" 1852 m. Nr. 42.

„Szwentojo Kariawimo“ antrąjį leidimą, pertaisė vyskupo Weis'o sutaisytą Lutėriaus „Mažąjį Katechismą“ ir peržiūrėjo „Szwentąjį Rasztą“ ir „Giesmių Knygas“. Šių pastarųjų knygų trečiąją dalį sutaisė jis visai naujai. Be to sutaisė ir išleido kareiviams lietuviškas „Giesmių ir Maldų Knygeles“. Šioms knygelėms išvertė jis tūlas giesmes iš vokiečių kalbos, o kitas pats sueiliavo.*) Išvertė ir šiaip raštelių, kaip tai: Ball'o mirusiųjų šventei skiriamą pamokslą „Tėkel tay yra: Swėrė tawe Swarcziais“, Skriveriaus „Dusziu Skarbinyczėlę“, „Burtikes“ (Traukiamuosius lakštelius) ir tt. Jis išleido ir Rėzos lietuviškų dainų rinkinėlio antrą leidimą. Jis būtų dainų dirvoj daug ką moksliško atlikti ir ateičiai neužmirštino išlaikyti galėjęs, buvo dar bičiulių prie to raginamas, bet jis baugštės tokiu užsiėmimu prarasti dvasiškąją savo įtaką tarp neapšviestų žmonių. Nes tūli maldininkai jam pasakę, jog nepritinką garbingam žmogui, labiau dvasiškam tėvui, užsiimti svietiškais ir niekingais daiktais ir „pagoniškoms“ liekanoms... Idant lietuviams skiriami kunigai. kaip reikiant lietuvių kalbą pramoktų, parašė Kuršatis tūlus moksliškus veikalus: „Beiträge zur Kunde der litauische Sprache“, „Grammatik der litauische Sprache“ ir vokiškai-lietuvišką bei lietuviškai-vokišką žodyną. Žodyną ruošė jis jau nuo 1848 m., bet pastaroji šio žodyno dalis (lietuviškai-vokiškoji) išėjo tik 1883 m. Tai buvo jo paskutinis raštijos darbas. Prakalboj šito žodyno antroj dalyj jis rašo: „Šiuomi užbaigiu savo lietuvišką raštišką veikimą, kuriuo aš ilgame savo gyvenime savo giminės žmonėms ištikimai tarnavau, linkėdamas jiems palaiminimo.“

Nors Kuršatis lietuvių raštijos dirvoj daug dirbo, bet lietuvių reikalai jam buvo svetimi. Imkim paveikslan prof. d-rą Rėzą. Kokiu širdingumu apgynė jis

---

*) Oskar Schade: „Prof. Dr. Friedrich Kurschat“ (nekrologas).

lietuvius, sumanius vokiečiams lietuvių kalbą pašalinti! Bet, kada 1872 m. „Visuotinuoju nustatymu“ lietuvių kalba iš mokyklų pašalinta buvo ir, kada po to lietuviai Kuršačio prašė, kad jis juos užtartų, atsiliepė jisai šitaip:*)

„Pasigodziantiejie nor, kad asz juos prie auksztujų Wyriausybjû užstocziau ir ten dėl jû Bėdôs pasigosczjau. Ant to asz pirmjausey taip turiu atsakyti, kad manę nieks Lietuwininkû Užtarėju arba Rechtsanwaltu niera ney įstatęs ney pawadinęs, o todėl man ir ne puolas Lietuwininkus užtardams pas aukszcziausiają Wyriausybę maldotis.....

Asz nei jokį kitą Pawadinimą ne turiu, kaip tikt tą, sziczion Karaliaucziuje Lietuwininkams Diewo Žodį apsakyti bey Lietuwininkus Sztudentus lietuwiszkoje Kalboje iszmokįti, o priegtam dar ir lietuwiszkają Kalbą per wisokias Knygas Swietui pilnay žinoma daryti. Toktay man auksztoji Wyriausybė yra uždawusi, ale ne tai, kad asz jos Darymą peikti arba trikinti turėcziau...“

Taigi, nenorėdamas, „aukštosios vyriausybės darymą peikti arba trikinti“, žiūrėjo Kuršatis ramiai ir be prieštaravimo į naikinimą savo vientaučių kalbos.

Maurus Pucas.

Pucas buvo mokytojis. Būdamas demokratiškų ir laisvų pažiūrų, turėjo jis iš valdžios pusės daug persekiojimų iškentėti. Tarp savo draugbrolių lietuvių turėjo jis didį išsitikėjimą.**) 1848 m. jis pastojo bažnyčios mokytoju Žiliuose (Ragainės apskr.). Vyriausybė, kuri jo įtaką į lietuvius žinojo, stengėsi rinkimų laike jį valdžios pusėn patraukti. Tūlas landrotas pasidryso jį laišku „Mano mielas Pucai!“ įkalbinti ir jam savo bičiulybę apreikšti. Tačiau tokiais meiliais žodėliais

*) „Keleiwis“ 1778 m. Nr. 38.

**) „Aus Tilsits Vergangenheit,“ dalis III, leid. II, pusl. 109—113.

nesidavė Pucas prisivilioti tarnauti tokiai partijai, kuri jo įsitikinimui priešinga buvo. Tai negalėjo didžiųjų ponų partija, kada ji sustiprėjo, jo užmiršti. Žilių kunigas apskundė jį, kad jis užgaištąs mokyklos ir bažnyčios pareigas pildyti. Mat, jis buvo tik vienai dienai 1849 m. vasario 5 d. nuo mokytojavimo pasitraukęs ir Tilžėj buvęs. O toj dienoj tapė Tilžėj demokratų kandidatas Temme Ragainės apskričiui išrinktas atstovu. Jam buvo prikišama, kad jis savo įtaka esąs parūpinęs demokratams laimėjimą. Bet jis prirodė gydytojaus paliudyjimu, kad minimoj dienoj Tilžėj buvęs prie gydytojo ligos del. Toliau buvo jis kaltinamas, kad viešai kurstęs valstiečius nemokėti mokesnių. Tačiau tardant negalėjo liudininkai nieko prieš jį išrodyti. Tada tapė jis su Tilžės demokratų veikėju Sommerfeldu krašto išdavimo kaltinamas ir teisman traukiamas, o tai del šitos priežasties: 1849 m. gegužio 10 d. buvo Sommerfeldas Žiliuose susiėjimą sušaukęs ir rinkėjams prikalbinėjęs rinkimuose nedalyvauti. Be to jis dar buvo pranešimą laikęs apie tų dienų politiškąjį stovį.*) Pucas buvo po šito pranešimo lietuvišką pranešimą laikęs ir Sommerfeldo kalbą lietuviškai atpasakojęs. Valdžios skundėjas, nerasdamas nieko baustina, atitraukė prisaikintųjų teisme, Tilžėj 1850 m. kovo 27 d., prieš Pucą iškeltą bylą, o po to ir Sommerfeldas tapė išteisintas. 1851 m. vasario 8. d. turėjo Pucas vėl Ragainėj į teismą stoti. Šį sykį jis buvo kaltinamas, kad 1850 m. gegužio 26 d. atlikęs su laisvai ėvangėliškojo surinkimo kunigu d-ru Rupp ir dar keliais Tilžiškiais Žibuose po plynu dangumi tikybišką surinkimą. Bet ir šį sykį jį ir jo draugus išteisino.

Nors prieš Pucą užvestos bylos neturėjo jokio pagrindo, tai tačiau buvo priežastis jo laikinio atstatymo nuo mokytojavimo. Valdžia berods jam prisiūlė

*) „Aus Tilsits Verg.“, dalis III, leid. II, pusl. 79—85.

tada mokytojo vietą su 80 dolerių algos Sekenburgo parapijoj (Lankos apskr.). Bet kadangi jo šeima, kuri iš 7 asmenų susidėjo, negalėjo iš tokios algos misti, o prie to jis tikėdamas po 15 metų mokytojavimo geresnią vietą užsitarnavęs esąs, nuo siūlomos vietos atsisakė... Valdžia buvo paskyrusi Žiliuose laike jo laikinio atstatymo kitą mokytoją. Pucui prieš tai užprotestavus, atsiliepė ministeris, „kad jam raštai apie jį parėję, del kurių reikalinga buvus jį kitur iškelti; jis turįs todel su karal. valdžios nustatymu sutikti". Jam prašant, del minimų raštų pradėti tardymą, jis nei jokio atsiliepimo negavo. Netekęs valdiškos vietos, Pucas apsigyveno Tilžės-Prūsuose ir bandė save ir savo šeimą privatišku mokinimu išmaitinti. Vienok prieš pabaigą 1850 m. tapė jam uždrausta privatiškai mokytojauti ir pareikalauta įstatymiškai reikalingo mokytojavimo teisės paliudyjimo ir miesto mokyklų vyresniųjų įvelijimo....

Nuo pradžios birželio 1850 m. vedė Pucas Tilžėj laisvai ėvangėliškojo surinkimo pamaldas ir buvo paskirtas liepos mėn. tų pačių metų minėto surinkimo kunigu. Rugsėjo mėn. pasiskyrė šio surinkimo nariai sau kunigu teologą Eduardą Herrendörfer'į. Pucas tada atliko po šiojo vokiškųjų pamaldų lietuviškas pamaldas. Spalių pradžioj pradėjo kun. Herrendörfer'is leisti Tilžėj savo surinkimui vokišką laišką „Die freie Gemeinde". 1851 m. sausio 12 d. pradėjo minėtasis surinkimas ir lietuvišką laišką išleisti. Jis vadinos „Lietuwiszkas Prielaiszkas" ir buvo tik priedas vokiškojo laiško. Redaktorius šito „Prielaiško" buvo Pucas.*) Bet neilgas laiškelio gyvenimas. Nr. 7 rašyta apie to laiškelio istoriją šitaip:

*) A. B. Klaipėdiškis: „Prūsų Lietuvių Laikraščiai", Kaunas 1914 m., pusl. 4.

„Norint dar tikt wiena Bertaini Meto szittas lietuwiszkas Prielaiszkis aplinkui eina, tai tacziau jau daug asztriu Prieszininku priesz ji pakilo. Ne tikt wien Pons Kurszatis, bet ir daug Kunnigu musu Lietuwoj jam pritar szitta Lapeli užtroszkinti. Jau tris sunkes Prowos priesz mane stow, Skundikai sako, jog asz su mano Rasztu Žmones priesz Wyriausybe ikirszinti noris ir Firsztus (Kunigaikszczius Žemes) paniekinas...“

Tai buvo paskutinis balsas šito laiškelio, nes šis numeris tapė valdžios skundėjo įsakymu konfiskuotas ir laikraštis paliovė gyvavęs. Toks pat likimas ištiko ir vokiškąjį laiškelį.

Pucas buvo tikras laisvamanis pilnoj to žodžio prasmėj ir buvo pirmas laisvamanių mokslo misionorius tarp lietuvių, taip politikoj taip religijoj. Bet negalėdamas valdžios persekiojimų pakelti apleido savo tėvynę Lietuvą ir persikėlė su savo šeima naujan pasaulin. 1851 m. liepos mėn. atsisveikino jis su savo „broliais, bičiuliais ir vienminčiais draugais“, šiais žodžiais*): „Kadangi mūsų politiškasis dangus vis daugiau apsiniaukia, o oras nuodingųjų gyvių piktuoju kvapu labiau pasipildo, tai perkeliu aš savo darbavietę Amerikon, idant po tenykčiu skaisčiu dangumi didesne laime už atstatymą proto karalijos dirbti galėčiau. Be abejonės, laisvosios saulės spinduliai, kurie Amerikoj žmones apšviečia, prablaivįs ir Europos rūkus ir prašalins užnuodijančiąją tvaiką. — Šitoj dvasioj skiriuos aš nuo jūsų; bet to nebodami dirbsim mes visi draugiškai taip rytuose, taip vakaruose prie šito tikslo toliau, idant ateitis mūsų darbo vaisiais naudoties galėtų! — Likit sveiki! ir neužmirškit manęs. Mano paskutinis žodis yra širdinga dėka už jūsų atjautimą mano europeiško likimo, už jūsų karštą meilę, kurią jūs

*) „Tilsit. gemeinnütz. Wochenblatt“ 1851 m. No. 85.

iki mano paskutinės atsiskyrimo valandėlės man apsčiai išrodėt, koktai visiems persekiotiesiems ir kenčiantiesiems palinksminančiu pavyzdžiu būti tur. Atsiminimas Tilžės liks ir maniesiems neužmirštamas."

Kokią neapykantą jo politiški priešininkai prieš jį turėjo, galima jau iš šito matyti, jog po jo iškeliavimo tūlus mėnesius jokių žinių neparėjus, jie paleido paskalas, kad Pucas su savo šeima kelionėj nuskendęs; o tai esąs Dievo teisingos bausmės apsireiškimas...

Pucas pasieko Ameriką, bet mirtis išplėšė jo jauniausią dukrelę ir mylimą žmoną, koktai jį taip sujudino, jog sakė, „kad jis kaip ateivis naujoj žemėj nebūtų šių širdperšų išlaikyti galėjęs, jeigu nebūtų ir čionai naujų bičiulių ir jo širdgelą užjaučiančiųjų radęs."*)

Apie Puco tolesnį likimą trūksta žinių.

Karolius Leopoldas Friedrichas Neisas.

Neisas (vok. Neiss) gimė 1814 m. gegužio 5 d. Jis buvo kunigas ir kunigavo 1845—1855 m. Įsėje, 1855—1858 m. Papelkiuose, 1858—1873 m. Kaukėnuose. Tada, ligos dėlei, nebegalėjo savo pavadinimą atlikti ir turėjo kunigavimu paliauti. Mirė Kaukėnuose 1875 m. sausio 25 d.

Neisas mūsų raštijos dirvoj ir stropiai darbavos. Išvertė „Ewangėliszkas Miszknyges", „Piemenų Knygeles", „Naudingus Pamokinimus apie Maldą". Be to surašė ir išleido 1857 ir 1858 m. „Krikszczioniszkas Kalendras". Jis ruošė ir žodžių rinkinėlį.

Karolius Vilhelmas Ottonas Glogau.

Glogau'as gimė Gilijoj 1805 m. lapkričio 14 d. Jo tėvas buvo tuokart Gilijos kunigo padėjėjas, vėliau buvo paskirtas kunigu Papelkiuose. Karolius mokės

*) „Tilsits gemeinnütz. Wochenblatt" 1852 m. No. 20.

Tilžės gimnazijoj ir ją baigęs įstojo 1825 m. Karaliaučiaus universitatėn. Tada tapė 1830 m. paskirtas kunigu Cintuose (Heiligenbeil'o vyskupijoj). Iš čia parėjo pradžioj 1832 m. antruoju kunigu Labguvoj. Iš čia parėjo 1846 m. lietuvių bažnyčios kunigu Tilžėje. Vėliau tapė čia pat vyskupu paskirtas. Mirė 1875 m.

Glogau'as išleido mokykloms lietuviškas giesmių knygeles ir „Švento Rašto Nusidavimus", be to išvertė lietuvių kalbon ir mokykloms skiriamą Lutėriaus „Mažąjį Katechismą" ir parašė tūlas kitas lietuviškas knygeles.

Eduardas Gisevius.

Gisevius gimė Lyke (Lyck) 1798 m. lapkričio 11 d.*) Jo tėvas buvo tūlą laiką Seinų apskričio teisėjas (Suvalkų gubernija priklausė tuokart prie Prūsų). Motynos neteko Eduardas trečiuose metuose. Jį ir jo seselę augino pradžioj jųdviejų dėdė. Tėvui antrą kartą apsivedus, sugryžo jis pas tėvą į Seinius. Pirmuoju jo mokytoju buvo jo pamotė, nes Seinuose nei jokios mokyklos nebuvo. Ji mokino jį skaityti, rašyti ir šventosios istorijos. Vėliau, persikėlus tėvui į Čostkovą, pamokino pamotės brolis Eduardą geografijos, pasaulio istorijos ir paišymo. Po to, tėvui į Mėlaukius persikėlus, tapė Eduardas į Gumbinę išsiūstas. Čia mokės jis pirma privatiškoj mokykloj, tada gimnazijoj. Gimnaziją užbaigus įstojo jis Karaliaučiaus universitatėn ir ruošės mokytojo pavadinimui.

Iš universitatės atstojęs, užsiėmė Eduardas 1821 lig 1825 m. privatišku mokinimu. 1825 m. balandžio 1 d. tapė jis pavadintas Tilžėn vargdienių prieglaudos (Pauperhaus) inspektorium. Šitame name turėjo jis 6 gimnazistus pridaboti; be to turėjo gimnazijoj mokytojauti. Liuosas valandas praleido jis tyrinėjimu lietuvių istorijos, kalbos ir būdų.

---

*) „Eduard Gisevius". Tilžėj 1881 m.

Daug nesmagumų padarė Giseviui buvęsis kunigas, mokyklų patarėjas Rettig iš Gumbinės, kurs lietuvių neapkęstojis buvo. Nesa, sulig Giseviaus žodžių, vokiečiai žiūrėjo į lietuvius tuokart taip, kaip žiūri amerikiečiai į murinus. Kartą Rettig'ui Tilžėj atsilankius pas gimnazijos direktorių Körberį, pakvietė direktorius ir Gisevių prie vakarienės. Gisevius, būdamas muzikališkas, paskambino susirinkusioms ponioms lietuviškų dainelių. Rettig'as, tai išgirdęs, visiems girdint, pašiepė Gisevių sakydamas, jog jis, jo muziką girdėdamas, jautęsi Tuchelio šilynuose*) bėsąs. Už Gisevių stojo direkterio žmona ir atsakė: „Jeigu anuose šilynuose ir tokių gražių ir maloniai kvepiančių gėlių auga, poetiškoj ir muzikališkoj dūmoj kalbant, tai galiu Jums pritarti. Bet jei tai reiškia nupeikimą anų tūliems nesuprantamų o dabar šičia savo garbėje užgautų dainų, tai aš už jas drąsiai įstoju!" Iškilo ginčai. Ir Rettig'as, galų gale paklausė: „Taigi ir kaip pamokų skyrių gimnazijoj Jūs norite lietuvių kalbą įvesti? Tad berods mes jau tikrai Tuchelyj." Visi garsiai ėmė kvatoti. Gisevius jautėsi labai užgautas, bet atsipeikėjęs pasakė: „Kas paskutinis juoksis, geriau juoksis."

Nors šis nužeminimas Giseviui labai skaudus buvo, bet jis nepaliovė lietuvius mylėjęs. Ypač jam gaila buvo, patyrus, jog Rettig'as visu smarkumu lietuvius mokyklose vokietina (apie 1844 m.). Labiau smego jam į širdį lietuvių pasiguodimai: „Mes esam nemalonėn papuolę, nors visados paklusnūs ir ištikimi pavaldiniai buvom, toktai mūsų tėvai ir sūnūs visuose mūšiuose parodę yra. Dabar mes nebeužkenčiami ir mūsų kūdikiai turės pagonais likti, kadangi mokyklose nebegauna nei jokio lietuviško žodelio begirdėti." Gi-

---

*) Vok. Tucheler Heide; labai retai o tik vargingų žmonių gyvenams kraštas Vakarų Prūsuose.

sevius nutarė prie karaliaus ieškoti lietuvių kalbai susimilimo. Jis pritaisė lietuviškas daineles muzikališkam dainavimui, pridėjo savo surinktas lietuviškas pasakas ir tūlus senovės liekanų vaizdelius ir išsiuntė toktai karaliui Friedrichui Vilhelmui IV, rašydamas:*) „Jūsų Didybė, kaip prakilnus šelpėjas ir saugotojas meno ir mokslo, duodate pilis ir rūmus pertaisyti ir rūpinaties paminklus išlaikyti. Todel Jūsų Didybė neužleisit, kad visa tauta išnaikinama būtų, kad lietuviams jų kalbą ir tautybę atimtų“ ir tt. Giseviaus prašymas buvo išklausytas. O jam buvo suteikta visas metas atstogų, idant tobūlai išsimokintų lietuvių kalbos, gavo dar 900 markių pašalpos senovės tyrinėjimams ir pagaliau buvo paskirtas prie Tilžės gimnazijos lietuvių kalbos mokytoju. Be to patyrė jis iš lietuvių, kad mokyklose vėl gražinama lietuvių kalba. O ir jo priešininkas Rettig buvo iš Gumbinės Potsdaman perkeltas.

Gisevius mokytojavo Tilžės gimnazijoje iki 1876 m. balandžio 1 d. Tada atsisakė nuo mokytojavimo ir praleido senatvės dienas tapymu, muzika, skaitymu ir susirašinėjimu su senaisiais savo mokiniais ir lietuviškais bičiuliais. Mirė 1880 m. gegužio 9 d.

Visame savo amžiuje Gisevius buvo tikras lietuvių bičiulis. Jis sakė: „Niekur nesu mieliau, niekur man smagiau ir ramiau, kaip tarp mano lietuvių.“ Jis nevien lietuvius ir jų kalbą mylėjo, bet ir juos gynė nuo neteisingų kaltinimų. Kartą jam su tūlu vokiečiu bevažiuojant ir tam pradėjus lietuvius raganystos kaltinti, išrodė Gisevius, jog vokiečiai daug daugiau raganystoj nusidėję, negu lietuviai, nes vokiečiai atnešę lietuviams raganų tikėjimą. Lietuviai tik po laimėto mūšio kartais vieną sugautų neprietelių sudeginę, bet

*) Otto Glogau: „Littauen und die Littauer“. Tilžėj 1869 m., pusl. 159.

tose šalyse, kur lietuvių negyventa, esą apie 30 000 raganų sudeginta. O jeigu visos sudegintos raganos suskaitytos būtų, tai būtų dar keturis kartus daugiau.

Gisevius nevien pats lietuviais rūpinos, bet džiaugęs, kad ir kiti jais pasirūpino. Kartą rašytojui Glagau'ui jį atlankius ir jam patyrus, kad jis apie lietuvius tyrinėja, sušuko Gisevius džiaugsmingai: „Ar tiesa, ar galima, kad Jųs vien lietuvių del atkeliavot, idant apie juos ką patyrus, kad potam pasaulyj ir kiti daugiau rūpintusi mano lietuviais? Ak, jie toktai užpelno, mano gerieji lietuviai! Aš prisiekiu jums, jie yra to verti...“

Jurgis Meškatis.

Meškatis buvo mokytoju Aukštutiniuose Eisuliuose (Ragainės apskr.). Platesnių žinių apie jo gyvenimą nėra. Jo darbai mūsų raštijoj yra žymus. Jis rašė nuo 1852—1877 m. lietuviškus kalendorius, dalyvavo sutaisyme mokykloms skiriamų „Szwentojo Raszto Nusidawimų“, išvertė daugybę tūleropų knygelių, tarp kurių žymiausios yra kun. Starkio „Kasdieniszkos Rankų Knygos“ (maldos). Jis buvo ir lietuviškas giesmininkas. Keli šimtai jo verstų ir paties sueiliuotų giesmių tebėra dar rankraščiuose.*)

Karolius Rudolfas Jakobys.

Jakoby's gimė Tilžėj 1817 m. vasario 14 d. Jo tėvas buvo teismo pirmininkas. Jaunasis Jakoby mokės Gumbinės ir Tilžės gimnazijose ir Karaliaučiaus ir Hallės universitatėj. Mokslus užbaigęs buvo tūlą laiką privatiškas mokytojis. 1845 m. užsiėmė vedimu medžių pirklybos Schneidemühl'e prie Elbingos. Tada metęs pirklybą, gryžo pas tėvą. 1848 m. tapė pavadintas kunigu Gumbinėj, iš čia išėjo 1856 m. kunigu į Berškalius prie Įsručio. Tada tapė paskirtas 1859 m.

*) „Pagalba“ 1905 m. Nr. 17.

Klaipėdoj žemininkų bažnyčios pirmuoju kunigu. Ten ir mirė 1881 m. vasario 24 d.

Jakoby buvo lietuvių kalbos žinovas ir jos mylėtojis. Įvedus 1879 m. Klaipėdos gimnazijoj lietuvių kalbos pamokas, užsiėmė jis lietuvių kalbos išguldymu. Vėliau, po jo mirties, yra lietuvių kalba iš Klaipėdos gimnazijos pašalinta. Jis buvo ir „Lietuviškosios literariškosios draugijos" pirmininku ir rašė tos draugijos pranešimuose tūlus lietuvių tautybę liečiančius straipsnius, kaip tai: „Apie lietuvių želmenų vardus", „Apie klaipėdiškių tarmę" ir tt. Be to sutaisė lietuvišką chrestomatiją.

Mikėlis Šapalas.

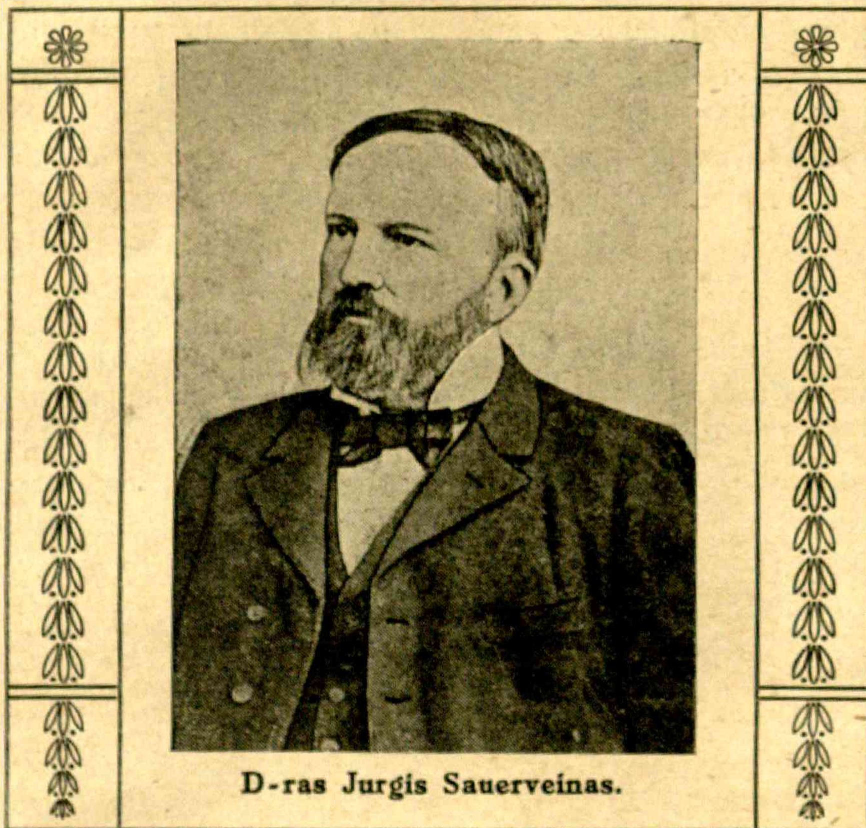
Šapalas gimė Jedvelaičiuose (Lankos apskr.) 1827 m. gruodžio 8 d. Jis buvo mokytojis ir veikė paskučiau Lankupiuose (Klaipėdos apskr.). Ten ir mirė 1884 m. gruodžio 3 d. Jis sutaisė „Naujas nobažnas Giesmes", „Mažą Pasiuntinystės Arpelę", „Mažas Miszių Knygeles", „Wokiszkai lietuwiszkas Dainų Knygeles", „Pasiuntinystės Nusidavimus" ir tt.

E. Vendt'as.

Vendt'as gimė 1819 m. kovo 22 d. Jis buvo mokytojis Bitėnuose (Ragainės apskr.). 1887 m. atsisakė jis senatvės del nuo mokytojavimo ir nusikėlė į Traksėdžius (Šilutės apskr.). Čia ir mirė 1896 m. liepos 5 d. Jis rašydavo Mauderodės leidžiamose „lietuwiszkose Kalendrose" skaitymėlius, surašė „Trumpas Nedėldienių ir Szwenczių Miszias", sutaisė pavyzdžius laiškams rašyti, kurie 1890 m. iš spaudos išėjo po užrašu „Gromatų Skarbnyczia". Esąs surašęs ir „Lawonmiszes", bet tos tebeguli dar rankraščiuose.

D-ras Jurgis Sauerveinas.

Sauervein'as gimė Gronau'e (Hanoveriuose) 1831 m. sausio 15 d. Jo tėvas buvo ligoninės kunigas, kartu ir gimnazijos mokytojis. Jurgio vyriausias noras buvo kalbų žinovu būti. Mokės Hanoverio gimnazijoj ir Göttingen'o universitatėj. Tada apkeliavo Europą. Buvo Austrijoj, Anglijoj, Švedijoj, Suomijoj, Maskolijoj.

D-ras Jurgis Sauerveinas.

Atsilankė tūlą kartą ir mūsų Lietuvoj. Nevien jam bemaž visa Europa buvo žinoma, bet jis buvo ir Aprikoj atsilankęs ir tenykščių žmonių gyvenimą pasižiūrėjęs. Pastarose savo gyvenimo dienose gyveno jis Norvegijoj. 1905 m. buvo jis ketinęs vėl savo mieląją senąją Lietuvą atlankyti, bet mirtis nebeužleido. Jis mirė Kristianijos ligoninėje 1904 m. gruodžio 16 d. Jo lavonas tapė garlaiviu ligi Hamburgo atgabentas;

nuo čia parsigabeno jį jo gentįs geležinkeliu į Gronau, kur tada gruodžio 23 d. Gronau'os kapinėse šalia savo gimdytojų palaidotas tapė. Jo sesers sūnus, kun. Bauer iš Eisno, sakydamas pamokslą prie jo kapo, paminėjo, jog nabašninko didžiausias troškimas buvęs, idant Kalėdų pranešimas: „Šiandien jums Išganytojis gimė“, visose pasaulio kalbose pranešamas būtų.

Sauervein'o gyvenimas buvo laisvas. Jis liko nevedęs, o ir šiaip nebuvo nei jokioms valdiškoms pareigoms susirišęs. Pradžioje jis buvo namų mokytojis. Jo mokyta buvo ir kunigaikščio Herrmann'o zu Wied duktė Elžbieta (vėliau buvusioji Rūmunijos karalienė). Be to buvo kai-kurį laiką bendradarbiu prie Göttingeno bibliotekos, bet daugiausia dirbo jis Britijos Biblijų Draugijai. Jis vertė Biblijas į tūlas kalbas ir vedė tos draugijos leidžiamų Biblijų korektūrą. Jis mokėjo apie 46 kalbas, taip senoviškas, taip naujoviškas, kurias nevien kalbėjo, bet jose ir eiles rašė. 1899 m. jis Anglijos karalienei Viktorijai siuntė sveikinimą, kuris 38 kalbose sueiliuotas buvo. Svarbiausia jo kalbos moksle tai, jog jis išsimokinimui kokios nors kalbos jokio kalbamokslio nevartojo. Jis įsigilino tiesiog į pačią kalbą ir tik kur ne kur žodyną pagalbon teprisiėmė. O ir pats nėra apie kalbas bemaž jokio moksliško veikalo išleidęs, neskaitant angliškai-turkiško žodynėlio, kurį laike Krimo karo (1855 m.) išleido. Mieliausiu jo užsiėmimu buvo poezija ir užtarimas naikinamųjų kalbų.

Lietuvių kalbą mylėjo Sauervein'as iš pat jaunų dienų. Jis garbino ją kaip motyną kitų kalbų. Dar labiau jis pamylėjo lietuvių kalbą atkeliavęs Lietuvon, kur pats savo akimis matė, kaip vokiečiai mūsų kalbą slopina, kaip ir tūls „Lietuvininks“ pats jos užsigina. Matant, kaip lietuviai dvasiškai žudomi, perėmė jį didis gailestis. Jis pradėjo mūsų kalbą gaivinti: surašė tautiškas eiles, užtarančius straipsnius; taip pat asmeniškai

ragino susiėjimuose lietuvius už savo prigimtą kalbą kovoti. Raštuose pasirašydavo jis visokiais vardais: Silvatikus, Rūkštynaitis, Pelėdaitis, Girėnas. Šį pastarąjį slapyvardį jis prisiėmė atminimui savo gyvenimo prie Viliaus Kalvaičio Girėnuose (Ragainės apskr.).

Mylėdamas ir užtardamas lietuvių kalbą, susilaukė Sauervein'as daug priešininkų. Nevien vokiečiai jį niekino, apšaukdami žemės išdavėju ir tt., bet ir tūlas „lietuvninkas" laikraštininkas, kunigas, mokytojis jį persekiojo. Apie tai jis pats rašo: „Mano persekiotojai buvo — lietuvninkai patys, „išgamiai" sakysi, ale tik lietuvninkai, kurie — tam patim laike, kad aš ne tiktai savo jėgą, savo kūnišką ir dvasišką sylą, už dvasiškai kankinamus, bet ir savo paskutinį grašelį už kūniškai sergančius paaukavau — tam patim laike savo užkamplapelyj (manyta yra „Konzerwatywų Draugystės Laiszkas") mane už pinigelių algą sudarkydami su čigonu sulygino, kurs „timpindams" po pasaulį bastąs..."

Sauervein'o siekimas buvo lietuvių kalbą atgaivinti ir ją auginti ant tikybiško pagrindo. Todel jis užmanė šventadienio mokyklas įtaisyti ir jose lietuvių kūdikius tikybos pamokinti. Taip pat ir lietuvių peticijose, kurios daugiausia taipojau jo surašytos, buvo iš karaliaus ir valdininkų labiausiai prašoma grąžinti mokyklose lietuviškas tikybos pamokas. Be to jis reikalavo iš mokytojų, kad jie lietuvių prašymams prisitaikintų ir lietuvių kalbą nemarintų. „Mokytojai — rašo jis — tur lietuviškų kūdikių reikalavimams prisitaikinti arba pritaikinami būti, o ne tūkstančiai kūdikių prie nepakankamo arba nepritinkamo išlavinimo mokytojų. Nesa mokytojai yra kūdikiams, o ne kūdikiai mokytojams... O nors ir lietuviškus kūdikius muštumbit, bet jų liežuvį negalit išplėšti. Todel yra valstybei geriau, kad lietuvybė, sulig Kanto patarimo, mokyklose ir bažnyčiose lavinama, negu pūstijama būtų, idant visa-kam priešinga nepastotų." Taip pat ir su

patriotiškais vokiečiais apie lietuvių teises kalbėdamas, neužmiršo jis juos į krikščionių priedermes paakinti. Jis statė vokiečiams pagonus po akių; prirodydamas, kad misionoriai pagonams tik tada evangeliją teapsako, kada jų kalbą išsimokinę yra, klausia jis vokiečių patriotų: „Ar krikščioniški ir ištikimi pavaldiniai tur mažiau teisių vokiškoj valstijoj, negu toli gyveną pagonai?“ Prirodydamas, kad motynos kalba del jautimų ir minčių yra visoms tautoms, taip pat ir mažkalbančioms, lygiai svarbi ir brangi, klausia jis vėl jų: „Ar Dievas yra vien tik vokiečių tautos Dievas su apribotoms teisėmis, kurio reikia vien tik vokiečių kalba melsties?...“

Sauervein'as buvo evangeliškos tikybos, bet niekur neparodė neapykantos prieš kitatikius. Rods jam prikišama*), kad jis vienai Prūsų lietuvaitei liepęs sudeginti „katalikų“ Aišbės elementorių, kad perspėjęs Prūsų lietuvius nuo „katalikų žemaičių“. Bet žinant, kad jis su „aušrininkais“ bendrai už sudarymą „Lietuvių Mokslo Draugijos“ agitavo, kad „Auszroj“ bendradarbiavo, pastoja aišku, kad tie užmetimai netur pamato. Nesa Sauervein'as ir Jankus buvo pirmuoju, kuriuodu abejus lietuvius ėmė vienyti. O Aišbės elementorių bene del to bus jis pataręs sudeginti, kad jo turinys bus jam tuščiu pasirodęs. Nesa neužkęsdamas katalikų nebūtų jis juos evangelikams pavyzdžiu statęs. Ypačiai jis atkreipė lietuvių domą į vokiečių katalikų vadą Ludvigą Windthorst'ą, linkėdamas, kad jo dvasia ir ant lietuvių pareitų, idant jie tikrai suprastų kovoti už kriščionumą ir laisvę... Lietuvių priešams prikaišiojus Sauervein'ui, kad jis esąs su Windthorst'u prūsams priešingas velfas ir geidžiąs Hanoverių karalijos atitaisymo, atsiliepė jis į tai šitaip:**) „Aš nesu

*) „Draugas“ 1904 m. Nr. 1, pusl. 38.

**) „Tilsiter Allgemeine Zeitung“ 1896 m. Nr. 126 (priedėjimo).

nei katalikas, nei velfas, esu pats dar pradžioj velfų politiką smarkiai apkariavęs, koktai skaičium savo spausdintų pranešimų prirodyti galiu. Bet aš cituoju ir gerbiu Windthorst'ą, kaip vieną geriausių (su Kantu visai sutinkančiu) laisvai manantį autoritetą delei teisingo apsiėjimo su lietuviais ir lenkais pamokslo klausime."

Politikos srityj buvo Sauervein'as daugiausia prilinkstąs dirbančiam luomui. Toktai matyti iš jo rašto: „Tikrieji uždaviniai vokiškos kultūros prie Nemuno."*) Ten tarp kita ko sakyta: „Visi tur drauge dirbti ir gelbėti, kad vargingieji lietuviai, kur žemės apdirbimas nenutenka, visokius kitus naujus darbus išsimokindami, geresnį išsimaitinimo būdą pasisavinti ir ne kaip verginiai bile kokio žmogaus, kaip tropijasi, bet kaip žmonėms pritinka, savo gyvastį išlaikyti galėtų..." Šiaip politikos judėjime jis menk tedalyvavo. Rods buvo jis porą kartų (1879 ir 1881 m.) Klaipėdos apskričio lietuvių kandidatu Prūsų karalijos seimui pastatytas, bet liko neišrinktas. Tada buvo dar Tilžės-Lankos apskričių lietuviai 1898 m. jį Vokietijos valstijos ir Prūsų karalijos seimams kandidatu pasistatę. Bet taip pat ir šį sykį liko neišrinktas. Per mažas Prūsų lietuvių susipratimas!...

Ypačiai pasižymėjo Sauervein'as tarp lietuvių tautiškoms dainelėms. Jomis jis ne vienai lietuvei ir lietuviui tautiškus jausmus sužadino, bet ir tamsuolių nuomonę: „Dainuoti yra griekas", didžiausioj dalyj iš lietuvių tarpo pašalino. Štai poras jo dainų:

Himnas.

Lietuvninkai mes esam gimę,
Lietuvninkai mes turim būt,
Tą garbę gavome užgimę,
Tą ir neturim leist pražūt.

---

*) „Niamuno Sargas" 1884 ir 1885 m.

Kad ir kelintas apsiėmė
Nieku paversti mus visus,
Lietuvninkų vaisinga žemė
Tik vis gimdys lietuvninkus.

Kad debesiai ir susitraukia,
Ir vėtros grumzdž mus išardyt,
Kad ir kelintas pykdams šaukia
Ir kalbą mūs nor išvaryt:

Kaip aužuols drūts prie Nemunėlio,
Lietuvninks nieko tik n'atbos,
Kaip eglė ten prie Šešupėlio
Ir vietroj ir žiemoj žaliuos.

Drūtai laikyk, drūtai stovėkie,
Lietuviškoji giminė,
Drąsiai lietuviškai kalbėkie,
Tegu supyksta nežinė!

Tegu supyksta, kas nežino,
Kalba senoji kaip miela,
Kurioj mus „Tėve mūs'" mokino
Tėtužis miels ir motyna!

Lietuvninkai mes esam gimę,
Lietuvninkai mes norim būt:
Tą garbę gavome užgimę,
Tą ir nenorim leist pražūt.

Prisikelk!

(Pakelkite savo galvas, nes jūsų išganymas yra arti.)

Prisikelk dabar,
Gyva būsi dar,
Prisikelk miela,
Tėviškė mūs Lietuva!
Vis linksmiaus,
Vis gražiaus
Stov saulutė ant dangaus.

Tėviškė mūs tu senoji,
O tik visados jaunoji,
Prisikelkie, džiaugkis vis!
Prisikelti reik,
Bus Velykos veik,
Bus pavasaris!

* *
*

Greitai prisikelk,
O linksmai atželk,
Jau ne kaip pirma,
Tėviškė tu mylima,
Bet linksmiaus,
Bet žaliaus!
Jau smūtnybė pasiliaus.
O tik visados jaunoji,
Tėviškė mūs tu senoji,
Prisikelkie, džiaugkis vis!
Prisikelti reik,
Bus Velykos veik,
Bus pavasaris!

* *
*

Jau tarp rūpesties,
Balsą gyvasties
Tu girdėjai ben,
Kurs mus ir visus grauden:
Atsimįk,
O nepyk —
Dievs ką žada, laiko syk.
Tėviškė mūs tu senoji,
O tik visados jaunoji,
Prisikelkie, džiaugkis vis!
Prisikelti reik,
Bus Velykos veik,
Bus pavasaris!

* *
*

Kur prispaustojis?
Kur pabaustojis?
Jau nespaus, nei nebaus.
Minkštas ors atpūs arčiaus.
Jau žiema,
Tolima,
Jau daugiau nerandama.
O tik visados jaunoji,
Tėviškė tu mūs senoji,
Prisikelkie, džiaugkis vis!
Prisikelti reik,
Bus Velykos veik,
Bus pavasaris!

* *
*

Ans, kurs mūs kalbos
Pilns n'apykantos,
Dūšią lyg išspaust,
Mus pačius ketino baust,
Yr šalin,
Yr šalin,
Ans, kurs kalbą mūs marin!
Tėviške mūs tu senoji,
O tik visados jaunoji,
Prisikelkie, džiaugkis vis!
Prisikelti reik,
Bus Velykos veik,
Bus pavasaris!

* *
*

Su sena kalba
Mūsų Lietuva
Juo gražiau atžels,
Juo linksmiau ir prisikels.
Vis gražiaus,
Vis linksmiaus —
Dievs žegnos mus iš dangaus,

Tėviškė mūs tu senoji,
O tik visados jaunoji,
Prisikelkie, džiaugkis vis!
Prisikelk tuojau,
Yr Velykos jau,
Yr pavasaris!

* *
*

Didis turgus Priekuliškis.

(Ši dainelė pašiepia politišką kovą, kuri buvo Priekulėj, atstovų rinkimo dienoj 1881 m.)

Didis turgus Priekuliškis:
Jautys, strazdas, vanags, kiškis,
Šaltį ištrivodami,
Vis visur kovodami,
Paslėptai ir atvirai,
Man patiko taip gerai.
Viską vos galvoj laikyti,
Viską vos galiu sakyti:
Lyg koks dyvins bildesis
Man apgauna dar akis.
Viską kaip galvoj laikyti?
Vis tik vis turiu sakyti:
Jautys, strazdas, vanags, kiškis —
Didis turgus Priekuliškis.

Tik džiaugiuos, kad aš ten buvęs,
Kad ir būčiau veik pražuvęs;
Toks daugums neprietelių
Rados ant visų kelių,
Bei galvų suirusių,
Gerume numirusių.
O pastojo toks karelis,
Veik pabūgau daktarėlis;
Viens jau pritver su nagu,
Kits grumoja su ragu,

Bet, kad būčiau ir pražuvęs,
Džiaugčiaus dar, kad aš ten buvęs.
Jautys, strazdas ir tt.

Aš stovėdamas už kalbą,
Atnešiau kitiems pagalbą.
„Man pačiam pagalbos reik,
Jie užmuš mane beveik,
Ir kad užmuš — tai vos
Mano kampas tai žinos.“
Taip aš rūpinties pradėjau,
Vieną baubiant ten girdėjau;
Negirdėsi nei bulius
Baubt balsus taip tobūlus.
Tik stovėdamas už kalbą,
Atnešiau kitiems pagalbą.
Jautys, strazdas ir tt.

Baubtojis persekinėjo
Vis, vis prieš mane stovėjo,
Lyg ketindams pravaryt,
Lyg ieškodams ką prašyt.
Neturėjau atminties:
Jautys tik mėsos nebės!
Bet jei ans galėjęs būtų —
Su manim kalba pražūtų;
Žodžio balso plauko tikt'
Nenorėtų toks palikt.
Baubtojis persekinėdams
Vis, vis prieš mane stovėdams:
Jautys, strazdas ir tt.

Tik dabar jau jums sakysiu,
Kaip ir buvo n'užsigįsiu:
Su aštrum ragu jau šis,
Ans užpuolė dantimis;
Vanags nor mane apnikt,

Jautys ir nenor palikt;
Gelbėt man negal nei kiškis,
Nei nenor nei viens namiškis.
Biednas strazdas ką darys?
Kaip visus tik pavarys?
Kaip ir buvo n'užsigįsiu,
Kaip ir buvo taip sakysiu:
Jautys, strazdas ir tt.

Gul toli Parnasas kalnas,
Tas nuo liberalų valnas,
Valns ir yr nuo pykstančių
Mūsų pusės vokiečių.
Kožnas sutaisytojis
Ten gaun sylą slaptomis
Vis naujas giesmes giedoti —
Ir nei viens negal valioti.
Nulėkiau, nusikračiau,
Šitą giesmę sustačiau;
Tai gerai kad tik toks kalnas
Nuo neprietelių yr valnas.
Jautys, strazdas ir tt.

Gryžtant, vei, malūnininką
Miltuos matant man patinka;
Prie saviškio pasiliekt,
Verts garbės daugiau atsiekt.
Ale, štai, ką čia matau,
Dyvydams nusikratau!
Šis čia gul ant kupsto sniego —
„Šalts gulėjims!" Nepabėgo,
O kalbelę išminties,
Kas tik nor — nuo jo girdės.
Miltuose malūnininką
Man bematant taip patinka.
Jautys, vanags ir tt.

Atsikelt nuo kupsto sniego
Tik jam reikiant, jis pabėgo;
Ale, štai, kur dingo jis?
Ar tai darė tyčiomis?
Į vežimą įsislinks
Štai, ir mūs malūnininks!
Kaip jau gatavi sėdėjom,
Pavažiuot visi norėjom.
Štai, pasikel — ak nepyk! —
Mūs malūnininks susyk;
Ans palikdams kupstą sniego,
Apkreiptai į trūkį bėgo.
Jautys, vanags ir tt.

Ans išlipo, mes sėdėjom,
Naktyj pasivažinėjom,
Širdįs mūsų sausdamos,
Vieną šaltį jausdamos,
To paties silpnumo del
Susidraugavojo vėl.
Begulįs cūgs*) pasiliko,
Ponui Dievui taip patiko,
Jeib ne perdaug šilumos
Rastūs iš ne'pykantos.
Šaldami krūvoj sėdėjom,
Naktyj pasivažinėjom.
Jautys, vanags ir tt.

Noriu tik dar tai sakyti,
Besakydams ir laikyti:
Jei dar syk su skyrimu
Tokią bėdą apsimu,
Tai ir sviets jau nor sugriūt,
Apsikreipdams jau pražūt.
Vištos tai nebūt iš kiaušio,

*) Gryžtant iš Priekulės traukinys pusnyse įstrigo.

Žmonės rasi but iš Traušio?*)
Bei „Tiesos — ir — Prietelius“
Ben prarytų melelius.
Tai tai noriu dar sakyti,
Besakydams ir laikyti:
Jautys, strazdas ir tt.

Tik įgnybk į ausį pirštą,
Šiaip žmogus lengvai užmiršta:
Barėmės lietuviškai,
Barėmės ir vokiškai.
Ši giesmė vis pasiliks,
Vis skaitytojams patiks.
Ar ir mokslą nori gauti?
Neturi lyg bulius bliauti!
Tai išdykusius mokįs,
Išmintį jiems įsodys.
Tik žmogus lengvai užmiršta,
Tai įgnybk į ausį pirštą:
Jautys, strazdas, vanags, kiškis,
Didis turgus Priekuliškis!

Daugumą Sauervein'o eilių išleido Vilius Kalvaitis. Vieną rinkinėlį buvo ir jis pats spaudon priruošęs ir spausdino Holco ir Šerniaus spaustuvėj Klaipėdoj, bet šis rinkinėlis liko neišspaustas. Visi jo spausdinti ir neišspausdinti raštai, tarp tų du ilgoku heksametrais rašytu poėmu, kurių vienas turi vardą „Lietuvos Joninės“, yra dabar Vilniuj „Lietuvių Mokslo Draugijos“ archive.

Tarp jo išspausdintų raštų, minėtini šie:

„Apie Atgaiwinimą musų lietuwiszkos Kalbos. Praneszimas laikytas Girėno ant Susiėjimo Draugystės Byrutės. Tilžėje 13 Mercą 1887.“

*) Redaktorius konservatorių laikraščio „Tiesos Prietelius“.

„Girėnas. Prusų Lietuwninkų Malda už sawo szirdingiausiai mylimąjį Karaliuną.“ Leipcige 1888 m.

„Lietuwos Rauda del Princo Alberto Wiktoro, anglieszkos Župones Karalienės wyriausiojo Sunaus. Engliszkai, lietuwiszkai bey sanskritiszkai sutaisė Girėnas.“ Leipcige 1890 m.

„Ant Atsiminimo mielojo bey auksztojo Pono, Pono Kunigaikszczio Wladislawo Czartoryskio. Gedulinga Giesme sutaisyta Girėno (Dr. G. J. J. S.).“ Tilžėj 1895 m. — Del šitos giesmės kaltino jį Tilžės gimnazijos mokytojis Knaake žemės išdavimo.

„Le livre des salutations, adressées aux nations orientales et occidentales.“ Leipcige 1888 m.

„Fünfzig Jahre Deutschen Wirkens. Dr. Georg J. J. Sauerwein.“ Leipcige 1887 m.

„Kaiser Friedrich und die Littauer.“

„Die litauische Frage einiger Zeitungen mit einer deutschen und litauischen Antwort von Girėnas.“ Tilžėj 1888 m.

„Ueber littauisches Volksthum und littauische Volkstracht. Culturgeschichtliches Gespräch zwischen den Herren Germanus und Lithuanus, veranlasst durch die Minzloffschen Littauer Photographien und zur Erläuterung derselben.“ Tilžėj 1890 m.

„Uebeı einige Verirrungen und Missgriffe neuester Kultur.“ Christiania 1891 m.

„Immanuel Kant und Ludwig Windthorst in Bezug auf angemessene Behandlung und angemessenen Unterricht eines fremdsprachigen Volks und die schulseitige Bekämpfung des Sozialismus von Girenas.“ Christiania 1891 m.

„Für das Littauische. Offener Brief an Herrn Redakteur X. in Y. Von Girenas.“

„West-Oestliches Stammbuch zu Mirza Schaffys 70. Geburtstage von Girenas.“

„Drei patriotische Reden aus dem schönen Jahre 1871, gehalten an Kaisers Geburtstag, am Friedensfest und bei Einzug der Krieger zu Gronau a. d. Leine von Dr. G. Sauerwein (Girenas).“ Hildesheime 1896 m.

Sauervein'o raštai lietuvių kalbos išlaikyme yra labai didžios vertės ir jo vardas lietuvių tautos istorijoj liks amžinai gerbiamas. Jis — tai Prūsų lietuvių tikras samarietis. Kada dvasininkai ir maldininkai lietuvių kalbą prastojo, jis jos prisiėmė, ją gaivino ir išlaikyti stengėsi.

Jurgis Mikšas.

Mikšas gimė Virkytuose (Šilutės apskr.) 1862 m. kovo 18 d. Mirė Labguvoj 1903 m. gegužio 1 d.

Pradžioj Mikšas mokės liaudies mokykloj, o nuo 1875—1878 m. Tilžės gimnazijoj. Tada gyveno iki 1883 m. Žibuose pas tėvus, kurie iš Virkytų čionai persikėlę buvo. Tuokart plaukė Mikšas su vokietintojais vienoj srovėj: nevien savo pavardę rašydavo „Georg Mickschas“, bet ir kalbėt lietuviškai nenorėjo. Jį išgelbėjo iš tautiško pražuvimo mūsų rašytojis Andrius Jonas Vištalius iš Didž. Lietuvos. Jis apie tai šitaip praneša: „Mano vienas ilgokas raštas taip jį sujaudino, kad pradėjo nuo tuokart jausties lietuviu ir savo pavardę pradėjo rašyti lotiniškomis raidėmis ir perkeitė ck į gryną k, o sch į sz. Prie to iš visų savo raštų išgramdė ir išskutinėjo vokiškąjį parašą.“

Atgavęs lietuvišką jausmą, stojo Mikšas pirmon eilėn lietuviškų veikėjų. Pradėjus leisti d-rui J. Basanavičiui 1883 m. „Auszrą“, buvo Mikšas pradžioj atsakomuoju, vėliau tikruoju redaktoriu ir leidėju. Jis redagavo ir leido ir „Niamuno Sargą“ (1885—1886 m.) ir surašė „Niamuno Sargo lietuwiszkas Kalendras“. Be to buvo pirmosios, 1885 m. Prūsų lietuvių įsteigtos draugijos „Byrutės“ pirmininku.

Būdamas „Auszros“ atsakamuoju redaktoriu Mikšas įstojo Ragainėj į spaustuvę, idant joje pasimokinęs, galėtų spaudos jėga už savo tautiečius dirbti. Vėliau nupirko jam jo tėvai spaustuvę Tilžėj ir jis pradėjo savo tautiečiams tarnauti: leido laikraščius ir knygeles. Bet lietuvių nesusipratimas užkirto jo siekimams kelią. Jo leidžiamųjų laikraščių skaitytojų skaičiui nesididi-

Jurgis Mikšas.

nant ir nesant šelpėjų, turėjo jis 1886 m. parduoti spaustuvę su nuostoliais. Tada persikėlė į Labguvą ir pildė ten iki savo mirties lietuvių vertėjo ir teismo asistento pareigas. Ten būdamas išvertė jis lietuvių kalbon J. Markaus „Priwatiszką Testamentą ir Bėdos Testamentą“. Tai buvo paskutinis jo rašymo darbas.

Mikšo pavyzdį turėtų visi lietuviai pasekti. Suvokietėjusieji turėtų, kaip jis, nuo suvokietinimo ligos

išsigydyti ir gryžti prie lietuvių. Susipratusieji turėtų taip pat, kaip jis, stoti į eilę lietuviškų veikėjų ir dirbti tautiškoj dirvoj.

Jerkmons Penčiukas.

Penčiukas buvo mokytojis. Mirė Budupėnuose 1896 m. Jis buvo karštas savo kalbos mylėtojis ir turėjo del to iš valdžios tulus nesmagumus nukentėti. Kilnojo jį iš vienos vietos kiton. Jis bendradarbavo beveik visuose tautišką jausmą žadinančiuose lietuvių laikraščiuose. Po savo raštais pasirašydavo jis: Vijurkas, Usorius, Mostykla, Utelius. Rašė ir eiles. Štai kokia viltimi jis žiūrėjo į savo tautą:

Saulelė senoji
Dar šviečˇ vis mieloji;
Tie patys perkūnai dar griauja ir griaus.
Kalba taip senoji,
Dar skamb vis garsioji;
Išliksim ir mes kol kalba nesiliaus.

Jis buvo parašęs ir komediją: „Mūsų sentėviai".

Jonas Smalakys.

Smalakys gimė Didžiuosiuose Trumpaičiuose (Lankos apskr.) 1835 m. birželio 7 d. Mokės Virskalių liaudies mokykloj. Mokyklą išėjęs mokės dar privatiškai fransų ir italų kalbos. Tada keliavo tautų gyvenimą pasižiūrėti. Atlankė didžiausioj dalyj Europos vyriausiuosius miestus. Italijoj užsilaikydamas įstojo į Garibaldžio savanorių kareivių būrį. Iš Europos keliavo Azijon. Atlankė šventąją žemę. Jordane, sako, maudės toj vietoj, kur Kristus Jono krikštytas buvo. Sugryžęs tėvynėn, užsiėmė ūkininkavimu. Nuo 1862 lig 1895 m. ūkininkavo Didžiuosiuose Algaviškiuose prie Kaukėnų. Tada, ūkį pardavęs, persikėlė Tilžėn. Čia ir mirė 1901 m. gegužio 8 d.

Pradžioj Smalakys buvo davęs pasiplėšti vokietinimo srovei, bet lietuvių draugijai „Byrutei“ pradėjus susiėjimus ruošti ir juose lietuvių kalbą gaivinti, gryžo jis atgalon ir liko tikru lietuviu iki mirties.

Lietuvių politikoj atliko Smalakys svarbų uždavinį. Jis sudarė 1890 m. bendrai su Rokaičių Zauniumi ir Bitėnų Jankumi „Lietuviškų Konzervatyvų Komitetą“. Taip pat jo užmanymu stojos 1892 m. „Lietuviška Konzervatyvų Skyrimo Draugija“. 1898 m. jis buvo Klaipėdos-Šilutės apskričiuose išrinktas lietuvių atstovu Vokietijos valstybės seiman. Jis buvo šiuose rūmuose pirmutinis lietuvis atstovas. Seime jis savo tautybės neslėpė, bet viešai lietuviu prisipažino. Ir šiaip jis visur lietuviu išsireiškė ir su lietuviais vien lietuviškai kalbėjo.

Adomas Eynaras.

Eynaras gimė Bendikuose (vok. Rund-Görge, Klaipėdos apskr.) 1842 m. kovo 23 d.*) Jo tėvai buvo ūkininkai. Kūdikiu būdamas jis beganydamas atsišaldęs ir gavo ligą kojoje, todel negalėjo mokyklą lankyti. Būdamas 12 metų jis mokės valandomis Kunkiuose prie mokytojo Giesingio. Vėliau tapė išsiūstas į Kintus pas kunigą Zylą, kurs jį mokytojo pavadinimui priruošė. Tada įstojo Karalėnų seminarijon ir buvo valdžios lėšomis mokinamas. Seminariją užbaigęs buvo paskirtas Doviluose antruoju mokytoju; iš čia tapė į Melneragą, o iš čia Klaipėdon, vadinamosios „Sandwehr“ mokyklos pirmuoju mokytoju, nukeltas. Klaipėdoj jis mokytojavo iki savo mirties, 1906 m. rugsėjo 11 d.

Pradžioj Eynaras buvo mūsų raštijoj žymus veikėjas. Jis atpirko iš profesorio Kuršačio „Keleiwį“ ir praminęs jį „Naujasis Keleiwis“, leido nuo 1880 m.

*) Smulkmenas iš jo jaunatvės dienų suteikė jo sesers sūnus, laikraštininkas Ansas Baltris.

balandžio iki 1883 m. gegužio. Tada vėl atnaujino „Keleiwį“ ir leido jį iki 1886 m. „Naująjį Keleiwį“ redaguodamas Eynaras buvo prielankus savo tautai. Jis talpino jame ir raštus d-ro Basanavičiaus ir kitų rašytojų, lotiniškomis raidėmis. Jis nesidavė įsibauginti nesusipratusių skaitytojų del lotiniškų raidžių, bet atsiliepė, jog turįs abiejus lietuvius patenkinti, ypač mokslininkus, kurie lietuvių kalba rūpinąs. Nesa jis stovėjo susisiekime su tūlais mokslininkais. Vėliau Eynaras savo tautai atšalo, nesa jo lietuviškus jausmus nusmelkė vokiškoji kalba, kuri jo namus užviešpatavo.

Tarp jo raštiškų darbų reikia dar paminėti peržiūrėjimą „Šventojo Rašto“ ir išleidimą knygutės „Paszlužikit kits kitam!“ Toj knygutėj jis lietuvius ragina būti labdariais ir tverti krikščioniškas labdaringas draugijas.

Martynas Šernius.

Šernius gimė Voveriškiuose prie Priekulės 1849 m. lapkričio 10 d. Mokės Rokų liaudies mokykloj ir ją užbaigęs dar du metu valandomis pas Ditavos mokytoją Kuršatį. Vėliau įstojo Elniškėj kunigo Šrėderio spaustuvėn ir mokės raidžių rinkėju. Spaustuvę į Gropiškius atkėlus, nusidangino ir Šernius drauge ir dirbo tenai iki kareiviavimo laiko. Kareivių tarnybą atliko Tilžėj „lietuviškamjame“ dragūnų regimente. Atitarnavęs apsivedė ir dirbo tada Tilžėj Posto spaustuvėj pusantrų metų. Čia susipažino su spaustuvininku Endrikiu Holcu ir abudu įsitaisė tada bendrai savo spaustuvę Klaipėdoj.

Pagarsinus prof. Kuršaičiui 1877 m. „Keleiwyje“, jog jau esąs savo darbe pailsęs ir geidžiąs, kad kasnors jį pakeistų, tūli surinkimo vadovai kreipės į Šernių ir prašė jo išleisti Klaipėdoj lietuvišką laišką. Šerniui sutikus, sumanytojai apie tai pranešė Kuršaičiui. Bet jam toktai netiko, ir jis pradėjo Šernių šmeižti,

prikišdams jam, būk jis norįs jo „Keleiwį“ numarinti. Bet Šernius jo plūdimų nebodamas pradėjo leisti su Holcu 1878 m. „Lietuwiszką Ceitungą“. Redaktoriu buvo pats Šernius.

„Liet. Ceitunga“ buvo pradžioj tikras lietuvių žadinimo įrankis. Šernius buvo ta ašis, apie kurį sukos visas lietuvių judėjimas. Jo laikraštyj tilpo raštai gar-

Martynas Šernius.

siųjų mūsų tautos veikėjų: Basanavičiaus, Sauerveino, Šliupo. Maldininkams buvo tokie raštai nesuprantami, ir jie pareikalavo, paliauti „žemaitiškai“ zaunyjus. Šerniui to nepaisant, pradėjo jie „Ceitungą“ boikotuoti. Dabar jis turėjo nusileisti. Bet nežiūrint to, jis progai pasitaikius vis kėlė aikštėn lietuvybę. Baronas v. Sanden iš Tuseinų (Ragainės apskr.), bene norėdamas Šernių dvarininkų politikai laimėti, buvo „Liet. Ceit.“ 150

markių prisiuntęs, bet Šernius sugrąžino tuos „jūdošgrašius“ atgal.

Mirus Holcui, Šernius pardavė spaustuvę ir „Liet. Ceitungą“ spaustuvininkui Sybertui ir dirbo prie jo kaip raidžių rinkėjas, buvo kartu ir atsakomuoju redaktoriumi. Šalia to buvo jis apie 1898 m. uždėjęs Klaipėdoj knygų ir kurpių parduotuvę. Buvo prisidėjęs ir prie išleidimo vokiečių laisvamanių laikraščio „Memeler Allgemeine Zeitung“. Bet laikraščiui žlugus, žlugo ir jo įdėtieji pinigai. 1904 m. jį ištiko stabas. Nors gydytojams pasisekė dalinai sveikatą atitaisyti, bet jis nebegalėjo savo pavadinimo atlikti. Pavasarį 1905 m. pardavė jis Klaipėdoj turimuosius namelius ir nusikėlė pas žmonos gentis į Cyntioniškius prie Šilutės. Ten ir mirė 1908 m. balandžio 14 d.

Šernius nevien „Liet. Ceit.“ redagavo, bet surašė tūlus metus ir Klaipėdos „Lietuwiszkas Kalendras“. Be to išvertė lietuvių kalbon tūleriopus vokiškus raštelius. Ir politikoj dirbo jis su lietuviais išvieno. Dar pirm „Liet. Kons. Komitetos“ įsteigimo, jis jau ragino lietuvius saviškius atstovais rinkti. Būtent 1886 m. priėmus valstybės saime komisijos užmanymą sulyginti valdžios įstaigose ir teismuose lenkų kalbą su vokiškos kalbos teisėmis, jis rašė:*)

„Už lietuwiszkają Kalbą stowinczių Deputiertų mes žielėk dar nei katrame Saime neturime. Bet kieno Kaltybė, kad Lietuwininkai ikszіol prie Skyrimų negeriaus už tai pasirupino? Na, Brolei, ale ateisentį Syk’, Diewe duok. te nepastoj’ ney szioks, ney toks mums Užtarėjas, kaip tiktay tikri Lietuwininkai, Lietuwos Mylėtojai!“

Tikybos klausime buvo Šernius labai tolerantiškas. Jis pats skaitės ėvangėlišku, jo žmona buvo baptistų tikybos. Baptistų tikybą jis labai gerbė. Patyręs, kad M. Jankus davė savo namuose baptistų surinkimus

*) „Liet. Ceitunga“ 1886 m. Nr. 15.

laikyti, rašė jis apie tai savo bičiuliui šitaip:*) „Pradžiugau, Poną Jankų Baptistų Surinkimus priimantį iszgirsdams. Tie tik jau juo praakę Żmones.“

Šiaip Šernius buvo linksmo ir meilingo būdo. Visur reiškėsi lietuviu ir ragino ir kitus lietuvius lietuviais būti. Ypačiai jam gaila buvo tokių lietuvių, kurie vokiečiams į skvernus kabinos ir savo pavardes vokietino.

Kristupas Voska.

Kristupas Voska.

Voska gimė Stulbekiuose prie Tilžės 1861 m. gruodžio 21 d. Mirė Tilžėj 1905 m. lapkričio 1 d. Mokyklą užbaigęs, jis išsimokino pirklybos. Jis ir buvo viens tikrųjų tėvynės mylėtojų ir dirbo už savo tautos teises taip raštijoj, taip draugijose. Jis pirmasai

*) „Laiškelis rašytas" 1903 m. bal. 20 d.

užmanė 1883 m. Mažojoj Lietuvoj lietuvių jaunuomenės draugiją sudaryti. Vėliau, įsteigus „Byrutės“ draugiją, buvo jis skaičiūje jos stropiausiųjų veikėjų. Taip pat ir lietuvių politikos draugijose veikė jis visa įgale. Be to, jo užmanymu buvo 1895 m. sudarytas prie Tilžės lietuviškos bažnyčios lietuviškas giedotojų koras, iš kurio vėliau „Lietuvių Giedotojų Draugija“ išaugo.

Raštijos dirvoj jis ir buvo žymus veikėjas. Jis leido nuo gruodžio mėn. 1899 m. iki kovo pabaigos 1890 m. Ragainėj savaitinį lietuvišką visuomenės laikraštį „Naujos Žinios“. Buvo kartu ir redaktorius šito laikraščio. Šalia to surašė jis ir išleido 1890 m. „Lietuwiszkas Kalendras“. Taip pat prisidėjo jis savo raštais prie lietuvybės gaivinimo ir kituose lietuviškuose laikraščiuose.

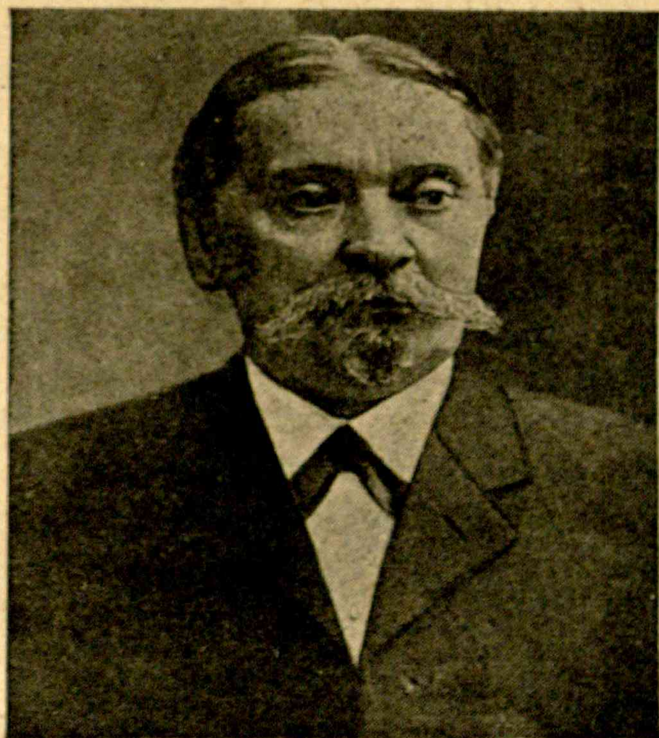
D-ras Vilius Bruažis.

Bruažis gimė Gaistauduose (Ragainės apskr.) 1843 m. gegužio 17 d. Mokės Karaliaučiaus universitatėj ir tapo medicino daktaru. Vokiečių-fransų kare 1870 ir 1871 m. jis buvo kareivių gydytoju paskirtas ir turėjo su prūsų kariuomene karan traukti. Iš karo sugryžęs apsigyveno jis Prūsų Eylavoj ir užsiėmė žmonių gydymu. Vėliau persikėlė į Dresdeną, o iš čia į Berlyną. Tada 1885 m. gryžo Lietuvon ir apsigyveno Tilžėj. Čia ir mirė 1909 m. liepos 6 d.

Apsigyvenęs Tilžėj, įstojo Bruažis į tuolaik pradėjusiąją veikti „Byrutės“ draugiją ir buvo visuotiname susiėjime išrinktas draugijos pirmininku. Jo pirmas veikimas buvo lietuvybę tvirtinti.*) Jis reikalavo, kad kiekvienas „Byrutininkas“ savo pavardę, taip pat laiškus ir laiškų intrašus tik lietuviškai rašytų. Be to užmanė lietuvių kalbą apvalyti nuo svetimų žodžių. Jis laikė

*) A. B. Klaipėdiškis: „Byrutė“ (knygelė), Tilžėj 1905 m., pusl. 21—24.

ir moksliškus pranešimus. Ypatišką padabojimą sukėlė jo pranešimas: „Ar Rojuje lietuviškai kalbėjo?“ Jis prirodinėjo,*) jog iš didžiojo žodžių lygumo tarp vienos ir kitos kalbos esą matoma, kad visų kalbų žodžiai lietuviškoj kalboj turį savo šaknis. Taip žodis arti nesąs iš lotiniškojo arare arba graikiškojo aroo pastojęs, bet šiuodu iš lietuviškojo arti. O mūsų tė-

D-ras Vilius Bruažis

vynėj ir pirmiejie artojai pasaulyj tėsą buvę, nes visa kas ką tik bile kaip į žemės įgyvenimą nurodą, tai lietuviškoj kalboj savo prasidėjimą išreiškia. Žodis plūgas nėsąs iš vokiškojo Pflug, bet šis iš plūgo kilęs, nes plūgas esąs atsigaminęs iš žodžio „plėšti“, t. y. žemę arti. Wagen iš važiuoti, melken iš melžu ir tt. Ulyčia taip pat esąs lietuviškas žodis,

*) „Tilžės Keleiwis“ 1885 m. No. 22.

kilęs iš žodžio u o l a, todel lietuviai vadina sulig uolos tvirtumo akmenimis grįsta kelią ū l y č i a. Žodis K u l-t u r kilęs iš lietuvĭškojo žodžio k e l t i ir k e l y b a. Vislab krūvon suimant, negalinčios kitos kalbos kokio kito prasidėjimo turėti, kaip tik iš lietuviškosios kalbos; ši kalba todel iš amžių esanti Rojuj kalbėta. O senaisiais aigyptiečių raštais, kurie ant skliautų ir paminklų buvę įrašyti, taip pat ir senųjų graikų istorijos rašytojo Herodoto, esą išreikšta, kad visas „apdailinimas“ ir „iškelyba“ (Kunst und Kultur) pasauliui ne iš Azijos, bet iš šiapus Juodųjų Jūrų parėjusi. O ir Lietuvoj randamas gintaras esąs nuo žodžio g i n t i prasidėjęs. Per tai esą nurodoma, kad seniejie lietuviai jau pirm amžių žinoję pravaryti gintarų dūmais ligas. Gydymo mokslai esą Lietuvoje prasidėję. Žodis l i e-k o r i u s ir esąs lietuviškas žodis, kilęs iš žodžio l i g a.

Gydyme buvo Bruažis didei pagarsėjęs. Jis buvo išradęs gelbantį vaistą prieš nugarkaulio smagenų džiovą (Rückenmark-Schwindsucht), moterų ligą (Fibromyoma), anglišką ligą ir tūlas kitas negales.*) Savo gabumu užsitraukė jis gydytojų užvydėjimą. Jie, negalėdami jo gydymo paslapties sužinoti, įvėlė jį į tūlas bylas. O iš valdžios pusės tapė jis ir politikos atžvilgiu persekiojimas, o tai, kaip pats rašo,**) „del mano įstatymams visai nesipriešijančio pasistengimo, nuo mirties išlaikyti lietuvišką kalbą, kuri yra motyna visų vadinamųjų indoeuropeiškųjų tarmių...“ Savo apsigynimui išleido jis du rašteliu „Gewalt“ ir minėtąją „Aufklärung“. Juose jis iš pat pamato savo nekaltybę ir gydytojų ir valdžios neapykantą prieš save parodo. Bet to nepaisant, valdžia nusprendė jam globėją uždėti. Šalia to buvo jam tūlą laiką atimtos gydymo

*) „Tilsiter Allgem. Zeit.“ 1890 m. No. 280.

**) Dr. Bruažis: „Aufklärung des Arztes Dr. Bruažis (Brožeit) aus Tilsit, über den gegen ihn eingeleiteten Strafprozeß“, Tilžėj 1889 m., pusl. 99.

teisės. Jo buvusiejie ligonys ir kiti jį užjaučią vokiečiai pakėlė prieš tai protestą ir atsieko, jog jam vėl gydyti leista buvo. Iš lietuvių tesusilaukė jis mažiausia užuojautos. 1890 ir 1891 m. buvo jį „Lietuviškųjų Konservatorių Komitėta“ pastačiusi Tilžės-Lankos apskričiams kandidatu Vokietijos valstybės seimui. Bet renkant jis gavo pirmuose metuose 34, antruose — 84 balsus. Taip tai vertino lietuviai savo brolį, kurs jiems mokslo šviesą nešė!

Bruažis buvo pirmasis lietuvis Mažojoj Lietuvoj, kurs aukštuosius pasaulinius mokslus išėjęs, nesigėdėjo lietuviu prisipažinti ir viešai už išlaikymą motynos kalbos dirbti. Jis taip pat veikė bendrai su Didžiosios Lietuvos veikėjais. Rašė straipsnelius į „Varpą“ ir „Ukininką“, šelpė juos pinigiškai ir buvo tūlą laiką tų laikraščių atsakomuoju redaktoriumi. Apie jo lietuviškumą ir jo santykius su Didžiąja Lietuva, rašo viens tenykščių veikėjų (d-ras K. Grinius) šitaip:*)

„Bruažis tikėjo, jogei Lietuva giliausioj senovėj buvo gana apšviesta šalis. Remdamasi Omero raštų tekstais išrodinėjo, jogei senovės Alybė — tai Lietuva. Toj Alybėj, pasak Omero, buvusi doros gimtinė. Jis mokėjo Prūsų lietuvių tarmes, istoriją, geografiją. Turėjo labai puikią atmintį, tik mažai kriticismo. Tai buvo 1896 m. Du metu vėliau jau rodės labiau susinervavusiu ir daugiau pesimismo apimtu. Skundės nerandąs užuojautos pas lietuvius. Jis daug prisidėjo prie „Varpo“ ir „Ukininko“ leidimo. Jis garantuodavo Mauderodei, jogei „Varpo“ spauda ir popiera bus užmokėta ir delto spaustuvininkas laukdavo metus ir daugiau pinigų. 1898 m. rodos atsisakė nuo tos garantijos ir likusią „Varpo“ apie 800 markių skolą Mauderodei Bruažis pats užmokėjo. Per jį ėjo „Varpo“

*) „Lietuvos Žinios“ 1914 m. No. 89.

ir „Ukininko“ korespondencija... Jaunesnis būdamas jis lietuvių patriotu nebuvęs. Berlyne, sako, viena ponia paklaususi jo, kaip iš tikro turėtų būti — die Muff, der Muff, ar das Muff? Tad, girdi, atsiminiau, kad lietuviškai turėtų būti mova, taigi aišku pasidarė, jogei teisingiausiai vokiškai būtų die Muff. Iš to pradėjęs galvoti apie lietuvių kalbą, praeitį ir tt.“

Bruažis rašė ir eiles. Jomis jis norėjo sustingusią Prūsų lietuvių tautišką dvasią atgaivinti. Štai vienos jo eilių:

Lietuviška tu giminėle,
Apreiškie savo mums bėdas;
Mokink, už ką tavo dukrelė
Mokinas svetimas šnektas.

Ar iš naudos dabar naikina
Lietuviai savo giminę,
Ar jie ją iš bėdos gaišina,
Ar užmiršimo ji verta?

Bene mums gėdos reiks turėti
Del savo prigimtos kalbos?
Sakyk, ar gal dailiaus skambėti
Balsai bile kitos šnektos?

Ar žmonės, kurie ją vartoja
Yr tokie pasileidėlei,
Ar jiejie esti koravoję
Vis savo artimus didei?

To nieko kaltint negalėsi
Nei lietuvius, nei kalbą jų;
Daugiau iškelti tu turėsi
Lietuvių žemę iš visų.

Kurioje Dievas pats mokinęs
Pirm tūkstantiškosios kartos,
Žvėrinį žmogų atgrasinęs
Pirmiausiai ėsti žmogienos.

Kurios pamokslas yr iškėlęs
Ant aukšto straipsnio tiek žmonių,
Kad Rojaus vaisius esti žėlęs
Tarp Dauguvos ir Indijų.

Linksmybes Rojaus vėl įgysim;
Jei pilnavota bus kalba,
Tai antrą sykį išbaidysim
Iš svieto bėdą, apmaudą.

O žmonės aiškiai išpažinę,
Kaipo galinga mūs kalba,
Mokįsis, kurios užsigynę:
Taipo bus girta Lietuva.

Kodel, lietuviškos mamelės,
Mokinat savo vaikelius
Išvengt lietuviškos kalbelės,
Šnekėti svetimus balsus?

Ar norite sunkiu daryti
Potamkams savo gyvastį,
Kad tąją bandot išnaikįti,
Kurią vėl reiks mokįtiesi?

Ar geidžiate vaikus regėti,
Kad būtų pasileidėliais?
Ar nenumanot, kad „kalbėti“
Mokėdams nieko neįžeis?

Tevirb lietuviški balseliai
Apie ausis mums visados,
Tai vėl pastosim kaip karveliai,
Žmogus vėl žmogų pilnavos.

Būdamas po globa, Bruažis viešame lietuvių judėjime nebedalyvavo. Paskutiniuosius savo gyvenimo metus praleido ramiai, atsilaikydamas nuo abelno judėjimo.

Jonas Friedrichas Pranas Šrėderis.

Šrėderis (vok. Schröder) gimė Gumbinėj 1829 m. liepos 3 d.*) Mokės teologijos. Pastojęs teologijos kandidatu nuo 1853 m. vasario mėn. vedė Priekulėj privatišką mokyklą ir užsiėmė vidujosios misijos reikalais. 1854 m. balandžio mėn. tapė jis paskirtas padėjėju Priekulės kunigo Karolio Vilhelmo Augusto Cippel'io. Būdamas Priekulėj išsimokė jis lietuvių kalbos. Tada apsivedė jis su Cippel'io dukterimi ir įsteigė 1856 m. Elniškėj prie Priekulės, apylinkės gyventojams padedant, našlaičių užauginimo namą. Čia įsitaisė vėliau ir spaustuvę ir pradėjo minėto namo naudai 1865 m. lietuviškas knygas spausdinti. 1868 m. jis nusipirko Gropiškiuose 90 murgų didį ūkį ir nukėlė ten savo augintinių namą. Vėliau jis šitą namą pavertė pataisos namu. 1899 m. jis šitą namą atidavė provincijos kūdikių užauginimo susivienijimui. Tada jis persikėlė iš Gropiškių į Smeltę prie Klaipėdos ir įtaisė mažą vargingųjų kūdikių užauginimo namelį. Galų gale apsigyveno Klaipėdoj. Čia ir mirė 1906 m. gegužio 26 d.

1873 m. spalio 1 d. tapė jis paskirtas Klaipėdos apskričio mokyklų inspektoriu, todel sekančiuose metuose, kun. Cippel'iui mirus, atsisakė nuo kunigo pareigų pildymo. 1875 m. pardavė jis spaustuvę Traušiui ir nebesirūpino nei lietuvių knygų spaudimu. Tada sunaudojo jis savo jėgas vokiškųjų konservatorių partijai. Jis sudarė Klaipėdos apskrityj jų partiją ir platino tarp lietuvių vok. konservatorių politiką, apkariaudamas politiškąjį lietuviškąjį judėjimą. Norėdamas atstovu pastoti, žadėjo jis ir lietuvių kalbos teises ginti, bet būdamas išrinktu atstovu į Prūsų karalijos seimą, jis lietuvių neatbojo, bet pasakė vienoj mokytojų kon-

---

*) Joh. Sembritzki: „Geschichte des Kreises Memel", pusl. 252—254.

ferencijoj:*) „Kaip veik lietuvių kūdikis į mokyklą įstoja, tur su juom kaip su vokiečiu apsieinama būti.“ T. y. savo prigimtos kalbos nebetur jis begirdėti, bet tur vokiečiu padaromas būti. Jis dar paleido paskalas, kad lenkų laikraščiai kurstą lietuvius išvyti iš mokyklų vokišką kalbą, o prieš tai jis patarė lietuviams protestuoti ir tik į valdžios globą atsiduoti... Už jo valdžiai ištikimą darbą valdžia jam suteikė mokyklų patarėjo ir slaptojo valdžios patarėjo laipsnį. Nuo mokyklų inspektorio pareigų atsisakė jis 1893 m. balandžio 1 d.

Jis išleido Voikio sutaisytą „Šventojo Rašto istoriją“, Rambako „Apmąstymus“ ir E. Millerio „Pamokslus“, sutaisė mokykloms „Martyno Lutėriaus Katechismo išguldymus“, „Lietuviškas ir vokiškas skaitymo knygeles“, ir tūlus kitus lietuviškus raštelius. Jo darbas be abejonės ir bus valdžios apmokėtas buvęs.

Mikėlis Kybelka.

Kybelka gimė apie 1840 m. Priekulės apylinkėj. Mirė Pangesuose prie Priekulės 1906 m. liepos 6 d. Jis buvo klimkiškių surinkimo pirmininkas. Buvo vokiškųjų konservatorių šalininkas, vėlė surinkimą su politika ir apkariavo tautiškąjį ir politiškąjį lietuvių judėjimą. Jo įtaka į maldininkus buvo nekokia. Teturėjo savo šalininkus tik apie Priekulę. Mat, jis buvo susivaidyjęs su sakytoju Zėdeliu. Iškilo byla ir Zėdelis tapė pabaustas kalėjimu. Už tokį Kristaus mokslui priešingą darbą, didžiausia dalis Klaipėdos apskričio maldininkų Kybelką boikotavo ir į savo namus nekvietė.

Kybelka rašė lietuviškas giesmeles. Jis peržiūrėjo 1896 m. ir „Giesmių Knygas“. Tačiau jis nevien senųjų klaidų nepagerino, bet ir naujų pagamino. Be

---

*) A. B. Klaipėdiškis: „Prūsų Lietuwei“. Tilžėj 1906 m., pusl. 23—24.

to leido ir redagavo jis tūlus metus misijoms skiriamą laiškelį: „Pasiuntinystės Laiszkelis arba Bitelė ant Pasiuntinystės Lauko".

Endrikis Šadagys.

Šadagys gimė Ogeliuose (Šilutės apskr.) 1867 m. gruodžio 10 d. Jo tėvai buvo ūkininkai. Endrikis buvo laiškanešis, bet kartu valdė ir žmonos ūkį Lankupiuose, kur nutekėjęs buvo. Ten ir mirė 1911 m. liepos 11 d.

Endrikis buvo tvirtas lietuvis ir mylėjo savo kalbą iš pat mažens ir visados stengės ją šelpti ir užstoti. Jis geidė, kad visi lietuviai susiprastų lietuviais esą. Ypač jam rūpėjo, kad šalia tikro krikščionumo ir tikra lietuvybė plėtotūsi. Jo sumanymu išėjo 1899 m. prie E. Jagomasto leidžiamos „Auszros" savaitinis priedas „Namų Prietelius", kurį jis ypač šelpė iš vokiečių kalbos verstais krikščioniškais skaitymėliais. Kartais taisydavo ir eiles: maldingo ir tautiško turinio. Eilėse: „Jei nori Lietuvą mylėti", jis sako:

Brolau, jei Lietuvą mylėti —
Mylėti nori motyną tu,
Už ją jeig tu nori stovėti,
Jos būti sūnumi tikru —

Tai neturi jos tik minėti,
Kad tarpe savųjų esi,
Ir tą kalbą vėlei paslėpti,
Kad kitą ateinant girdi.

Ne, ne, ne taip jai tarnauti,
Bet širdį atvert vis mielai,
Kad kožnas žmogus gal matyti,
Kad jai ji priklauso vienai!

Jis dūmojo, kad maldingieji lietuviai krikščioniškus skaitymėlius skaitydami, kartu ir tautiškus straipsnius skaitys. Pradėjus eiti „Pagalbai", buvo jis jos pirmu-

tinis redaktoris, nors vėliau nuo redaktorio priedermių atsisakė, tačiau liko jos bendradarbiu iki mirties. Taip pat buvo bendradarbiu ir „Naujos Lietuwiszkos Ceitungos“. Be to parūpino jis lietuviškus namų laiminimo įrašėlius (Haussegen) ir atvirukių ir laiškelių su lietuviškais tautiškais ir krikščioniškais įrašais. Jo nuomonė buvo: Ką kitos tautos tur, galim ir mes turėti! Todel jam prieš buvo tie, kurie evangėlijos žodį apsakydami, lietuvybę peikė...

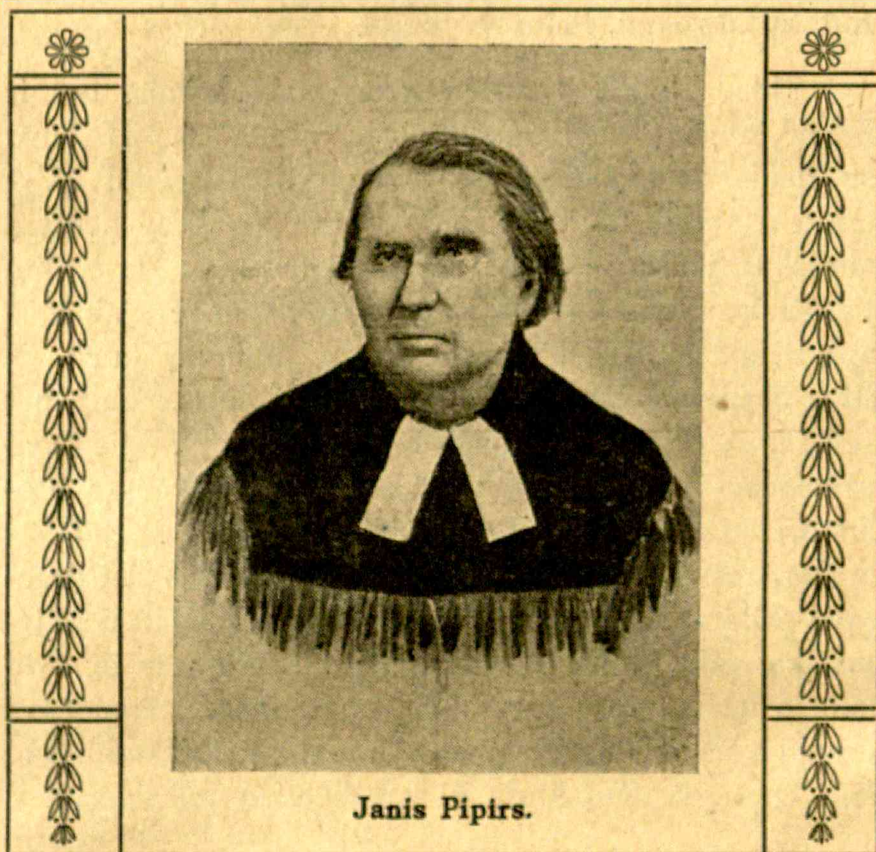
Mūsų Endrikis nevien lietuviškais raštais, bet ir lietuviškoms draugijoms rūpinos. 1895 m. jis buvo su tūlais lietuviais sumanęs sudaryti Klaipėdoj „Vytauto Draugiją“, idant žadinus Klaipėdiškių lietuvių tautiškus jausmus. Nors ši draugija nesusidarė, bet jis rankų nenuleido. Sudarius tuose metuose Klaipėdos apskričiui lietuviškų konservatorių draugiją buvo jis šitos draugijos karštas pritarėjas ir šelpėjas. Taip pat šelpė ir „Prūsų Lietuwninkų Susiwienyjimą“. Jis buvo užmanęs 1900 m. sudaryti „Lietuvišką ėvangėlišką brolių draugiją“, kurios uždavinys turėjo būti šviesti lietuvius krikščioniškoj pakraipoj. Bet nesiradus šiai draugijai pritarančių, užmanė jis vėl 1903 m. sudaryti „Lietuvišką vidujos misijos draugiją“. Tačiau ir šį sykį liko jo užmanymas be atbojimo. Įsteigant „Sandoros“ draugiją jis reikalavo su savo draugu, J. Birškumi, kad šita Draugija teužsiimtų vienat lietuvių reikalais...

Jis parašė ir lietuvišką knygelę apie tikrą lietuvišką ir sociališką klausimą, kurioj, sulig jo žodžių, kaip katechisme išdėstoma: ką lietuvis tur žinoti, kur ir kaip elgties, kokias pareigas atlikti ir kokių teisių reikalauti. Jis manė ją lotinų raidėmis išspausdinti, idant Prūsų lietuviams ir žemaičiams tinkama būtų. Ši knygelė tebeguli pas jo brolį rankraščiuose. Būdamas valdininku negalėjo jis viešai daug ką veikti, todel ir raštiškai veikdamas turėjo slaptyvardžiu dangstyties

Jo ypatiškos dorybės buvo: prigimtos kalbos mylėjimas, blaivumas, skaistumas ir stropumas.

Janis Pipirs.

Pipirs gimė Šaipuose (prie Kretingos) 1833 m. balandžio 23 d. Jo tėvai turėjo tik 12 murgų didį ūkelį. Pradžioj mokės Janis Nimmersatto liaudies mokykloj. Tada, 12 metų turėdamas, buvo nusiūstas Klai-

Janis Pipirs.

pėdon pas kunigą Cippelį. Tas jį mokino ir konfirmavo. Po konfirmavimo įstojo Pipirs Tilžės gimnazijon ir mokės ten 8 metus. Tada 1855—1858 m. mokės Karaliaučiaus universitatėj teologijos. Nors buvo valdžios lėšomis mokinamas, bet turėjo laike mokinimos daug vargo pakelti: prisiėjo tūlą kartą nevalgius eiti gulti. — Išlaikęs 1859 m. antrą kunigų mėginimą išsiuntė jį valdžia dar du metu mokinties Wittenbergo.

kunigų seminarijon. Tada, 1861 m., buvo paskirtas Nidoje kunigu, kartu turėjo ir mokytojo priedermes eiti. Iš čia tapė nukeltas 1863 m. kunigu Įsėn. Iš Įsės buvo pavadintas 1869 m. antruoju kunigu Kraupiškan ir išbuvo ten iki 1872 m. Tada Tauragės (Didžiojoj Lietuvoj) lietuvių prašomas, išėjo 1872 m. Tauragėn ir kunigavo ten 10 metų. 1882 m. išrinko jį Klaipėdos žemininkų bažnyčios vyresnieji savo parapijos antruoju kunigu. Bažnyčių valdžia nenorėjo jo priimti, kadangi jis iš Prūsų ištraukdamas buvo Prūsų piliečių teisių išsižadėjęs ir Maskolijos pavaldiniu pastojęs. Bet Klaipėdos žemininkų bažnyčios vyresniejie, kurie daugumoj lietuviai buvo, kreipės į Prūsų karalių ir tada, jo įvelyjimu, galėjo Pipirs Prūsuosna sugryžti, tačiau sugryžus jis vėl turėjo pastoti Prūsų pavaldiniu ir prisiekti ištikimybę prūsiškąjai valdžiai. Nuo 1882—1887 m. jis buvo Klaipėdos žemininkų bažnyčios antruoju kunigu, tada tapė išrinktas tos parapijos pirmuoju kunigu ir išbuvo čia iki savo mirties. Mirė 1912 m. kovo 29 d. Palaidotas Skaisgirių (Lankos apskr.) bažnyčios kapinėse. Ten kunigavo jo žentas, kun. Vessoleck, kurs su jo nuo žydo atsiskyrusiąja dukterimi apsivedęs buvo.

Pipirs buvo meilaus būdo ir nedarė nei jokio skirtumo tarp turtuolio ir vargdienio. Bažnyčios dalylykuose rodėsi ne parapijiečių ponu, bet jų tarnu. Tikyboj jis buvo labai apribuotos nuomonės. Mokindamasi Karaliaučiuje jis buvęs, kaip pats rašo,*) netikįs pastojęs, bet tada vėl prisivertęs, liko tvirtai tikinčiu kunigu ir nepritarė jokiems pasauliniams pasilinksminimams, laikydamas tai nuodėme. Savo „mišiose“, kurias savo 1903—1904 m. leidžiamame laiškelyj „Auszros Żwaigżdelės Spinduliai“ talpino, užpuldinėjo bap-

*) „Jono Pipiro, Klaipėdos Žemininku Bažnyczios pirmojo Kunigo Mißios“, Klaipėdoj 1913 m., prakalboj.

tistus, katalikus, metodistus ir „išganymo kariuomenę“. Prieš baptistus jis buvo dar išleidęs ir vokiška kalba rašytą knygelę „Baptistų mokslas ir Dievo žodis“. Jis buvo maldininkų šalininkas ir laikė pats dvasiškus surinkimus. Bet žmonių jis nepainiojo kokia nors bažnytiška arba surinkiminiška drausme. Jis rašo šventadienyj Sexagesimae savo pamoksle:

„Mano Mylimieji, ne duokites sawe suriszt ney nu wieno Žmogaus, ar tai butu Kunigas, ar tai butu Sakytojis, bet Kunigu ir Sakytoju pasiklausykit, iszmeginkit juos ir kas ger palaikykit, nes mes ney wienam Žmogui ne priklausam bet tikt Kristui wienam. O ir Tarnai ir Paslai Wieszpaties n'ier Ponai ant musu Tikejimo bet tikt Pagalbininkai musu Dziaugsmo.“

O apie kunigus išsitar jis pamoksle devynioliktame šventadienyj po šv. Trejybės taip:

„Mano Mylimi mes galim drasey sakyti, kad ant Žemes ne menk Kunigu sawo Ureda pilnawoja, kurius Jezus kartunta per sawo Tarnus niekada ne iszpažys.“

Tautiškame klausime skaitės Pipirs prie lietuvių. Jis ragino bažnyczioj iš sakyklos lietuvius savo prigimtos kalbos neišsižadėti ir savo kūdikius ne vokiškoj, bet lietuviškoj kalboj pamokinti ir konfirmuoti leisti. Jis užtarė visados lietuvių kalbą sinodėje ir visados prisidėjo prie peticijų del sugrąžinimo mokyklose lietuviškų pamokų. Siuntė kartu su kitais lietuviais sveikinimus valdonui, kartą pats ir sveikinimo eiles sutaisė. Jis rūpinos ir lietuviams žadėtosios mokytojų seminarijos įsteigimu Klaipėdoj. Be to priruošė jis ir lietuvių kūdikius gimnazijai. O ir savo „Auszros Żwaigždelės Spinduliuose“ prisipažįsta jis norįs lietuvius ne su svetur paimta duona valgydinti, bet rašyti ir duoti, ką Pons Dievs jam nudalysiąs. „Taipo yra tai, — sako jis — ką aš rašiau, lietuviškoje kalboje dūmota ir rašyta,

lietuviškas raštas, ir delto turėtų visi tie, kurie lietuvišką kalbą myl, ir šio laiškelio prieteliai būti.“

Politikoj Pipirs tik savo pastaruose metuose tedalyvavo. Pirma laikės jis nuošaliai. Pradžioj lietuvių političko judėjimo stovėjo jis lietuvių pusėj. Vėliau, lietuviams iš priežasties vokiškų nacionalliberalų suktybių į dvi dali išsidalijus, prisidėjo lietuviškai liberališkam judėjimui. Mat, nacionalliberalų atstovas Schwabach buvo jam prižadėjęs įstoti už išlaikymą tikybos ir lietuviškos kalbos. Be to buvo Schwabach'as padovanojęs Klaipėdos žemininkų bažnyčiai gražius langus. Tai buvo priemonės, del kurių Pipirs Schwabach'o pusę palaikydamas, išsitarė: „Man vis lygdaug, kas lietuvius užtar, ar lietuvis, ar vokietis, ar žyds, ar maskolius...“*)

Lietuvių raštijoj Pipirs ir žinomas. Jis bendradarbiavo „Liet. Ceitungoj“, pirma dvasinius skaitymėlius rašydamas, vėliau politikuodamas. Buvo tūlą laiką redaktorium laiškelio „Nusidawimai apie Ewangėlijos Prasiplatinimą tarp Żydų ir Pagonų“. Leido vėliau pats savo „Auszros Żvaigžd. Spind.“. Juose jis menk lietuvių kalbos reikalais tesirūpino. Būtent leisdamas pavyzdinį numerį jis paminėjo: „Kadangi Wartojims Skaitytiniu-Żymeliu Darbo Drukos apsunkin ir pabrangin, o Lietuwininks ju nepriwalo, tai jos nebus wartojamos.“ Be to išvertė jis daugumą vokiškų giesmelių lietuvių kalbon ir parašė lietuvišką kalbamokslį. Taip pat yra jis prisidėjęs ir prie peržiūrėjimo lietuviškojo „Šventojo Rašto“.

Vilius Kalvaitis.

Kalvaitis gimė Girėnuose (Ragainės apskr.) 1848 m. lapkričio 14 d. Jo tėvai buvo pasiturį ūkininkai, o ir Vilius liko laukininku. Mokslus ėjo paprastoj liau-

*) „Liet. Ceit.“ 1908 m. No. 92—93.

dies mokykloj. Iki 1894 m. jis gyveno Girėnuose, tada persikėlė Tilžėn, kur išbuvo iki 1912 m. Tada ištraukė į Kaušus prie Kraupiško. Ten ir mirė 1914 m. birželio 22 d. Palaidotas yra tėviškės kapinėse Girėnuose.

Tūlą laiką gyveno Vilius Berlyne ir turėjo vietą prie posto. Tada keliavo Italijon, Fransijon ir Austri-

Vilius Kalvaitis.

jon, atlankyti žymiausias vietas. Apie 1880 m. susipažino jis su Jurgiu Mikšu ir kitais tautiečiais, kur nuo tada jo širdyj užsidegė lietuviškos kalbos meilės liepsna, kuri ir degė neišgesinama iki jo amžiaus galo. Apie 1888 m. ėmė Vilius keliauti po Lietuvą, rinkdamas lietuvių senovės palikimus: dainas, pasakas, patarles ir tt. Per septynerius metus (1888—1894 m.), išeidamas 25 kartus iš namų, apėjo jis Lietuvoj apie

90 parapijų. Jis rado tarp lietuvių daug meilingumo ir vaišingumo, bet ir tūlų nesmagumų. Tūli tamsumoj glūdą tautos broliai pavadino jį valkata ir panašiais vardais, nusiundė šunimis nuo kiemo, kitasai jį suėmęs nuvedė pas žandarą, kitasai pas amtsvorsteherį. Bet minėti valdininkai buvo mandagesni: jie jį nevien paleido, bet ir pamokė, kaip su tamsuoliais apsieiti reikia...

Didesniąją dalį savo surinktų lietuvių senovės kulto liekanų („Iš gyvenimo vėlių bei velnių") išleido d-ras J. Basanavičius. Bet, nevien senovės liekanoms Vilius rūpinos, jis rūpinos ir dabartiniu mūsų kalbos likimu. Tuo tikslu jis išleido naujas mūsų poetų pagamintas, tautiškus jausmus žadinančias eiles. Kokiu širdingumu jis savo tėvų kalbą mylėjo, reiškia jo paties žodžiai:*)

„....Mūsų laiko mandrieji lietuvninkai patys nieko nedarydami, iššaukia tuos, kurie savo tėvų kalba rūpinas, bedieviais, neapdūmodami, jog tuomi sau tik nuodėmę tepelno. Reikia mums visiems lietuvininkams procevotis ir dirbti ant tėvyniškos dirvos; nes tai yra mūsų šventa pareiga, o gėda tam tinginiui, kurs tai nedaro, kurs savo pirmgimį, aš manau, kurs savo giminystę parduoda vokiečiams už nieką ir save juoku pasidaro. Teatleidžia jam Dievas! Pasižiūrėkim tik, kaip kitos giminės dirb už savo giminystę, už savo kalbą, kaip jos nečėdija nei darbo, nei pinigo, bet pasirodo vertos savo tėvų, juos garbindamos. Kalbų mokėjims didei naudings yra, alė kas savo kalbą ne labiausiai myl, tai nei gyvuolio nevertas..."

Jo išleisti yra šie raštai:

„Naujausios lietuwiszkos Dainelės", Tilžėj 1886 m.

Pagrožinti lakšteliai su skaitymėliais, Berlyne 1888 m.

---

*) „Rutų Lapelei", prakalboj.

„Rutų Lapeliai,“ Tilžėj 1894 m.
„Lietuvos Kanklės,“ Tilžėj 1895 m.
„Prūsijos Lietuvių Dainos,“ Tilžėj 1905 m.
„Lietuwiszkų Wardų Klėtelė,“ Tilžėj 1910 m.
Jis ruošė spaudan ir „pasakaičių“ rinkinėlį, bet šis raštelis liko rankraščiuose.

Kristupas Kukatis.

Kukatis gimė Versmininkuose (Pilkalnės apskr.) apie 1844 m. Mirė Tilžėj 1914 m. liepos 27 d. Jis yra tėvu „Rytprūsiškosios ėvangėliškosios maldos draugijos“, kuri paprastai „kukatiškių surinkimas“ vadinas. Šitas surinkimas veikia nevien tarp lietuvių, bet ir tarp mozūrų ir vokiečių.

Kukatis „prisivertęs“ bekareiviaudamas ir tapęs del nesveiko proto iš kareivijos paleistas.*) Jis buvo bažnytiškų kunigų priešininkas ir vadino juos Baalo pranašais, nes jie buvo jo surinkimą užgavę ir jį patį laikraščiuose apšmeižę.

Politika jis neužsiiminėjo. Jis įsteigė ir redagavo lietuviškai-vokišką, jo surinkimui skiriamą savaitinį laikraštelį „Pakajaus Paslas“. Gamino ir lietuviškas giesmeles. Bet lietuviškai tautiško jausmo jis neturėjo.

Kristupas Jurkšatis.

Jurkšatis gimė 1852 m. rugpiūčio 15 d. Galbrasčiuose (Ragainės apskr.). Aukštuosius mokslus ėjo valdžios lėšomis ir pastojo kunigu. Kunigavo 1879 lig 1882 m. Priekulėje, 1882—1897 m. Sauguose. Tada, su parapijiečiais į vaidus susivėlęs, atsitraukė nuo kunigavimo ir redegavo „Tilžės Keleiwį“. Kai kada buvo konsistorijos siunčiamas tūlose parapijose kunigams vietininkauti. Pagaliau tapo 1912 m. paskirtas

---

*) Dr. W. Gaigalatis: „Ewangelißki Surinkimai Lietuwoje“. Priekulėje 1905 m., pusl. 58—59.

Rusnėje antruoju kunigu. Ten ir mirė 1915 m. birželio 17 d.

Jurkšatis išvertė „Jeruzalės Iszpustyjimą“, Rytprūsių mokykloms skiriamus „Wieros Dalykus“ ir tūlus Britiškosios žydų misijos draugijos raštelius. Be to peržiūrėjo ir naujoms bažnytinėms giesmėms papildė kun. K. L. Fr. Neis'o verstąsias „Ewangėliszkas Miszknyges“. Išleido Galbrasčių tarme lietuviškų pasakų rinkinėlį ir parašė „Trumpą Wokiecziu Kalbos Gramatiką“. Ruošės ir lietuvišką žodyną surašyti. Valdžia buvo prie to savo pašalpą prižadėjusi. Bet šitą darbą sutrukdė netikėta mirtis. Būtent jam kartą kapinėse prie lavono pamokslą sakant, įgilo jį kakton širšė, iš to gavo kraujo užnuodijimą ir mirė.

Jurkšatis, nors lietuvio vardą nešiojo, bet, kiek galėdamas, stengėsi lietuvių dvasią slopinti.*) Tarnaudamas vokiečių atžagareivių partijai visokioms priemonėms lietuvių tautišką ir politišką judėjimą trikdino. Ypač pasižymėjo jis lietuvių priešininku „Tilžės Keleiwį“ redaguodamas ir „Konzerwatywų Draugystės Laiszkui“ bendradarbaudamas. Tačiau jo darbas liko bergždžias. Lietuvių atgijimo jis neįstengė sulaikyti.

Jurgis Traušys.

Traušys gimė Dravernoj prie Priekulės 1844 m. rugpiūčio 6 d. Iš pradžios norėjo jis pagonų misionoriu būti, bet įsteigus kun. Šrėderiui spaustuvę, įstojo jis, jau 22 metų turėdamas, Šrėderio spaustuvėn. Tada iš Šrėderio spaustuvę pirkęs, pastojo jis vokiškųjų konservatorių misionorius. Jis nusipirko ūkį Drukiuose, ten nukėlė spaustuvę, ten ir mirė 1918 m. rugpiūčio 22 d.

Traušys išvertė ir išleido lietuvių kalba daugel raštelių ir raštų, bet savo prigimtosios lietuvių kalbos

*) „Praneßimai lietuwißkos Draugystės „Byrutės“. Ragainėj 1889 m.

jis nemylėjo, antraip, jos atgaivinimą apkariavo. Jis buvo tautiškojo ir politiškojo lietuvių judėjimo didžiausias priešininkas. Jo leidžiamas ir redaguojamas „Tiesos Prietelius", kurs vėliau į Konzerwatywų Draugystės Laiszką" persivertė, buvo lietuvių veikėjų šmeižimo įrankis. Jo laiškas buvo valdžios ir konservatorių šelpiamas. Tokiu būdu Traušys buvo apmokėtas lietuvių kultūros gaišintojas.

Vilhelmas Kučius.

Kučius gimė 1861 m. Priekulės parapijoj. Buvo mokytoju Melnerage prie Klaipėdos, tada Paupuliuose (Kretingos parapijos). Iš čia tapė pašauktas Dovilų bažnyčios precenteriu. Tada liko iškeltas į Priekulę, taip pat precenteriu. Ten ir mirė 1919 m. rugpiūčio 21 d.

Pirmuose savo mokytojavimo metuose jautės Kučius dar lietuviu. Bičiulavo su „byrutininkais" ir rinko lietuviškas liaudies daineles. Bet laikui bėgant buvo priverstas valdžios norus pildyti: išsižadėti savo tautos ir plaukti konservatorių sriovėj. Tačiau „del duonos" jis lietuvių neišsižadėjo, tai rodo jo darbai lietuvių raštijoj. Jis buvo redaktorius valdžios šelpiamo „Keleiwio", kurį J. Traušys prie „Konz. Draug. Laiszko" leido. Traušiui mirus, paėmė jis abu laišku redaguoti. Bet neilgam. Naujos gadynės oru negalėdamu kvėpuoti, abu laiškeliu nugaišo. Paskutiniame numeryje buvo rinkėjai įdėję lietuvių tautininkų atsišaukimą, prašantį Mažąją Lietuvą su Didžiąja suvienyti. Kučius tai pastebėjęs išleido skyriu atsišaukimą, pranešdamas, jog su tokiu pareiškimu nesutinkąs ir liko iki mirties Lietuvos susivienijimo priešininku.

Jis yra dar ir visokių dvasinio turinio knygučių lietuvių kalbon išvertęs. Žymiausios yra: „Kunigaiksztis isz Namų Dowydo, arba trys Metai szwentame Mieste", „Apie Martino Luteraus Amžiaus Bėgį, jo

Darbus bey Rasztus“, „Pirmkarcziu Knygeles“, „Prilyginimas apie prapolusiji Sunu Giesmesa“. Taip pat ir pagonų misijų draugijoms yra jis tūlas vokiškas knygutes lietuvių kalbon išvertęs.

Mūsų rašytojai ir veikėjai dvidešimtame šimtmetyje.

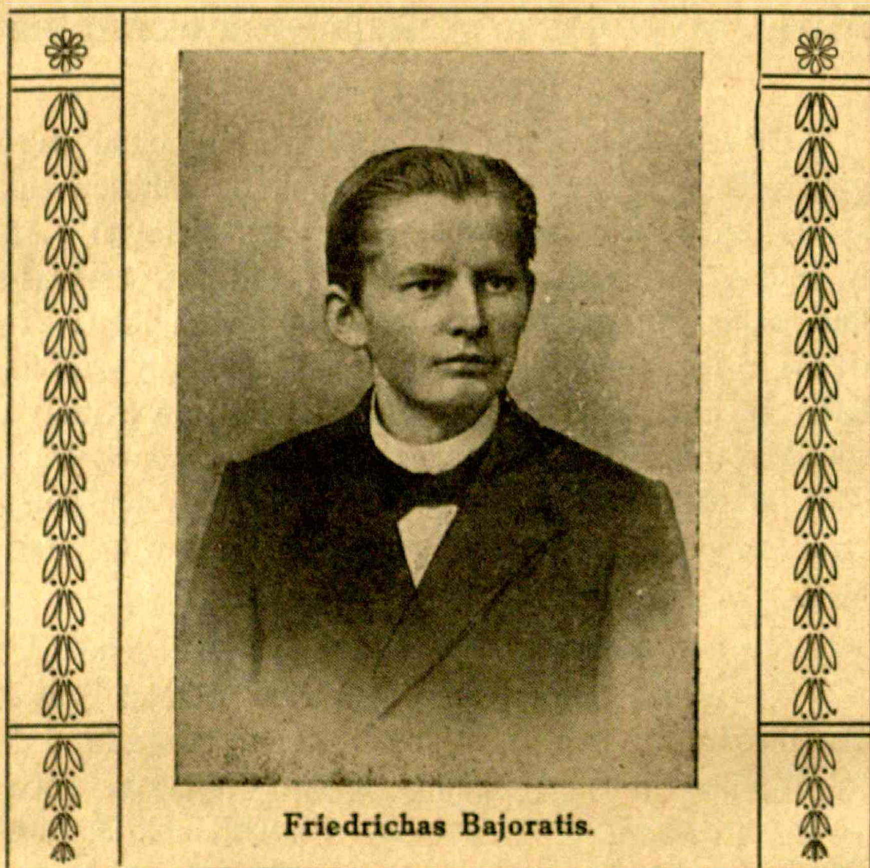
Dvidešimtasis šimtmetis suteikė mūsų tautai daugiau veikėjų. Patys lietuviai savaimi, be valdžios pašalpos, stojo prie tautiško darbo. Patys lietuviai rašo ir leidžia nevien dvasinius, bet ir tautiškus, moksliškus raštus. Jų prišakyj atsistojo du mokslininku: Vidūnas ir kun. d-ras Gaigalaitis. O savamokslių skaičius labai žymus. Visuose mūsų raštijos skyriuose matyti saviškiai. Bet apie tai plačiau rašyti čia ne vieta. Mes prisikreipiam prie mūsų gerbiamųjų neužmirštamų veikėjų, kurie daug per anksti iš mūsų tarpo atsiskyrė.

Friedrichas Bajoratis.

Tai vienas mūsų jaunosios kartos veikėjų. Gimė Padukalniuose (Įsručio apskr.) 1883 m. gruodžio 9 d. Mirė Balandžiuose (Ragainės apskr.) 1909 m. kovo 16 d. Jo tėvai buvo ūkininkai. Pradinį mokslą gavo Friedrichas liaudies mokykloj; tąją užbaigęs mokės dar valandomis pas vietinį liaudies mokytoji ir ruošės į mokytojus. Tada įstojo Karalėnų mokytojų seminarijon. Seminariją užbaigęs buvo paskirtas mokytoju, pirma Paleičiuose, tada Rukuose. Bet plaučių džiova, kurią jis seminarijoj įgijęs buvo, neleido jam ilgai mokytojauti ir paplėšė per anksti nuo darbo.

Friedrichas buvo didis savo kalbos mylėtojas. Šitą meilę buvo jis nuo savo tėvelių paveldėjęs; tąją norėjo jis ir kitiems įteikti. Dar mokyklą lankydamas jau

jisai reiškės lietuviu. Kartą paskaitęs namie Maude-rodės leidžiamose „Liet. Kalendrose“ Girėno eiles: „Lietuvninkai mes esam gimę“, užrašė jis šitas eiles mokykloj ant rašomosios lentos, idant ir kiti jo mokyklos draugai skaityti galėtų.*) Seminarijoj jis taip pat pasirodė lietuviu, o toks liko ir mokytojaudamas.

Friedrichas Bajoratis.

Didę įtaką padarė į jį Vidūno raštai, kurie jam jo lietuviškumą juo labiau sutvirtino.

Jis rašė eiles ir šiaip tautiškus straipsnelius, kuriuos „Naujoj Liet. Ceitungoj“ talpindavo. Jo eiles ruošiama atskirame rinkinėlyj išleisti. Jo tikslas buvo jomis lietuvių jausmus sužadinti. Štai jo „Programas“:

---

*) „Prusų Lietuvos Savaitraštis“ 1914 m. No. 18.

Visur vis lietuviškai
Norime kalbėti;
Ką mylėjo mūs tėvai
Norim ir mylėti.

Visur vis lietuviškai
Tautą užvaduosim;
Ką saugojo mūs tėvai
Ir mes išsaugosim.

Visur vis lietuviškai;
Kraujo nemaišysim!
Kaip tėvai taip ir vaikai
Grynu išlaikysim!

Visur vis lietuviškai
Kaip tėvai manykim:
Taip giliai, skaidriai, laisvai,
To nepragaišykim!

Visur vis lietuviškai!
Mes — mes nepražūsim!
Ginsimės kaip kart tėvai:
Buvom! Esam! Būsim!

Po savo raštais pasirašydavo Friedrichas tik slapyvardžiais. Tėvams Padukalniuose ūkį pardavus ir Balandžiuose naują nusipirkus, priėmė jis sulig to kaimo ir sau slapyvardį „Balandelis". Bet daugiausia pasirašydavo jis po savo raštais „Paukštelis", kuris vardas Mažosios Lietuvos atbundančiam lietuvių jaunimui labai branginamas yra. Nesa „Paukštelis" įsteigė 1905 m. „Lietuvių Keliaujantį Knygyną" ir „Lietuvių Jaunųjų Susirašinėjimą".

Jo darbas neliko bergždžias. Nes tūlas jaunųjų atsibudo ir stojo prie darbo už išlaikymą savo kalbos. Paukšteliui teko dar pačiam savo darbo vaisius išvysti. Jis matė Lietuvą iš lėtargiško miego atbundant, todel reiškė savo džiaugsmą sekančiais žodžiais:

Broliai, sesers, žinot jau?
Lietuva atbunda!
Ir girdėjau ir mačiau
Visur viskas junda.
Visur skamba tie balsai,
Visur vis lietuviškai:
Mes, mes nepražūsim —
Buvom, esam, būsim!

Iki numirimo nesiliovė jis už savo tautą dirbęs. Jis keldavos kartais vidurnaktyj ir rašė iki kol silpnumas nepriverte jį vėl atilsio ieškoti. Motynėlei jį graudenant saugoties, nes jo darbas jau tik būsiąs bereikalingas, jis sakydavo: „Ne, ką aš neatlikau, atliks kiti.“

Paukšteliui mirus, jo pradėtąjį darbą tarp jaunųjų dirbo tolyn jo seselė Emilija. Tačiau pasalinė džiova padarė neužilžgo ir jos veikliam gyvasčiui galą. Ji mirė 1915 m. kovo 18 d. Ir ji buvo geru pavyzdžiu savo draugsesėms, nes ir ji rūpinos, kad lietuvių jaunimas susiprastų lietuviais esą ir reikštūs visur vis lietuviškai.

Kristupas Urėdatis.

Kristupas gimė Mantvilačiuose (Tilžės apskr.) 1871 m. rugsėjo 25 d. Jo tėvai turėjo didį ūkį. Bet tėvui mirus, motyna ūkį pardavė ir gyveno su kūdikiais (turėjo du sūnu ir vieną dukrelę) iš pinigų. Po kareivijos atitarnavimo apsigyveno Kristupas Tilžėj ir pasikurdino iš tėviškos dalies namą. Čia atsikraustė ir motyna ir brolis Jonas ir visi gyveno draugiškai (sesuo buvo jau ištekėjusi). Keletų metų gyvenus, susirgo Jonas džiova, neužilgo ir mirė. Veik mirė ir sesuo. Liko Kristupas ir motyna. Bet mirties angelas prisišliejo ir prie Kristupo, nes ir jį nutvėrė džiova ir perskyrė su šituo pasauliu. Jis mirė Tilžėj 1913 m. vasario 9 d. Palaidotas tėviškės kapinėse Mantvilačiuose.

Kristupas jau iš pat jaunų dienų buvo prie lietuviškumo linkęs. Vėliau ir jau jam jaunikaičiu pastojus, neįstengė vokietinimo sriovė jo nuo lietuvybės paplėšti, nes jis liko tvirtu lietuviu iki mirties. Jis skaitė

Kristupas Urėdatis.

kiekvieną lietuvį savo broliu, dalyvavo lietuvių draugijose ir jas šelpė. Ypač jo šelpimu naudojos „Byrutės“ ir Tilžės Lankos apskričių „Lietuvių Rinkimo Draugija“. Kada 1911 m. visose lietuvių politikos draugijose suirutė rados ir lietuviai pagalbos prie iktol jiems priešingų vokiškų draugijų ieškojo, Kristupas

nekrypo nuo pastatyto tikslo, bet liko ištikimas savo tautai. Jis užėmė Tilžės-Lankos apskričių „Lietuvių Rinkimo Draugijos“ vadovybę ir ištraukė į političką kovą už lietuvių teises, norėdamas pravesti Vokios valstybės seiman atstovą lietuvį. Jis apmokėjo ir visas rinkimo išlaidas. O nors lietuvis kandidatas del sukimo nesusipratusių lietuvių tik maža balsų tegavo, tačiau buvo parodyta pasauliui, kad ne visi lietuviai buvo svetimų partijų balsavimo gyvuoliai....

Kristupas apmokėjo taip pat išlaidas 1911 m. „Birutės“ išleistųjų „Lietuvių Tėvynės Dainų“. Buvo pasiryžęs ir daugiau prie padidinimo mūsų raštijos veikti, bet per ankstyba mirtis neleido jo gerus norus išpildyti.

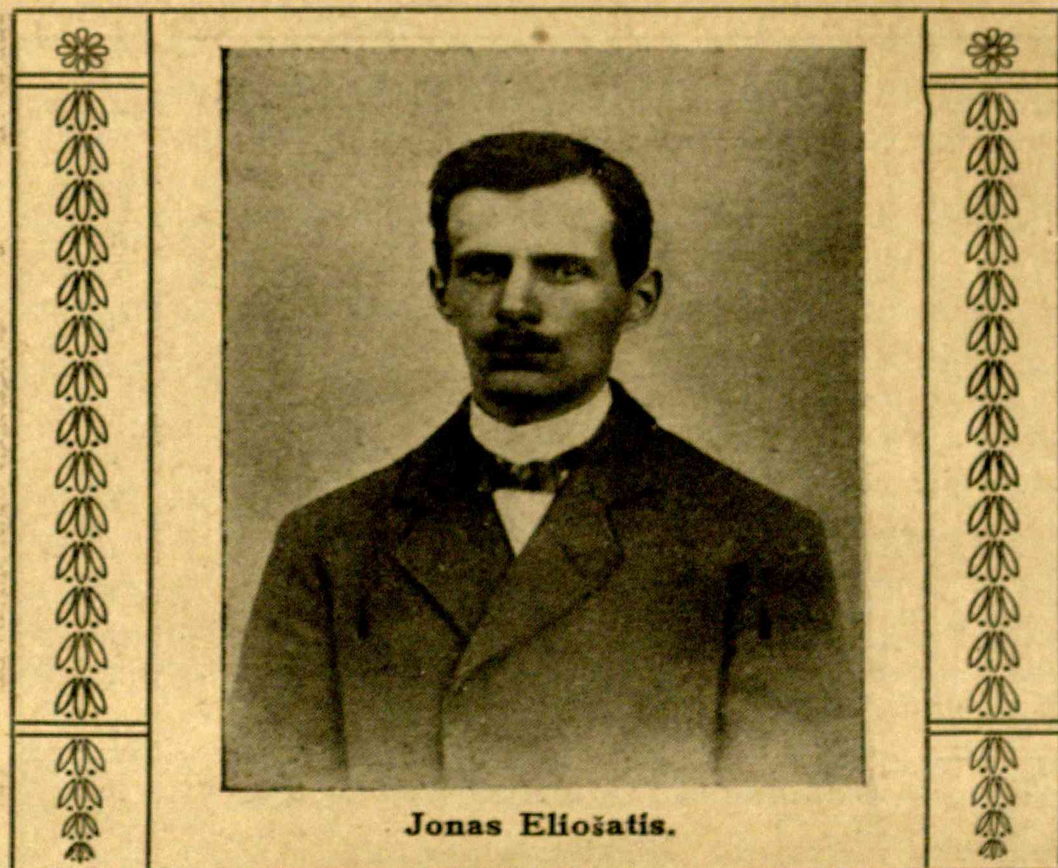
Jonas Eliošatis.

Eliošatis gimė Mažuosiuose Dargužiuose (Pilkalnio apskr.) 1886 m. spalio 6 d. Jo tėvai buvo ūkininkai, bet Jonui laukų darbai nepamėgo. Jis ėjo dirbti fabrikose. Tačiau būdamas silpnos sveikatos metė ir fabrikos darbą ir pradėjo Tilžėj knygoms pirkliauti. Bet ir šitą užsiėmimą neleido jo silpna sveikata jam ilgai pildyti. 1915 m. birželio 12 d. persiskyrė jis Tilžės ligoninėje galutinai su šiuo pasauliu.

Jonas ir buvo didis mylėtojis prigimtos savo kalbos. Jis išsimokino ją nevien tobūlai kalbėti, bet ir rašyti. Jis rašė straipsnius į „Naują Lietuwiszką Ceitungą“ ir „Tilžės Keleiwį“. Visur bandė jis Lietuvos vardą iškelti ir lietuviuose tėvynės meilę sužadinti. Jis reiškės visur tikru Lietuvos sūnumi. Toks buvo ir jo slapyvardis. 1907 m. buvo jis pradėjęs leisti Lietuvos ūkininkams skiriamą mėnesinį laikraštelį „Tėwynės Balsas“. Jame tilpo patriotiškos eilės ir apysakutės ir naudingi pamokinimai ūkininkams. Šituo laikraštelіu jis norėjo lietuviuose tautiškus jausmus sužadinti, nes jis turėjo viltį, kad mūsų tėvynė atgis. Jis graudeno ir tėvynės išdavėjus susiprasti. Po apysaka

„Żiwilė, Duktė Naujapilies Kunigaikszczio Karijoto“, padėjo jis tokį prierašą:

„Szis Nusidawimas, apie tragiszką Galą Tėwynės Iszdawėjo, yra atsitikęs Senowės Laike, ale jis pritinka ir musû dabartinės Laikui, ir gal Pagraudenimas buti musû szendieniszkiems Tėwynės Iszdawėjams ir

Jonas Eliošatis.

Iszgamoms, kurie iszsiżadėdami sawo Kalbos ir Tautiszkumo, kowojo priesz sawo Giminės Brolius.“

Bet, deja, tame laike jam sunkiai susirgus, laikraštelis paliovė ėjęs. Išėjo tik du numeriu. Nors vėliau iš ligos kiek pasigavo, bet nebeužsiėmė laikraštelio atgaivinimu. Jis rašė ir eiles. Be to išvertė tūlus krikščioniškus raštelius, kuriuos išleido Tilžės Lietuviškos Sąjungos Knygynas.

Mikėlis Ašmys.

Ašmys gimė Poveliuose (Šilutės apskr.) 1891 m. gruodžio 6 d. Jo tėvai buvo ūkininkai. Pradinį mokslą gavo jis 1898—1905 m. Kintų triklasėj liaudies mokykloj. Tada ruošės po užbaigimo liaudies mokyklos, nuo rudens 1905 m. iki vasaros 1906 m. Klaipėdoj pas kunigą Pipirą gimnazijai ir lankė ją nuo vasaros 1906

Mikėlis Ašmys.

m. iki Kalėdų 1911 m. Klaipėdoje. Gimnaziją užbaigęs mokės jis jurisprudencijos, būtent: nuo Velykų iki rugsėjo pabaigos 1912 m. Karaliaučiaus universitatėj, nuo spalio mėn. pradžios 1912 m. iki rugsėjo pabaigos 1913 m. Hallės (prie Saalės) universitatėj, nuo spalio 1913 m. iki rugsėjo pabaigos 1914 m. Berlyno Friedrich Wilhelmo universitatėj, nuo spalio mėn. 1914 m. iki Velykų 1915 m. vėl Karaliaučiaus universitatėj.

Tada džiovos kankinimas buvo priverstas mokslus pertraukti ir apsigyveno namie.

Rudenį 1915 m. pasikvietė jį rotmistras d-ras V. Steputatis Tilžėn bendradarbiauti prie jo leidžiamo laikraščio „Dabartis“. Jis norėjo jį valdžios pusėn patraukti, bet Ašmys atsisakė būti savo tautos išdavėju ir, kada „Dabartis“ Kaunan persikėlė, gryžo jis vėl į tėvų namelius. Kaip visi susipratusiejie lietuviai buvo laike didžiojo karo po valdžios ypatiška priežiūra patraukti, kaip prie visų susipratusių lietuvių buvo kratos nulaikomos, taip nebuvo šitos valdžios „malonės“ nei Ašmys aplenktas. Ir pas jį atėjo „lietuvių globėjai“ 1917 m. kratas daryti ir jo raštus „pervėdinti“. Šis valdžios veikimas dar daugiau pakenkė jo silpnai sveikatai. Jis norėjo nuo neprašytos globos pasiliuosuoti. Rudenį 1917 m. persikėlė jis Berlynan, o iš ten pavasarį 1918 m. Šveicijon. Čion atvykęs apsigyveno jis keliems mėnesiams Lausannėj, sanitorijoj „Sylwana“. Tada, sveikatai kiek sustiprėjus, jis apsigyveno privatiškai ir ruošės mokslus baigti. Jis buvo parašęs ir savo doktorato tėzą „Prasikaltimai Prūsų Lietuvoje“, apie kurią Freiburgo universitatės profesoriai buvo išdavę gerą liudymą. Ašmys, būdamas Šveicijoj, žvelgė linksmai ateičiai priešais ir dažnai sakydavo: „Tris dalykus, jeigu Dievas padės, atsieksiu Šveicijoj: Pataisysiu sveikatą, įgysiu daktaro laipsnį ir sulauksiu Lietuvos liuosybę“. Bet Apveizda lėmė kitaip. Lapkričio 22 d. susirgo jis smaugančiąja atšale (Grippe), vėliau prisidėjo dar plaučių užkaitimas, kuris jo gyvastį visiškai nusilpnino. Jis mirė 1918 m. gruodžio 1 d. Lausannės apskričio ligoninėje ant rankų savo draugų.

Ašmys buvo tikras tėvynės mylėtojis, žmogus grynos sielos, malonaus būdo, didžios energijos vyras. Teisybę mylėjo labiau už visaką. Laiko veltui neleido nei valandelės, bet sunaudojo jį savo tėvynės labui.

Lietuvių raštijoj Ašmys ir ne svetimas. Jis bendradarbiavo pirm didžiojo karo tūluose lietuvių laikraščiuose: „Apžwalgoj“, „Lietuvos Žiniose“, „Vienybėj Lietuvininkų“, „Prūsų Lietuvių Savaitraštyj“ ir tt. Tada „Dabartyj“ ir vokiškame laikraštyj „Das neue Litauen“. Jo slapyvardis buvo daugiausia Symša. Be to parašė mokslo pertraukoj du lietuviškai-vokišku rankvedėliu ir vieną apie Lietuvos žemę ir jos žmones vokišką knygelę: „Land und Leute in Litauen.“

Martynas Banšėrius.

Banšėrius gimė Dravernoj kartu su sesele Madle 1892 m. lapkričio 12 d. Jo tėvai turėjo ten nedidelį ūkelį. Mokės Dravernos liaudies mokykloj. Būdamas 13 metų apleido tėvų namelius ir ėjo pats sau išsilaikymą užsidirbti. Tarnavo pirma pas ūkininkus. Tada 1910 m. apleido Lietuvą ir išvažiavo Pietvokėn pas brolį ir dirbo kaip prastas darbininkas. Būdamas tėvų užaugintas maldingoj dūmoj, lankė ir svetur būdamas tikybinius surinkimus ir siekė prie aukštesnio gyvenimo. Vienas jo draugų patarė jam į sargintojų (diakonų) kursus stoti, idant galėtų patapti geru varginгųjų žmonių draugu. Taip ir padarė. 1911 m. įstojo jis Duisburge diakonų anstalton. Jo velyjimas dabar buvo pastoti šeimininku arba vedėju kokioj-nors ligoninėj arba prieglaudoj. Anstaltoj būdamas mėgo jis ypatingai šventą raštą studijuoti; tada mokės ir medicinos. 1912 m. išlaikė jis kursų kvotimus ir gavo vaikų globėjo vietą Lėcuose (Mozūrijoj) nekuriame prievartos užauginimo anstalte. Čia būdamas pasijuto džiovos apniktas esąs, todel davė nusikelti tuose pačiuose metuose Eberswaldėn. Ten gavo jis sargintojo vietą ir pats gydėsi. Čia pabuvęs kurį laiką persikėlė 1912 m. spalio mėn. į miestą Essen prie Rūros upės. 1913 m. kovo mėn. išėjo Verdenan. Iš ten 1914 m. sausio mėn. tapė jis pavadintas Duisburgan. Ten pildė jis ir sar-

gintojo pareigas. Pavasaryj buvo jis siunčiamas Hohensteino (Rytprūsuose) gydykloj gydytųs, nes džiova buvo labiau įsigalėjusi. Čia bebūnant suliepsnojo pasaulio karas. Iš čia buvo jis perkeltas į Klevę ties Duisburgu. Ten jis turėjo jąu nevien ligonis, bet ir sužeistuosius sarginti. Prie to ir pats gydėsi. Bet veltui. Nes po kurio laiko turėjo liautis kitus sarginęs ir pats ligonių tarpe atsigulė, kol galiausiai 1916 m. kovo 1 d. linksmas ir pilnas vilties su šiuo gyvenimu persiskyrė.

Vokioj gyvendamas Banšėrius buvo perimtas vokiečių dvasios. Jis surašė daug vokiškų eilių. Šitą savo rinkinėlį užvardijo jis: „Aus der schattigen Jugend“. Be to pagamino trijų veiksmų teatrališką veikalelį: „Die Unbekannten“. Pavasarį 1913 m. parkeliavus jam tėvynėn atsilankyti, supažindino jį broliu Kavoliu iš Grumblių su lietuvybės reikalais. Tarp kita ko įteikė juodu jam Lietuvos istoriją. Tąją perskaitęs jis pradėjo kitaip apie lietuviškumą dūmoti. Vėliau įteikė juodu jam ir Vidūno veikalus. Į tuos jis labai įsigilino ir iki savo mirties iš jų gaivinos. Skaitant jam lietuviškus raštus, atsigavo jo lietuviška dvasia. Jis pradėjo lietuviškai rašyti. Tūli jo rašteliai esą pradingę. Užsilikusi yra dar viena trijų veiksmų tragaida: „Tauta arba Tautos Ainiai“ ir dvi apysaki: „Jesdis“ ir „Pirmpavasaris“. Pirmoj apysakutėj jis aprašo lietuviškas žmonių ir jaunimo ypatybes. Antroj apysakoj nušviečia jis lietuvių gyvenimą plačiau. Parodo lietuvių nesupratimą, surinkimininkų burnkrikščionumą, jaunųjų tautišką atbudimą ir kreipia prie teosophijos, tardamas savo tautiečiams: „Žmogau, pažink patsai save!“

Užbaigos žodis.

Šis raštelis buvo pirma manoma skirt vien Mažosios Lietuvos lietuviams ir norėta tūlų gerbiamų nabašninkų pavyzdžiu vietinius lietuvius, kurie dar nuo lietuviško darbo šalinas, prie to pritraukti. Tačiau, idant ir Didžiosios Lietuvos ir užsieniuose gyveną lietuviai juo naudoties galėtų, sutarta leisti lotinų raidėmis.

Reikia paminėti, jog tūlų rašytojų gyvenimo smulkmenų neteko sužinoti, jų namiškiai, delto užklausti, visai nei neatsiliepė. Bet tikiu, tai ir ne taip svarbu.

Turiu viltį, jog kiekvienas šį raštelį perskaitęsis kitokį supratimą apie Mažosios Lietuvos lietuvius įgys, negu ligtol sau įsivaizdinęs bus. Susipažinę su jų raštijos kurėjais ir tųjų gyvenimu, žinos kame priežastis, kodel jų broliai tautiškume taip atšalę buvo. Bet rašytojams mūsų tautos atgijimo istorijos, tikiu, bus šis raštelis kelrodžiu, kuris gal tūlam parodys tūlą Mažosios Lietuvos rašytojį, kuris ligtol nežinomas buvo. To norėjau pasiekti.

Klaipėda, 1919 m. lapkričio 10 d.

Autorius.

Stambesniųjų klaidų atitaisymai.

Pusl.	Eilė	Išspausdinta:	Tur būti:
10	1 virš.	mane	mani
10	10 „	ßwenta	schwenta
10	14 „	save	sawe
10	15 „	lauksargus	laukasargus
12	13 apač.	Jog	Iog
16	8 „	usztekeymo	usstekeymo
20	5 „	Įsrutėj	Įsrutyj
23	15 „	Jei	„Jei
26	1 „	Berendtu	Berentu
29	16 „	1719 m.	1714 m.
48	8 „	mysles	mąsles
50	3 „	aus	reik išmesti
51	10 „	savęs	sawęs
51	14 „	vissi	wissi
64	2 „	1778 m.	1878 m.
71	2 „	Glogau	Glagau
77	1 „	(priedėjimo)	(priedėjime)
80	15 virš.	O tik visados jaunoji.	Tėviškė mūs tu senoji.
80	16 „	Tėviškė mūs tu senoji.	O tik visados jaunoji.
81	8 „	O tik visados jaunoji.	Tėviškė mūs tu senoji.
81	9 „	Tėviškė tu mūs senoji.	O tik visados jaunoji.
91	6 apač.	11 d.	12 d.

Pavlovskio spaustuvė
Tilžėje